

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

POLITIKA IR MEDIJOS MAGISTRO PROGRAMA

GIEDRĖ MASKELIŪNAITĖ

II kurso studentė

**VIEŠOSIOS ERDVĖS VILNIUJE: REIŠMIŲ IR FUNKCIJŲ KONSTRAVIMO
POLITINIAME LYGMENYJE ANALIZĖ**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: dr. Viktorija Rimaitė – Beržiūnienė

Vilnius, 2023

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Maskeliūnaitė, G. Viešosios erdvės Vilniuje: reikšmių ir funkcijų konstravimo politiniame lygmenyje analizė: Politikos ir medijų specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, darbo vadovė V. Rimaitė – Beržiūnienė. – 2023. – 57 p.

Reikšminiai žodžiai: viešosios erdvės, aikštė, skveras, kokybinės turinio analizės metodas, reikšmių ir funkcijų analizė.

Šiame darbe nagrinėjama Vilniuje esančių aikščių ir skverų (viešųjų erdvių) reikšmių ir funkcijų konstravimas politiniame lygmenyje (1990 – 2022 metų laikotarpiu). Vilniuje, kaip valstybės sostinėje, viešosios erdvės reprezentuoja miesto istorijos, kultūros ir politikos raidą, todėl viešųjų erdvių reikšmių ir funkcijų formavimas tampa svarbus politinio lygmens uždavinys. Politinio lygmens įtaką viešųjų erdvių konstravime suprantama kaip medijos kanalas, kuris leidžia efektyviai perduoti konkrečią žinutę tam tikru politiniu klausimu. Visgi, Lietuvoje politinis lygmuo vertinamas kaip neryžtingas veikėjas, formuojantis viešųjų erdvių reikšmes ir funkcijas. Tačiau pastarųjų metų įvykiai (Lukiškių aikštės, Petro Cvirkos) rodo, politinio lygmens įtaką viešųjų erdvių formavimui, kuris nėra detaliam išnagrinėtas.

Taikant Henri Lefebvre erdvių konstravimo ir pasitelkiant Peter Berger ir Thomo Luckmann socialinio konstruktyvizmo teorines prieigas, analizuojama, kokias reikšmes ir funkcijas taiko politinis lygmuo, viešųjų erdvių kūrėjai Lietuvoje. Analizuojama dokumentai, kurie reglamentuoja viešųjų erdvių veikimą – projektiniai pasiūlymai, viešųjų erdvių pavadinimų suteikimo dokumentai, kartu analizuojama žiniasklaidos medžiaga, kuri leidžia susidaryti holistinį viešųjų erdvių reikšmių ir funkcijų vaizdą. Atliktas tyrimas leidžia pagrįsti pirminę išvargą, kad politinis lygmuo yra aktyvus viešųjų erdvių formuotojas, tačiau tai daroma chaotiškai ir nenuosekliai.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „Viešosios erdvės Vilniuje: reikšmių ir funkcijų konstravimo politiniame lygmenyje analizė“ yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/ Universitete/ Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Giedrė Maskeliūnaitė

Turiny

Įvadas.....	6
1. Erdvės konstravimo teorinė perspektyva	16
1.1. Socialinės erdvės perspektyva	16
1.2. Viešųjų erdvių funkcijos	22
2. Metodologija	26
3. Tyrimo analizė.....	29
3.1. Aikštės	29
3.1.1. Pasaulio paveldo aikštės	29
3.1.2. Valstybės saugomi objektai	36
3.1.3. Savivaldybės saugomi objektai	39
3.2. Skverai	43
3.2.1. Pasaulio paveldo skverai	43
3.2.2. Valstybės saugomi skverai	49
3.2.3. Savivaldybės saugomi skverai.....	53
Išvados.....	60
Literatūros sąrašas	63
Summary.....	76

Įvadas

2021 metais filosofas Paulius Gritėnas iškėlė klausimą – kam reikalingos viešosios erdvės: „Šių dienų tendencijos rodo, kad lietuviai labai mėgsta diskutuoti dėl simbolių, įreminančių viešąsias erdves, ar pačių viešųjų erdvių simboliškumo. Bet ar paklausime, kam tos viešosios erdvės mums reikalingos?“¹. Galima pastebėti, kad iškilus diskusijoms dėl konkrečios viešosios erdvės, dažnu atveju kalbama apie simbolius erdvėje (t. y. paminklai, atminimo lentos, biustai), kurie įremina tam tikrą asmenybę ar istorinį įvykį. Tačiau nėra arba mažai diskutuojama dėl miesto viešųjų erdvių socialinės ir politinės reikšmės – kaip simbolinį gyvenimą, patirtis, kasdienės miesto rutinos refleksijas, kurios išreiškiamos erdvėje. Viešosios erdvės yra medijos, remiantis John Parkinson, Ali Madanipour ir Richard Sennet², kanalas, kuris per atliekamas konkrečias funkcijas perduoda reikšmes apie toje erdvėje gyvenančius miesto gyventojus, laikotarpį, miesto savitumą, neretai tai tampa ir ideologine išraiška.³ Brigita Mikolajūnaitė, Beatričė Umbrasaitė ir Giedrė Puzinauskienė teigia, kad viešosios erdvės yra fundamentali ateities miestų dalis, o tai įmanoma tik sugebant vykdyti konstruktyvų dialogą, kūrybiškai bendradarbiaujant ir pasitikint dalyvaujančioms šalims.⁴ Dialogas, socialinė sąveika užtikrina viešosios erdvės svarbą – viešosios erdvės socialinė dinamika vertinama kaip dalyvaujamosios politikos matas⁵, o tai lemia viešosios erdvės politinę pusę.

Demokratinėse valstybėse viešosios erdvės naudojamos kaip priemonė piliečiams išreikšti nuomonę ir dalyvauti politiniuose procesuose. Kita vertus, viešoji erdvė yra pagrindinis veiksnys, atspindintis simbolinį miesto gyvenimą, yra patirties ir kasdienės miesto gyventojų rutinos refleksija, kuri bendruomenės gyvenime yra fiziškai atstovaujama.⁶ Fizinį ir socialinę erdvės karkasą formuoja valstybė ir miesto valdžia, o miesto gyventojai reflektuoja sukonstruotą socialinę aplinką, kuri, dažnu atveju, tampa konfliktų ir ginčų objektų nustatant viešosios erdvės reikšmę ir funkciją. Taigi, galima teigti, kad viešosios erdvės žymi tam tikras skirtis tarp gyvenimo mieste patirčių, o vienas pagrindinių erdvės formuotojų yra politinis lygmuo.

¹ Paulius Gritėnas, „Paulius Gritėnas. Tylios ir tuščios viešosios erdvės“, Delfi, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 12 d., <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/paulius-gritenas-tylios-ir-tuscios-viesosios-erdves.d?id=88318825&fbclid=IwAR0LzczJ-NHmXtj2AqUH00OqWdifMjEwCoqMs15wsD3GB9tUMVZuRuKVKr0>.

² Miesto viešosios erdvės užsienio akademinėje literatūroje suvokiamos kaip dažnai naudojamos įvairiems renginiams, susitikimams, kultūros, sporto ar kitiems renginiams. Viešosios erdvės yra prieinamos visiems miesto gyventojams ir svečiams todėl viešosios erdvės tampa medijos kanalu miesto ar valstybės valdžiai, kuri gali reprezentuoti miestą arba kurti tam tikrą miesto viešąjį gyvenimą, taip politiniam lygmeniui išreiškiant savo galią. Plačiau: Richard Sennet „Raol Wallenberg Lecture“ (1998), Ali Madanipour „Why are the design and development of public spaces significant for cities?“ (1999), John Parkinson „Symbolic representation in public space: capital cities, presence and memory“ (2009).

³ Gintautas Tiškus, „Lietuvos miestų aikščių reprezentatyvumo istorinė samprata“ *Mokslas – Lietuvos ateitis* 7, Nr. 1 (2015): 69.

⁴ Brigita Mikolajūnaitė, Beatričė Umbrasaitė, Giedrė Puzinauskienė, „Miesto ir visuomenės dialogas: dalyvavimas viešųjų erdvių formavime“, *Kurk Lietuvai*, p. 4, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 3 d., <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2021/10/Visuomenes-dalyvavimas-esamos-situacijos-analize.pdf>.

⁵ Ash Amin, „Collective culture and urban public space“, *City*, 12:1 (2008): 13.

⁶ Ignas Lukauskas, „Dekonstruojami plyčiai miesto struktūroje“ (Daktaro disertacija, Vilniaus dailės akademija, 2016): 19.

Bendrine prasme, viešoji erdvė yra vieta, kurioje kiekvienas bet kokios lyties, rasės, tautybės, amžiaus ar socialinio sluoksnio pilietis gali mėgautis sambūviu su kitais žmonėmis, atstovauti kolektyviniam ir bendram interesui, nenustelbdamas ar nenaikindamas jo įvairovės.⁷ Remiantis profesoriumi Ali Madanipour: „Miesto viešosios erdvės visada turėjo politinę reikšmę, simbolizuojančios valstybės galią, kaip rodo paradai ar elito statulos, arba kur valstybei meta iššūkį oponentai, pavyzdžiui, demonstracijose ir revoliucijose. Todėl viešosios erdvės kontrolė yra būtina tam tikros visuomenės jėgų pusiausvyrai.“⁸ Miesto viešosios erdvės yra tarpininkai tarp privačių ir viešų interesų, todėl čia svarbus politinis lygmuo, kuris yra vienas pagrindinių veikėjų formuojant viešąsias erdves, kartu sprendžiant, kaip konkreti visuomenė gyvens vienoje erdvėje. Taigi, politinis lygmuo ne tik nusprendžia kaip fiziškai atrodys konkrečios viešosios erdvės, tačiau kartu gali nuspręsti, kokios reikšmės bus įtvirtintos fizinėse viešųjų erdvių formose. Techniškai, „viešosios erdvės“ sąvokos apibrėžime reiškia erdvę, kuri priklauso valstybei ir yra jos kontroliuojama.⁹ Todėl valstybė arba politinis lygmuo pasitelkdamas viešąsias erdves gali bendrauti su visuomene;¹⁰ gali parodyti, kas sudaro tautą, kas pripažįstama kaip demos dalis;¹¹ galiausiai sprendžia, kam bus skirta konkreti erdvė – ar bus griaunama, ar bus statoma, kokia bus konkrečios erdvės paskirtis ir ką tai pasakys visuomenei¹². Būtent kuriama konkreti reikšmė ir erdvės paskirtis gali turėti elgesio poveikį, tačiau reikšmės yra socialiai konstruojamos, poveikis yra socialiai tarpininkaujantis, priklausomas nuo pasakojimų ir fizinių veiksmų.¹³ Todėl sunku yra perskaityti ir suprasti reikšmę iš viešosios erdvės formos.

Nagrinėjant akademinę literatūrą, Lietuvoje didžioji problema su viešosiomis erdvėmis kyla būtent politiniame lygmenyje. Pirmiausia, nėra aišku, kas yra viešosios erdvės. Tautvydas Bokmota ir Simonas Šabanovas pabrėžia, kad įstatymuose yra gana abstrakčiai apibrėžiama, kas yra viešoji erdvė. Kartu, keičiantis kontekstui keičiasi ir viešosios erdvės samprata ir funkcijos.¹⁴ Ši probleminė sritis sufleruoja apie viešųjų erdvių pokyčio nefiksavimą politiniame lygmenyje. Architektas Tomas

⁷ Plačiau apie viešosios erdvės sąvokos paaiškinimą: Tomas Grunskis „Apie kai kurias šiuolaikines aikščių formavimo tendencijas Lietuvoje“ (2009), Skaidra Trilupaitytė „Viešoji kultūra, vartojimo ar kultūringo vartojimo erdvė? Vilniaus atvejis“ (2012), Tomas S. Butkus „Lietuvos urbanistika: diskurso problema ir raidos perspektyvos“ (2013), Ignas Lukauskas „Dekonstruojami plyčiai miesto struktūroje“ (2016), Almantas Samalavičius „Viešosios erdvės: tradicija versu dabartis“ (2018), kt.

⁸ Ali Madanipour, „Why are the design and development of public spaces significant for cities?“ *Environment and Planning*, volume 26 (1999): 880.

⁹ Michael E. Stanfield & Micheline van Riemsdijk, „Creating public space, creating ‚the public‘: immigration politics and representations in two Copenhagen parks.“ *Urban Geography*, 40:9 (2019): 1357.

¹⁰ John Parkinson, „Symbolic Representation in Public Space: Capital Cities, Presence and Memory“ *Representation*, 45:1 (2009): 2.

¹¹ Ten pat, 5.

¹² Michael E. Stanfield & Micheline van Riemsdijk, „Creating public space, creating ‚the public‘: immigration politics and representations in two Copenhagen parks.“ *Urban Geography*, 40:9 (2019): 1360.

¹³ John Parkinson, „Symbolic Representation in Public Space: Capital Cities, Presence and Memory“ *Representation*, 45:1 (2009): 2.

¹⁴ Tautvydas Bokmota, Simonas Šabanovas, „Vilniaus miesto viešųjų erdvių sistema“, *Geologija. Geografija* 4 (2018): 169.

Saulius Butkus mato, kad tai yra kritinė Lietuvos urbanistikos politikos būklė, susijusi su miesto erdvinio formavimo tradicijų tęstinumu, urbanistų rengimu, mokslo sričių į studiją klasifikacija.¹⁵ Nors vaizdas neatrodo blogas, tačiau būtina sistemingai planuoti urbanistinę viešųjų erdvių plėtrą, funkcijos turi būti nuosekliai įgyvendinamos. Šią vietą galima papildyti Sauliaus Motiekos, Pranciškaus Juškevičiaus ir Skirmantės Mozūriūnaitės įžvalgomis, kad galiojantys bendrieji planai yra per ilgiems laikotarpiams kuriami ir neatitinka pokyčių ir realių situacijų.¹⁶ Šiame procese dalyvauja kelios interesų grupės – vietiniai gyventojai, verslas ir politikai. Apibendrinus miestų planavimo procesuose trūksta viešosios erdvės supratimo, kas diskredituoja ne tik viešumo, bet ir pačią erdvės sampratą.¹⁷ Kartu, yra viešai diskutuojama dėl konkrečių viešųjų erdvių įvaizdžio ir tolimesnės formavimo krypties, tačiau šios diskusijos dažnu atveju nepasiekia vieno konkretaus atsakymo. Tai rodo politinio lygmens nenorėjimą ir negebėjimą būti tarpininkais formuojant viešąsias erdves ir taip suderinant skirtingas nuomones.

Akademikų įvardintas problemas galima išvelgti ir empirikoje. Vilniuje yra daugiau nei pusšimtis skverų, kuriems suteikti pavadinimai, skirti paminėti tam tikras asmenybes ar įvykius, tačiau erdvės nėra sutvarkytos, mažai lankomos žmonių. Pavyzdžiui, 2013 metais buvo svarstoma suteikti Pensilvanijos vardą skverui Antakalnyje, tačiau tam prieštaravo vietos bendruomenė: „Tiesiog buvo pateikta informacija, kad Vilnius yra susigiminiavęs su Čikaga, bet kol kas pas mus nėra nei skvero, nei gatvės Čikagos vardu. <...>. Tą vietą pavadinti skveru, sakyčiau, per drąsu. Ten tiesiog yra gatvių sankryža, trikampis, prie Sapiegų parko“¹⁸ Šis pavyzdys rodo, kad politinis lygmuo siekia įkurti viešas erdves, suteikti joms reikšmę, tačiau tai daro neorganizuotai – neįsigilinama į vietos reikšmę, istoriją, raidą, nėra aišku, ar tikrai suteikiamas vardas vietai, kuri yra lankoma žmonių. 2020 metais Vilniaus miesto savivaldybė paskelbė Eduardo Balsio skvero rekonstrukcijos planus. Savivaldybė siekė sukurti erdvę, kuri atitiktų estetikos ir rekreacinės kokybės reikalavimus.¹⁹ Visgi, Žvėryno bendruomenė tam nepritarė: „Specialiai praėjau pro skverą ir stengiausi susirašyti visus dalykus, kuriuos būtų galima keisti, jei iš tikrųjų būtų toks poreikis, bet praktiškai nepamačiau nieko.“²⁰ Galima pastebėti, kad politinis lygmuo ne tik neatsižvelgia į vietos bendruomenės poreikius, tačiau planuojama rekonstrukcija neatitinka vietos infrastruktūros. Politikai sulaukia kritikos dėl

¹⁵ Tomas S. Butkus, „Lietuvos urbanistika: diskurso problema ir raidos perspektyvos“, *Acta Academie Artium Vilnesnis* 71 (2013): 50.

¹⁶ Pranciškus Juškevičius, Skirmantė Mozūriūnaitė, Saulius Motieka, „Lietuvos urbanistinių sistemų transformacijos ir mutacijos“, *Urbanistika ir architektūra* 33 (2009): 225.

¹⁷ Tomas S. Butkus, „Lietuvos urbanistika: diskurso problema ir raidos perspektyvos“, *Acta Academie Artium Vilnesnis* 71 (2013): 50.

¹⁸ Indrė Pepcevičiūtė, „Vilniaus skverai – vieni gyvi, kiti pamiršti“, *Kauno diena*, žiūrėta 2022 m. balandžio 4d., <https://kauno.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/vilniaus-skverai-vieni-gyvi-kiti-pamirsti-431440>.

¹⁹ Domantė Platūkytė, „Vilniečiai susirūpino dėl mylimo skvero: pasigenda dialogo, o architekto laiškas tiesiog pribloškė“, *LRT*, žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1165492/vilnieciai-susirupino-del-mylimo-skvero-pasigenda-dialogo-o-architekto-laiskas-tiesiog-pribloske>.

²⁰ Ten pat.

neefektyvaus viešųjų erdvių tvarkymo ir valdymo: nėra aišku, kaip atrenkama, kurios erdvės taps viešomis ir bus rekonstruotos, o parengti rekonstrukcijos projektai neatitinka vietos bendruomenės poreikių.

Vienas garsiausių ir labiausiai diskutuojamų atvejų buvo Lukiškių erdvėje organizuojamas konkursas dėl paminklo. Viena visuomenės pusė palaikė „Laisvės kalvą“, kita – „Vytį“. Šios diskusijos kulminacija tapo 2020 metais aikštėje atsiradusi paplūdimio inscenizacija. Tai tuo metu meru buvusio Remigijaus Šimašiaus iniciatyva įrengtas dirbtinis pliažas. Šių diskusijų branduolys buvo aikštės, kaip memorialinės vietos, išniekinimas.²¹ Lukiškių aikštės atvejis parodo, kad net ir politiniame lygmenyje nėra bendro sutarimo, kokios turi būti viešosios erdvės, kokį vaizdinį jos kuria apie miestą, kokias reikšmes jos turėtų perduoti. Iškilus diskusijoms dėl Lukiškių aikštės, kaip viešosios erdvės reikšmės kaitos, nebuvo nagrinėjamos viešosios erdvės vertę lemiančios savybės. Miesto simboliai ir ženklai, esantys viešosiose erdvėse, perteikia tam tikrą pasaulio matymo įsivaizdavimą, mąstymo būdą, aiškina pasaulėžiūrą.²² Tačiau aptarti atvejai Vilniuje rodo, kad nėra vieningo sutarimo dėl miesto vaizdavimo politikos, būtent čia kyla problema, kad viešosios erdvės nėra reikalingos, mažai lankomos, nes nėra aiški jų paskirtis ar neatitinka miesto vaizdinio, kurį miesto gyventojai supranta kaip tikrovę. Taigi politiniame lygmenyje urbanistinė viešųjų erdvių plėtra vykdoma nenuosekliai, nėra fiksuojama jų samprata, pokytis. Kuomet nėra aiškios vizijos – tuomet, nepriklausomai nuo teorinių planavimų dokumentų, viešųjų erdvių planavimas ir priskiriamos funkcijos vyksta chaotiškai ir nenuosekliai.

Taigi, pastebimas **neatitikimas** tarp praktikos teorinės realybės: viena vertus, teorija ir užsienio pavyzdžiai rodo, kad viešosios erdvės yra savotiška urbanistinė kultūra, kurioje viešosios erdvės ir jų formavimosi politika susiduria su galios (reikšmės įtvirtinimo) ir erdvės (funkcijos priskyrimo) santykio problematika, tačiau Lietuvos akademinėje ir praktinėje srityse politinio lygmens priskiriamos reikšmės ir funkcijos nėra plėtojamoms arba plėtojamoms nenuosekliai. Todėl kyla natūralus klausimas: **kokias funkcijas ir kaip viešajai erdvei priskiria politinis lygmuo, viešųjų erdvių kūrėjai Lietuvoje?** Kaip galima pastebėti, lietuvių akademinuose darbuose apie viešąsias erdves daugiausiai kalbama apie privatizmą, viešųjų erdvių valdymo chaotiškumą, realybėje dažnu atveju vyksta diskusijos dėl viešųjų erdvių kuriamo naratyvo, kuris atspindi miestą, miesto gyventojų mąstymą, parodo išskirtinumą. Daugiausiai atkreipiamas dėmesys, kad nevaldoma viešoji erdvė praranda savo funkcijas, o pati erdvė tarsi tampa „sugadinta“ – mažai naudojama, apsilanko nedaug žmonių. Tačiau labai mažai atkreipiamas dėmesys į viešųjų erdvių veikimo aspektą, kuris

²¹ Roberta Salynė, „Seime svarstant Lukiškių aikštės likimą pylėsi ne tik argumentai, bet ir užuominos apie erotines fantazijas“, 15min, žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seime-svarstant-klausima-del-lukiskiu-aikstes-likimo-nuskambejo-pasvarstymas-apie-r-karbausio-erotines-fantazijas-56-1381624>.

²² Gintautas Tiškus, „Kai kurie estetiniai aikščių formavimo aspektai ir jų identifikacijos Lietuvos miestų aikštėse“, Logos 85 (2015): 189.

aktualiausias tampa tuomet, kai politinis lygmuo negali suvaldyti viešųjų erdvių kūrimo proceso. Visgi, galima pastebėti, kad nuo 2016 metų miesto plėtros ir urbanistikos politinės kryptys pasikeitė. Kuomet akademikai kalbėjo apie politinio lygmens neryžtingumą, nuo 2016 metų padėtis, atrodo, pasikeitė. Atsirado vis daugiau projektų, skirtų rekonstruoti, įkurti naujas viešąsias erdves. Tai galima sieti su 2015 metais naujai išrinkto mero Remigijaus Šimašiaus politine kryptimi ir siekiais bei 2016 metais paskirto miesto plėtros vadovu architektu Mindaugu Pakalniu. Šiuo laikotarpiu pradėta aktyviai kelti „Žaliojo Vilniaus“ idėjas, kurios leidžia daryti prielaidą, kad Vilniaus miesto vizija susijusi su augmenijos, netaršaus transporto skatinimu. Tačiau svarbiu kintamuoju tampa tai, kad Vilnius yra sostinė, kurioje susiduria daug galios centrų, už viešąsias erdves yra atsakinga ne tik Vilniaus miesto savivaldybė, bet ir Lietuvos Respublikos Seimas ar Kultūros ministerija. Todėl atsiradę ryškūs pokyčiai viešųjų erdvių valdyme kol kas nėra ištirti ir nėra aišku, koks kuriamas bendras miesto naratyvas per viešąsias erdves.

Šio darbo **tikslas** – išanalizuoti Vilniaus mieste esančias aikštes ir skverus bei nustatyti, kokias reikšmes ir funkcijas konkrečioms viešosioms erdvėms priskiria politinis lygmuo. T. Bokomota, S. Šabanovas teigia, kad nors mokslinių darbų apie viešąsias erdves bei jų problemas yra daug, tačiau į viešąsias erdves žvelgiama kaip į pavienius objektus, tačiau ne kaip į vieningą sistemą.²³ Todėl šiame darbe pasirenkama nagrinėti Vilniaus miesto tradicines viešąsias erdves – aikštes ir skverus, kurie turi daugiausiai simbolių, įvairių žymių, reprezentuoja miestą bei atskleidžia viešosios erdvės funkcijas.

Siekiant atsakyti į pagrindinį šio tyrimo klausimą, darbo uždaviniai yra šie:

1. Suformuoti teorinį pagrindą, grįsta Henri Lefebvre erdvės formavimo bei Peter Berger ir Thomo Luckmann'o socialinio konstruktyvizmo teorinėmis priegomis, kurios įgalina analizuoti viešųjų erdvių reikšmės ir funkcijas politiniame lygmenyje.
2. Išskirti teoriniame lygmenyje dominuojančias viešųjų erdvių funkcijas, kurios analizės metu bus orientyras analizuojant, kaip politinis lygmuo formuoja viešųjų erdvių funkcijas Vilniuje.
3. Remiantis kokybine turinio analizės prieiga, suformuoti tyrimo metodologiją, kuri orientuota į aikščių ir skverų formavimo būdus politiniame lygmenyje.
4. Atskleisti, kaip politiniame lygmenyje yra formuojamos viešųjų erdvių reikšmės ir funkcijos.

Šiame darbe nagrinėjama, kokios yra viešųjų erdvių funkcijos įtvirtintos oficialiuose politiniuose dokumentuose. Daroma prielaida, kad viešosios erdvės – svarbi demokratijos dalis, kurioje laisvai bet kokios rasės, amžiaus, išsilavinimo žmonės gali aptarti valstybinius-politinius klausimus, kartu – valdantieji gali įtvirtinti savo politinę poziciją bei reprezentuoti miestą ar valstybę. Sumažėjus viešųjų erdvių funkcijoms atsiranda menkas susikalbėjimas tarp miesto gyventojų, kyla daug ginčų ir

²³ Tautvydas Bokmota, Simonas Šabanovas, „Vilniaus miesto viešųjų erdvių sistema“ *Geologija. Geografija* 4 (2018): 168.

konfliktų. Todėl yra poreikis apžvelgti Vilniuje esančių aikščių ir skverų formavimo principus, kurie leistų identifikuoti politinio lygmens kuriamą naratyvą apie miestą. Miesto viešosios erdvės yra tarsi „vizitinė kortelė“, kuri parodo miesto semantinius bruožus, pagal viešąsias erdves yra atpažįstamas ir pats miestas, nes pačios viešosios erdvės tampa miesto simboliais.²⁴ Aikščių ir skverų analizė leis identifikuoti reikšmes ir atliekamas funkcijas viešosiose erdvės. Tai yra svarbu, nes pastebima, kad nėra nagrinėjamos viešųjų erdvių vertingosios savybės, kurios miestui plėtojantis ir kintat gali lemti skirtingas socialines praktikas, daro įtaką miestiečių kasdienybei ir emociniam ryšiui su miestu. Išsiaiškinus, koks naratyvas yra kuriamas ir atspindimas per viešąsias erdves, bus galima pamatyti miesto viziją, judėjimo kryptis ir galimas kylančias problemas. Tai gali būti aktualu tiek projektuotojams, tiek visuomenei, tiek politiniam elitui – kaip būdas suprasti savo gyvenamąją aplinką. Viešųjų erdvių funkcijos bus identifikuojamos per kalbines praktikas ir kontekstinę informaciją.

Tyrimų apžvalga. Viešųjų erdvių tyrimai iškilo XX a. pabaigoje, kuomet buvo atsižvelgta į politinio lygmens įtaką miesto formavimui. Tuo metu akademiniam diskurse buvo plačiai kalbama apie viešosios erdvės „mirtį“: „Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje išryškėjo madinga urbanistikos tendencija: rašyti apie fizinės erdvės mirtį, teritorijos suskaidymą ar gyvenimą naujoje periferijoje.“²⁵ Ši problematika aktyviai siejama su globalizacija, privatizacija ir modeliavimu. Didėjanti miestų plėtros sprendimų globalizacija kėlė susirūpinimą dėl vietinės miesto dizaino kontrolės praradimo.²⁶ Kartu – skaitmenizacijos revoliucija, kuri skatino didesnę atsiribojimą nuo fizinės viešosios erdvės, kuriamos naujas internetines bendruomenes.²⁷ Postindustrinis amžius atnešė didesnę privatizmo įtaką – kuriamos dirbtinės ar imituojamos viešosios erdvės, tokios kaip prekybos centrai, turgus, kurie tapo naujomis susibūrimų vietomis.²⁸ Akademiniam lauke pradėta kelti klausimai: kaip išrasti naują viešąjį gyvenimą, skatinti bendruomeniškumą ir tapatybės su miesto aplinka jausmą?²⁹

XX a. 9 dešimtmetyje atsirado naujas požiūris į miesto viešąsias erdves – „Naujosios miesto sociologijos“ mokykla, kuriai priskiriami tokie urbanistai kaip Sharon Zukin, Richard Sennet, Mark Gottdiener. Ši socio – erdvės perspektyva rėmėsi H. Lefebvre teorinėmis prielaidomis apie miesto erdves, į kurių analizę būtina įtraukti politiškumo, ideologijos ir konfliktiškumo matmenis.³⁰

²⁴ Gintautas Tiškus, „Kai kurie estetiniai aikščių formavimo aspektai ir jų identifikacijos Lietuvos miestų aikštėse“, *Logos* 85 (2015): 191.

²⁵ Lawrence A. Herzog, *Return to the Center. Culture, Public Space, and City-Building in a Global Era* (Austin: University of Texas Press, 2006): 10.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Tomas S. Butkus, „Lietuvos urbanistika: diskurso problema ir raidos perspektyvos“, *Acta Academie Artium Vilnesnis* 71 (2013): 45.

²⁸ Lawrence A. Herzog, *Return to the Center. Culture, Public Space, and City-Building in a Global Era* (Austin: University of Texas Press, 2006): 15.

²⁹ Ten pat, 23.

³⁰ Veronika Urbonaitė-Barkauskienė, „Vilniaus graffiti žemėlapis kaip socialinės miesto kaitos indikatorius: Naujininkų rajono atvejis“ *Filosofija. Komunikacija*, Vol. 22, (2014): 57.

Naujosios kartos urbanistai tyrinėjo miesto erdves per kultūrinių, politinių ir ekonominių veiksnių dermę³¹: „Socioerdvinis požiūris bet kokią dirbtinę aplinką laiko reikšmių prisotinta socialine erdve, kurioje vyksta ir kuri yra veikiamą miestiečių socialinės sąveikos, bet kartu teigiama, kad ir šių sąveikų prigimtis gali keisti erdvės reikšmes bei įprastus jos naudojimo būdus. Socioerdvinė analizė nuolatos laviruoja tarp miesto erdvės kaip socialinių santykių produkto ir jų „gamintojo“ apibrėžimų.“³² Galima teigti, kad pradėta žiūrėti į erdves kaip į susitarimą, kurio metu miesto gyventojai ir formuotojai nusprendžia konkrečios erdvės reikšmę ir kartu nulemia funkcijas, lemiančias elgesį konkrečioje erdvėje.³³ Visgi, ši naujoji urbanistų karta išsiskyrė į dvi aiškias pozicijas – vieni tyrinėjo erdvę, kurios pagrindiniai formuotojai yra miesto gyventojai, kiti nagrinėjo erdvę per politinę prizmę.

Pavyzdžiui, Richard Sennet, Jane Jacobs, nagrinėjo miesto gyventojus, kurie buvo suprantami kaip aktyviai miesto erdvę formuojantys ir erdvę gebantys interpretuoti erdvės formuotojai. R. Sennet nagrinėjo viešąsias erdves, pasitelkdamas idealų prototipą – Antikos laikų agorą. Mokslininkas aiškindamas viešųjų erdvių nuosmukį, priėjo esminių išvadų, kad viešosios erdvės turi būti drausmingos erdvės. Būtent Antikos laikų aikštėje žmonės buvo priversti išeiti iš savo rūpesčių ir pamatyti kitus, atkreipti dėmesį į jų buvimą ir poreikius mieste.³⁴ O teatro architektūra padėjo piliečiams sutelkti dėmesį, susikaupti priimant sprendimus, išmokė būti atsakingais už savo idėjas.³⁵ Todėl ir šių dienų viešosios erdvės turi būti drausmingos, skatinančios atkreipti dėmesį į kitus ir taip galės sėkmingai suprasti erdvę, kurioje yra: „Norint pasiekti nuolatinį dėmesį, įpareigoti žmones vieni kitiems net tada, kai darbas tampa grubus ar nuobodus, išpasakoti ginčų prasmę – visa tai reikalauja drausmingos erdvės akiai ir balsui.“³⁶ Jane Jacobs pabrėžė organišką ir neplanuotą miestą; mokslininkė atkreipė dėmesį, kad politinis lygmuo tik numalšins miesto gyvenimą, todėl būtina žmonių sąveika, nes tai sukuria „gyvybingą miestą“.³⁷

Visgi, XX ir XXI amžių sandūroje pradėta kalbėti apie politikų įtaką viešųjų erdvių formavimui. A. Madanipour nagrinėdamas miesto viešąsias erdves teigia, kad pagrindinis socialinės ir politinės organizacijos bruožas yra skirtumas tarp viešos ir privačios gyvenimo sferos.³⁸ Kiekviename mieste yra aiškūs ženklai (tokie kaip tvoros, keliai, sienos), kurie atskiria viešas ir privačias erdves. Šiuos ženklus supranta daugelis ir tik miesto svečiai gali nežinoti šios skirties. Būtent ši skirtis rodo politinę

³¹ Veronika Urbonaitė-Barkauskienė, „Vilniaus graffiti žemėlapis kaip socialinės miesto kaitos indikatorius: Naujininkų rajono atvejis“ *Filosofija. Komunikacija*, Vol. 22, (2014): 57.

³² Ten pat.

³³ Ali Madanipour, „Why are the design and development of public spaces significant for cities?“ *Environment and Planning*, volume 26 (1999): 888.

³⁴ Richard Sennet, *The Fall of Public Man* (New York: W.W. Norton & Company, 1992): 40.

³⁵ Ten pat, 51.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Jane Jacobs, *Downtown is for People* (New York: The Sunday Times Magazine, 1958): 127.

³⁸ Ali Madanipour, „Why are the design and development of public spaces significant for cities?“ *Environment and Planning*, volume 26 (1999): 889.

galią ir visuomenės jėgų pasiskirstymą. John Parkinson, atsispirdamas nuo H. Lefebvre pradinių įžvalgų, teigia, kad „Viešoji erdvė iš tikrųjų perteikia reikšmes ir gali turėti elgesio poveikį, tačiau tos reikšmės yra socialiai sukonstruotos, poveikis yra socialiai tarpininkaujantis, priklausomas nuo pasakojimų ir fizinių veiksnių. Todėl negalime tiesiog perskaityti reikšmės iš formos.“³⁹ J. Parkinson prieina išvadų, kad visuomenei yra svarbu turėti viešąją erdvę bendraujant su išrinktais atstovais, kartu, per konkrečius simbolus, ženklus įrėmintus viešosiose erdvėse visuomenė galės turėti bendrumą jausmą, įgauti „būvimą“ tokioje erdvėje.⁴⁰ Todėl politinis lygmuo turi būti svarbus fizinis viešųjų erdvių formuotojas: „Naujas meno kūrinys, naujas viešosios erdvės kūrinys gali būti labai geras fizinis atramos taškas, skirtas pažymėti ir priminti realius vyriausybės politikos ar ideologijos pokyčius <.>.“⁴¹ Galima suprasti, kad per fizines viešąsias erdves politinis lygmuo gali įteisinti / įtvirtinti oficialų valstybės naratyvą, parodyti, kas yra visuomenė, kas ją sudaro. Kartu, gali įtvirtinti savo politinę galią, užmegzti ryšį su visuomene ir kurti viešąjį diskursą.⁴²

Nagrinėjant lietuviškąjį akademinį diskursą apie viešąsias erdves, būtina išskirti architekto Gintauto Tiškaus indėlį, nagrinėjant Lukiškių aikštę. Prieita išvados, kad miestų aikštės yra svarbios ženklų sistemos, kuriose norima suteikti tam tikrą reikšmingą informaciją. Lukiškių aikštė buvo formuojama kaip valdžios galios centras, kuris išliko keičiantis aikštę supančių valdžios pastatų paskirčiai. Tačiau dabar, nors aikštėje yra valstybinių simbolių, tačiau dabartinė planinė struktūra ir esanti ženklų visuma nėra svarbiausia Lietuvos valstybės reprezentacinė aikštė.⁴³ Galima išskirti Skaidros Trilupaitytės, T. Gurskio, Almanto Samalavičiaus įžvalgas, kuomet nagrinėjami skirtingi atvejai Lietuvoje, tačiau prieinama bendros išvados, kad urbanistika Lietuvoje neturi bendros vizijos, o konkrečiai Vilniaus miestas, kaip sostinė – neturi bendro tapatumo, vienijančio viešąsias erdves.⁴⁴ Neretai paminimas valstybės neryžtingumas urbanistiniais klausimais ir dominuojančia nekilnojamo turto verslų sparti įtaka: „Kol kas urbanistiką Lietuvoje galima vadinti interesų derinimu. Tai daugiau finansiniai interesai. Pinigų turintys užsakovai perka sklypus ir diktuoja savo sąlygas. O turėtų būti atvirkščiai.“⁴⁵ Prieinama bendros nuomonės, kad šiuolaikinis Vilnius, kaip sostinė, neturi vizijos,

³⁹ John Parkinson, „Symbolic Representation in Public Space: Capital Cities, Presence and Memory“ *Representation*, 45:1 (2009): 5.

⁴⁰ Ten pat, 9.

⁴¹ Ten pat, 8.

⁴² Plačiau apie politikų ir viešųjų erdvių ryšį: John Parkinson „Symbolic Representation in Public Space: Capital Cities, Presence and Memory“ (2009), Ali Madanipour „Why are the design and development of public spaces significant for cities?“ (1999), kt.

⁴³ Gintautas Tiškus, „Kai kurie estetiniai aikščių formavimo aspektai ir jų identifikacijos Lietuvos miestų aikštėse“ *Logos* Nr. 85 (2015): 212.

⁴⁴ Apie miestų bendrą viziją galima susipažinti: Tomas S. Butkus „Kultūrinės miesto funkcijos potencialas ir jo raiškos formos urbanistinėje struktūroje“ (2007), Vaiva Deveikienė „Kraštovaizdžio architektūros objekto ir urbanistinio konteksto sąveikos problema įgyvendinant miestų bendrųjų planų sprendinius“ (2016), kt.

⁴⁵ Dalia Dijokienė, Algis Vyšniūnas, „Urbanistai: Lietuvos miestams dar trūksta bendrųjų vizijų“, *Bernardinai.lt*, žiūrėta 2022 m. vasario 16 d. <https://www.bernardinai.lt/2015-04-20-urbanistai-lietuvos-miestams-dar-truksta-bendruju-viziju/>.

nereprezentuoja savęs kaip miestas, o tam įtakos turi privatūs interesai. Tokia viešoji erdvė tampa prekyne, kurios metu svarbūs tik prekybos santykiai, o tikslas – kuo daugiau parduoti.

Rimantas Buivydas ir A. Samalavičius teigia, kad Lietuvoje viešosioms erdvėms įtaką turėjo ne tik politiniai ar ideologiniai motyvai, bet ir prieštaringi miesto raidos procesai, sociokultūrinė pažanga, urbanistinės tekstūros pertvarka, naujų poreikių įtvirtinimas.⁴⁶ Mokslininkai akcentuoja didelę verslo įtaką miestų viešosioms erdvėms: „Šiuolaikinėje aplinkoje charakterio trūkumas apsunkina ar net neįvardina tapatybės, todėl tai tampa vienu iš lemiamų vietos praradimų veiksnių. Vietos dvasios, vadinamojo *genius loci*, ignoravimas, istorinės tradicijos nepaisymas, sunkinančios transporto problemos verčia abejoti tokiu viešųjų erdvių traktavimo praktika.“⁴⁷ Tačiau galima pastebėti neatitikimą tarp pačių autorių: A. Samalavičius išskiria Vilniaus Rotušės aikštę, kaip puikų pavyzdį geros viešosios erdvės: „Šioji aikštė pasižymi žmogišku masteliu, turi kelias prieigas, jos geometrinė forma nėra itin griežta, kita vertus, aikštės pakraščiuose įsikūrusios maitinimo ir prekybos įstaigos sutraukia nemažai lankytojų. Be to, vasaros metu Vilniaus Rotušės aikštėje veikia lauko kavinės, didinančios šios urbanistinės erdvės patrauklumą.“⁴⁸ Taigi, nors daugelis mokslininkų neigiamai vertina verslo įtaką viešosioms erdvėms, tačiau yra pripažįstama sinergija tarp verslo ir valstybinių institucijų kuriamų viešųjų erdvių.

Lietuvos akademiniam diskurse yra mažai tiriamųjų darbų apie politinio lygmens įtaką formuojant viešąsias erdves. Mokslininkai S. Trilupaitytė, A. Samalavičius, A. Vyšniūnas kalba apie „politikų neryžtingumą“ priimant tam tikrus urbanistinius sprendimus. Labiau vyksta perleidimas rinkai formuojant miestų erdves.⁴⁹ Būtent politiniame lygmenyje susiduriama su viešųjų erdvių problematika. Atrodo, kad nebeliko Habermaso viešosios erdvės kaip tarpininko tarp valstybės ir visuomenės, kur susitinka skirtingi interesai. Viešąsias erdves pradėjo keisti komercinės ir gyvenamosios paskirties objektai. Khalid Mandel teigia, kad komercializacija didina socialinę segregaciją.⁵⁰ Viešosios erdvės nustojo veikti, nes jų pobūdis keitėsi, jos nustojo veikti kaip socialinės sąveikos skatintojai ir rezervuotos utilitaristiniams tikslams.⁵¹ Kartu, pastaraisiais metais į viešąsias erdves žiūrima kaip į vartojimo prekę. Visgi, tyrimų trūkumas šiuo aspektu neleidžia identifikuoti politinio lygmens kuriamas viešųjų erdvių reikšmes ir funkcijas.

Teorinė priega. Viešųjų erdvių reikšmę ir funkciją padės nagrinėti Henri Lefebvre ir socialinio konstruktyvizmo teoretikai – Peter Berger ir Thomas Luckmann. H. Lefebvre teigė, kad materialinė

⁴⁶ Rimantas Buivydas, Almantas Samalavičius, „Public Spaces in Lithuania Cities: Legacy of Dependence and Recent Tendencies“, *Urban Studies Research* (2011): 8.

⁴⁷ Ten pat, 6.

⁴⁸ Almantas Samalavičius, „Viešosios erdvės: tradicija versu dabartis“, *Logos* 95 (2018): 149.

⁴⁹ Skaidra Trilupaitytė, „Viešoji kultūra, vartojimo ar kultūringo vartojimo erdvė? Vilniaus atvejis“ *Lietuvos kultūros tyrimai*, 2, (2012): 86.

⁵⁰ Khalid Mandel, „Public space and the challenge of urban transformation in cities of emerging economies: Jeddah case study“, *Cities* 95 (2019): 1.

⁵¹ Ten pat, 2.

erdvė negali veikti be socialinio aspekto. Todėl iškelia socialinės erdvės idėją – fizinė erdvė paženklinta socialiniais santykiais.⁵² P. Berger ir Th. Luckmann papildė šią teorinę prielaidą socialinio konstruktyvizmo terminais – socialiniame pasaulyje konfigūruojančios reikšmės yra socialiai konstruojamos.⁵³ Tyrime reikalinga teorinė prielaida, kuri įgalina reikšmių analizę, todėl H. Lefebvre teorinė prielaida padės analizuoti politinio lygmens įtaką formuojant viešąsias erdves bei įtvirtinant konkrečią miesto viziją ir fizinę aplinką, o P. Berger ir Th. Luckmann konceptualizuota socialinio konstruktyvizmo teorinė prielaida papildys ir leis suprasti kaip yra interpretuojamos ir įtvirtinamos konkrečios viešųjų erdvių reikšmės ir funkcijos. Šiame darbe svarbiausia yra išsiaiškinti, kaip politiniame lygmenyje yra identifikuojamos reikšmės ir priskiriamos funkcijos, kurios parodys kaip politinis lygmuo formuoja miesto vaizdą per viešąsias erdves.

Metodologija. Siekiant atsakyti į pagrindinį tyrimo klausimą, bus taikomas kokybinės turinio analizės metodas. Kaip paaiškėjo iš literatūros apžvalgos, nėra gausu tyrimų, kurie nagrinėtų, kaip politikai bando išgryninti viešosios erdvės sąvoką bei atliekamas funkcijas. Todėl bus pasitelkiama turinio analizė, nagrinėjant oficialius dokumentus nuo 1990 metų kovo 11 dienos iki 2021 metų birželio 2 dienos. Atsakant į pagrindinį šio tyrimo klausimą, bus analizuojamas viešųjų erdvių teisinis reglamentavimas, kuris apima tokius dokumentus kaip projektiniai pasiūlymai (kurie yra reglamentuojami Teritorijų planavimo įstatymu, Statybos įstatymu), miesto bendrasis planas, kuris yra skelbiamas Vilniaus miesto savivaldybės puslapyje (vilnius.lt) bei atskiri atvejai (pvz.: Lukiškių aikštės įstatymas), kurie skelbiami Lietuvos Respublikos Seimo įstatymų puslapyje (e-seimas.lrs.lt). Papildomi šaltiniai yra pranešimai žiniasklaidai, kurie papildys analizę kontekstu, politikų pasisakymais.

Taigi, naudojant turinio analizę ir kodavimo metodą bus nagrinėjami politiniame lygmenyje priimti projektiniai pasiūlymai ir teisiniai reglamentai skirti šiame darbe atrinktoms aikštėms ir skverams kurti ar rekonstruoti. Šie dokumentai turi svarbią įtaką ne tik fiziniam, bet ir socialiniam viešųjų erdvių formavimui, kuris įtvirtina bendrąjį žinojimą tiek apie miesto viziją ir mieste gyvenančius žmones, tiek apie politinės galios išraišką bei kuriamą bendrąjį miesto naratyvą.

⁵² Cristian Fucks, „Henri Lefebvre’s Theory of the Production of Space and the Critical Theory of Communication“, *Communication Theory* 28 (2019): 145.

⁵³ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius: Pradai, 1999): 11.

1. Erdvės konstravimo teorinė perspektyva

Šiame darbe teorinę perspektyvą sudaro dvi dalys. Pirmojoje dalyje pristatomos Henri Lefebvre teorinės prielaidos, kuriose į erdvės analizę įtraukiamas valstybės vaidmuo, atstovaujantis politiniam žinių panaudojimui.⁵⁴ Ši teorinė perspektyva politikos moksluose įgalina viešųjų erdvių analizę, nes, anot H. Lefebvre, erdvė yra socialinės visumos prielaida ir rezultatas. Ši teorinė perspektyva leidžia suprasti, kad erdvė yra ne tik fizinis konstruktas, bet yra veikiami politinių veiksnių, kurie formuoja konkrečias reikšmes ir funkcijas. Todėl analizuojant erdvės kūrimą svarbu suprasti, kokias reikšmes įgyja tam tikros formos erdvėje, o tai leidžia pamatyti, kodėl ir kaip erdvė yra naudojama kaip valdymo įrankis ir kaip tai gali turėti įtakos visuomenei. Pabrėžiant reikšmės ir funkcijos svarbą, šiame darbe teorinė dalis papildoma P. Berger ir Th. Luckmann socialinio konstruktyvizmo teorija, kuri prasideda nuo esminės tezės: „Tikrovė yra socialiai konstruojama, ir žinojimo sociologija privalo analizuoti šito konstravimo procesus.“⁵⁵ Nagrinėjant viešųjų erdvių reikšmes yra svarbu suprasti, kad reikšmės, per kurias suprantamas pasaulis, yra sukurtos per įvairias praktikas, įtvirtintos bendrajame visuomenės žodyne ir tai reprezentuojama politiniame lygmenyje.

Antrojoje dalyje, remiamasi Muge Akkar Ercan išskirtomis 8 viešųjų erdvių funkcijomis, kurių apibrėžimai yra papildomi literatūros apžvalga bei užsienio akademinė literatūra. Šios funkcijos yra pirminės reikšmės, priskiriamos viešosioms erdvėms. Viešųjų erdvių reikšmės yra kintančios, todėl svarbu suprasti, kokį vaidmenį atlieka viešosios erdvės. Žvelgiant į šias funkcijas iš socialinio konstruktyvizmo perspektyvos, galima pastebėti ryšį tarp reikšmės ir funkcijos: norint nagrinėti erdvę, kaip socialinių jėgų visuomenės formavimą, būtina suprasti politiniame lygmenyje įtvirtintą „bendrajį žinojimą“, kuris nustato erdvės normas ir taisykles.

1.1. Socialinės erdvės perspektyva

Nagrinėjant miesto aikštes ir skverus, produktyviausia teorinė prieiga yra socio – erdvinis požiūris (ang. *socio – spatial approach*), kuris siejamas su „erdviniu posūkiu“ XX a. 7 – 8 dešimtmečiais.⁵⁶ Remiantis mokslininke Veronika Urbonaitė – Barkauskiene: „Šiuo laikotarpiu [XX a. 7 – 8 deš. *aut. past*] erdvė įvertinama kaip centrinis miesto sociologijos ir tarpdalykinių miesto studijų, išplečiančių geografijos, architektūros teorijos, meno istorijos, literatūros kritikos, antropologijos ir kt. disciplinų ribas, objektas.“⁵⁷ Paprastai tariant, šiuo laikotarpiu atsigręžiama į mieste, kaip urbanistiniame audinyje, esančius socialinius santykius, jų generuojamas reikšmes. Tai sukuria dvilybę sąveiką – socialumo ir erdvės dialektiką.⁵⁸ Ši socialinė ir erdvinė perspektyva rodo, kad miestų augimas yra

⁵⁴ Mark Gottdiener, Ray Hutchinson, *The New Urban Sociology* (WestView Press, 2011): 81.

⁵⁵ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius pradai 1999): 11.

⁵⁶ Veronika Urbonaitė-Barkauskienė, „Vilniaus graffiti žemėlapis kaip socialinės miesto kaitos indikatorius: Naujininkų rajono atvejis“ *Filosofija. Komunikacija*, Vol. 22, (2014): 57.

⁵⁷ Ten pat, 57.

⁵⁸ Ten pat.

derybių ir nesibaigiančių interesų rezultatas.⁵⁹ Kūrėjai turi derėtis su planuotojais, politikais, o piliečių grupės išsako savo susirūpinimą viešuose forumuose. Galutinis šio proceso rezultatas – sukurta aplinka, kuri yra socialiai konstruota, apimanti daug interesų ir konstruojama pelno siekimui.⁶⁰ Šiuo požiūriu H. Lefebvre vienas pirmųjų iškelia mintį, kad erdvė yra socialiai apibrėžta, o socialumas – neišvengiamai suvokiamas per erdvės matmenį⁶¹: „<...> kiekvienas gyvas kūnas yra erdvė ir turi savo erdvę: jis pats save gamina erdvėje ir taip pat gamina tą erdvę.“⁶² Taigi, H. Lefebvre erdvės teorinė perspektyva nutraukė ilgus metus gyvavusią erdvės matymą tik iš materialinės ar ekonominės perspektyvos. Filosofas įtraukė socialinę prasmę, kuri politikos mokslų perspektyvoje skatina toliau galvoti ir analizuoti erdvę, pripildytą reikšmių.

Remiantis H. Lefebvre, valstybė naudoja erdvę socialinei kontrolei: „Be to, erdvinė praktika yra visų socialinės praktikos aspektų, elementų ir momentų projekcija į (erdvinį) lauką. Proceso metu jie yra atskiriami vienas nuo kito, nors tai nereiškia, kad nors akimirksniu atsisakoma bendros kontrolės: visa visuomenė ir toliau yra pavaldi politinei praktikai – valstybės valdžiai.“⁶³ Tai galima suprasti, kad politiniame lygmenyje yra įtvirtinamas „bendras žinojimas“, kuris, iš pirmo žvilgsnio, yra natūralus, tačiau po juo slypi tam tikri politinio lygmens interesai. Tačiau erdvių reikšmės nėra fiksuotos – laikui bėgant, keičiantis politiniam lygmeniui, erdvių reikšmės gali kisti. A. Madanipour pabrėžė, kad miesto erdvės yra objektų ir žmonių rinkinys, todėl, žvelgiant iš socialinės perspektyvos, miestuose esantys objektai yra sukurti žmonių (įskaitant ir politinį lygmenį) ir turi ypatingą reikšmę: „Vien fizinis kelių, mokyklų, namų buvimas nesuteikia jiems reikšmės. Būtent kolektyvinis intencionalumas, žmonių gebėjimas priskirti funkcijas, simbolizuoti šiuos objektus, o tai sudaro socialinės tikrovės dalį.“⁶⁴ Tačiau erdvės yra kintančios ir dinamiškos. Mieste susipina įvairios reikšmės, ženklai, kurie geriausiai pamatomi būtent viešosiose erdvėse. Viešosios erdvės yra simbolių rinkiniai, kurie leidžia „perskaityti“ miesto *genius loci*. Sukonstruotos reikšmės yra lengvai atpažįstamos ir identifikuojamos. Toks akademinėje literatūroje dominuojantis viešųjų erdvių aiškinimas yra grįstas socialinio konstruktyvizmo perspektyva. P. Berger ir Th. Luckmann iškelia ir apibrėžia sąvokas „žinojimas“ ir „tikrovė“. Žinojimas, anot autorių, yra įsitikinimas, kad reiškiniai yra tikri ir kad jie turi specifinių bruožų.⁶⁵ Tikrumas – savybė, būdinga reiškiniams, kuriuos pažįstame turint nuo mūsų valiojimo nepriklausomą būtį (jie negali išnykti mūsų pageidavimu).⁶⁶

⁵⁹ Mark Gottdiener, Ray Hutchinson, *The New Urban Sociology* (WestView Press, 2011): 86.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Veronika Urbonaitė-Barkauskienė, „Vilniaus graffiti žemėlapis kaip socialinės miesto kaitos indikatorius: Naujininkų rajono atvejis“ *Filosofija. Komunikacija*, Vol. 22, (2014): 57.

⁶² Ten pat, 170.

⁶³ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 378.

⁶⁴ Ali Madanipour, „Why are the design and development of public spaces significant for cities?“ *Environment and Planning*, volume 26 (1999): 879 – 880.

⁶⁵ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius pradai 1999): 11.

⁶⁶ Ten pat.

Visuomenės žinojimą sudaro tam tikri įsitikinimai, reiškiniai, bruožai, per kuriuos socialinis gyvenimas tampa tikras arba yra pripažįstamas konkretaus pasaulio tikrumas. Čia tampa svarbūs išoriniai veiksmi, kurie determinuoja žmonių vienokį ar kitokį elgesį. Todėl svarbu nagrinėti viską, kas plačiai pripažįstama kaip žinojimas.⁶⁷ Tačiau žinojimų gali būti daug ir įvairių, bet yra viena tikrovė *par excellence*, kuri yra kasdienio gyvenimo tikrovė. Ji yra budėjimo būsenoje, visiškai natūrali ir akivaizdi ir tampa natūralia nuostata.⁶⁸ Natūralus žinojimas nulemia elgesį. Yra tam tikri šablonai, kurie sukurti anksčiau nei atsirado žmogus. Sukurti šablonai leidžia taupyti laiką, jėgas ir pastangas sprendžiant kasdienes problemas: „Kasdienio gyvenimo tikrovė iškyla kaip iš anksto objektyvuota: ją sudarantys objektai buvo įvardinti kaip objektai anksčiau, negu aš pasirodžiau scenoje. Kasdieniame gyvenime vartojama kalba pateikia man būtinas objektyvacijos ir nustato tvarką, kuriai esant šios objektyvacijos tampa prasmingos, o man kasdienis gyvenimas įgyja prasmę.“⁶⁹ Čia tampa svarbi bendrinė kalba, kuri išlaiko ryšį su kasdieniu gyvenimu, kalba pažymi konkreto žmogaus gyvenimo visuomenėje koordinatas ir užpildo tą gyvenimą prasmingais objektais.⁷⁰ Būtent sukurta bendrinė kalba leidžianti apibūdinti konkrečius išorinius procesus yra gana stabili, sunkiai pajudinama. Tai sukuria tikrumą ir reikšmingumą – naudodamas bendrinę kalbą, žmogus turi saugius šablonus, kaip gali veikti ir jaustis saugūs.

Tiek socialinio konstruktyvizmo teorijoje, tiek šiai teorinei paradigmai priskirtino H. Lefebvre socialinės erdvės kūrimo procese, pabrėžiamas bendras žinojimas apie erdves – pagrindimas sąvokomis, kurios apibūdina fizinius objektus: „Net jei sąsajos tarp šių sąvokų ir fizinių realiųjų, kurias jos atitinka, ne visada yra aiškiai nustatytos, mes žinome, kad tokie ryšiai egzistuoja ir kad sąvokos ar teorijos, kurias jos reiškia – energija, erdvė, laikas – negali būti nei sujungtos, nei atskirtos vienas nuo kito. Tai, ką įprasta kalba vadina „materija“, „gamta“ arba „fizine tikrove“ – ta tikrovė, kurioje net grubiausia analizė turi išvelgti ir atskirti skirtingus momentus – akivaizdžiai pasiekė tam tikrą vienybę.“⁷¹ Galima suprasti, kad konkrečiai erdvei priskiriamos reikšmės konstruojamos per visiems suprantamas sąvokas. Šios sąvokos apibūdina fizinius objektus, kurie eiliniams miesto gyventojams leidžia suprasti, kokia yra erdvė, ką ji reiškia ir kaip joje reikia elgtis. Būtent elgesys konkrečioje erdvėje yra fiksuojamas per bendrines sąvokas, t. y. reikšmes. Tačiau H. Lefebvre įtraukia hegemonijos aspektą, kuris prisideda prie sąvokų kūrimo. Būtent hegemonija ateina iš politinio lygmens, yra taikoma visai visuomenei, įskaitant kultūrą ir žinias bei paprastai tarpininkauja žmonėms: „<...> Valdancioji klasė siekia išlaikyti savo hegemoniją visomis priemonėmis, o žinios yra vienas iš būdų. Taip išryškėja ryšys tarp žinių ir galios.“⁷² Tokiu būdu

⁶⁷ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius pradai 1999): 11.

⁶⁸ Ten pat, 33.

⁶⁹ Ten pat, 36.

⁷⁰ Ten pat, 41.

⁷¹ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 73.

⁷² Ten pat, 134.

politinis lygmuo perteikia savo supratimą apie valstybę. Būtent teisės aktuose aprašytos viešosios erdvės sukuria bendrinę kalbą, kuri įtvirtina visuotinį žinojimą. Daugelis urbanistų ir sociologų teigia, kad viešoji erdvė skatina priklausomybę, atradimo ir reikšmės jausmą; simbolinis ryšys su didesnis visuomene ir vietinio charakterio jausmas leidžia sukurti viešosios erdvės tikrovę.⁷³

Nusistovėjusios bendrosios žinios valstybei ir politinei valdžiai tarnauja kaip įrankiai, kurie leidžia per fizines priemones įtvirtinti žinias ir galią. Bendrojo žinojimo ir galios įtvirtinimui tampa svarbus erdvės kūrimo procesas. H. Lefebvre erdvės kūrimo procesą vadina „žinių kūrimu“, kurios kalba apie materialųjį pasaulį sąvokomis, „apibrėžtomis plačiausia bendrumo ir didžiausios mokslinės (t. y. turinčios turinį) abstrakcija.“⁷⁴ Pats žinių kūrimas prasideda nuo tikslo ir iššūkio, tačiau norint tam tikras žinias reprezentuoti, erdvė tampa svarbus gamybos ir produkto santykis. Gamyba, anot H. Lefebvre, apima daugybę kūrinių ir didžiulę formų įvairovę, o erdvės kūrimo procese tai suprantama kaip žinios, ideologija, raštai ir reikšmių vaizdų, diskursų, kalbos ir simbolių kūrimas.⁷⁵ Erdvės kūrimui yra svarbios trys savybės: **energija** (socialinės ir politinės jėgos, kurios palaiko ir formuoja socialinę ir ekonominę sistemas), **erdvė** (fizinė erdvė, kurią sudaro daug simbolių, ženklų, t. y. kuo yra užimta erdvė ir kaip tai daro įtaką visuomenei) ir **laikas** (kaip juda tam tikri simboliai ar ženklai, kas keičiasi, o kas ne). Būtent šios savybės padės šio darbo analizės metu suprasti, kokie politiniai veikėjai bando formuoti viešąją erdvę (energija), kokia erdvė ir kokie kintamieji joje yra (erdvė) bei kokie ženklai ar simboliai keitėsi (laikas). Šios savybės svarbios erdvės kūrimo procese ir kartu sudaro produktą – pasikartojančių veiksmų ir gestų rezultatą.⁷⁶ Tai yra nuolat vartojamoji vertė. Viešoji erdvė, o konkrečiai aikštė ir skveras tampa socialiniu produktu, kuris formuojamas socialinių santykių, juos išreiškiant ir atitinkamai struktūruojant.

Svarbu plačiau aprašyti erdvės kūrimo savybių svarbą. H. Lefebvre tikslas buvo pateikti erdvės istoriją, susiejant tam tikras erdvės reprezentacijas su tam tikrais gamybos būdais per tam tikrą laiko perspektyvą.⁷⁷ Kaip ir būdinga kairiosios minties filosofui, teorinis erdvės modelis baigiasi tuo, kad biurokratizacija ir ekonomika primeta savo galią žmonėms, o urbanistiniais terminais tariant – abstrakti erdvė (biurokratinis ir ekonominis aparatas) užgožia konkrečią erdvę (kasdienio gyvenimo ir patirties erdvę).⁷⁸ Abstrakti ir konkreti erdvės yra nuolatinėje įtampoje ir bet kada gali atsirasti konfliktas. Viena vertus, abstrakti erdvė susijusi su hegemonija, kurioje visi erdvės elementai yra keičiami ir pajungiami tam, kad bet kokie skirtumai viešojoje erdvėje būtų panaikinti.⁷⁹ Svarbūs tampa veikėjai, kurie bando įtvirtinti konkretų žinojimą ir šį procesą filosofas vadina **energija**.

⁷³ Lawrence A. Herzog, *Return to the Center. Culture, Public Space, and City-Building in a Global Era* (University of Texas Press, Austin, 2006): 7.

⁷⁴ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 169.

⁷⁵ Ten pat, 177.

⁷⁶ Ten pat, 212.

⁷⁷ Ten pat, 86.

⁷⁸ Ten pat, 293.

⁷⁹ Ten pat.

Abstrakčioje erdvėje labiausiai veikia energija ir tam, kad abstrakti erdvė dominuotų, turi vykti du pagrindiniai procesai: pirma, turi būti suderintas bandymas apibrėžti tinkamą abstrakčią erdvės reikšmę ir tinkamą veiklą, kuri gali vykti joje⁸⁰, antra, erdvė turi būti aistorinė, be jokių socialinių kovų, tai būdas parodyti galią fiziniėje erdvėje⁸¹. Tai suprantant iš viešosios erdvės perspektyvos, atrodo, kad būtent politiniame lygmenyje yra bandoma fiksuoti ir užtvirtinti bendras erdvės reikšmes, kurias priims visi miesto gyventojai. Kita vertus, anot H. Lefebvre, abstrakčioji erdvė yra prieštaringa ir nors ši erdvė pabrėžia hegemoniškumą, tačiau ji gali egzistuoti tik pabrėždama skirtumus.⁸² Tam, kad erdvė įgautų abstraktumo bruožus, turi būti palaikomas susiskaidymo ir marginalizavimo procesas, kurio metu yra šalinami skirtumai ir bandoma užkirsti kelią konfliktui. Abstrakčiai erdvei būdingi prieštaravimai suteikia galimybę opozicinėms grupėms nuolat dalyvauti kuriant ir atkuriant socialinę erdvę.⁸³

Taigi, socialinė erdvė yra daugialypė, ji yra objektų ir produktų santykių visuma.⁸⁴ Todėl negalima teigti, kad socialinė erdvė *a priori* yra politinių institucijų sąlyga, t. y. politinis aparatas negali nulemti nuolatinių ir nekintančių socialinės erdvės reikšmių. Bendrą socialinę erdvę sudaro neribotas skaičius socialinių erdvių. Socialinės erdvės įsiskverbia viena į kitą, konkuruoja tarpusavyje arba bando susiderinti. Konkreti socialinė erdvė pradeda egzistuoti ir įgauna tikrumą tik santykių ir ryšių dėka.⁸⁵ Todėl H. Lefebvre sukuria trilypę erdvės schemą, kuri padeda analitiškai apibendrinti mąstymą apie miesto erdvę: erdvės reprezentacija, erdvės reprezentacijos ir reprezentacinės erdvės.⁸⁶ H. Lefebvre erdvės reprezentacijos schema tiksliausia apibūdina miesto viešųjų erdvių reikšmių ir funkcijų kūrimą politiniame lygmenyje. Per šią prizmę, **erdvė** reiškia teisę ir reglamentus, susijusius su teritorijų planavimu, kartu įprastas taisykles, reglamentuojančius erdvės naudojimą.⁸⁷ Tai galima sieti su įstatymais ir erdvės gamyba – bendros žinios, simboliai, kodai, ideologija. Pagrindiniai veikėjai, kurie formuoja reprezentacines erdves yra ekspertai, mokslininkai, architektai. Tačiau remiantis H. Lefebvre: „Žinoma, tai yra didžiausia iliuzija, kad architektai, urbanistai ar planuotojai yra ekspertai ar galutiniai autoritetai su erdve susijusiuose reikaluose. Tai, ko „suinteresuotosios šalys“ čia neįvertina, yra tai, kad jos lenkia savo reikalavimus (iš apačios), kad atitiktų komandas (iš viršaus), ir kad šis nepriverstinis jų atsisakymas iš esmės pralenkia sąmonės manipuliatorių norus; Čia ritmai, kūnai ir žodžiai pajungti iš viršaus padiktuotiems ir iš tiesų dažnai užrašytiems sambūvio

⁸⁰ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 56.

⁸¹ Ten pat, 59.

⁸² Ten pat, 65.

⁸³ Eugene J. McCann, „Race, Protest, and Public space: Contextualizing Lefebvre in the U.S City“, *Antipode* 32 (1999): 169.

⁸⁴ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 87.

⁸⁵ Ten pat, 88.

⁸⁶ Veronika Urbonaitė-Barkauskienė, „Vilniaus graffiti žemėlapis kaip socialinės miesto kaitos indikatorius: Naujininkų rajono atvejis“, *Filosofija. Komunikacija*, Vol. 22, (2014): 57.

⁸⁷ Agung Wardana, „Alliance and Contestations in the Legal Production of Space: The Case of Bali“, *Asian Journal of Comparative Law* 9(1), (2014): 152.

principams.⁸⁸ Taigi, galima teigti, kad politinio lygmens sukurtas žinojimas apie erdvę yra išreiškiamas per tam tikrus ženklus, simbolius, kurie įtvirtinami materialioje aplinkoje.

Socialinė erdvė yra tuščia, o ją pripildo tekstūra.⁸⁹ Pati tekstūra irgi iš savęs yra tuščia, tačiau socialinės erdvės gamybos metu yra užfiksuojamos konkrečios struktūros ir integruojamas į daugybę visumų, t. y. tekstūrų.⁹⁰ Tekstūra reiškia reikšmę erdvės skaitytojui, kuris gyvena ir veikia nagrinėjamoje erdvėje, tekstūra konkrečiai reikšmei suteikia „kūną“, kuris atitinka konkrečioje erdvėje atliekamas funkcijas. Būtent čia galima pamatyti kaip reikšmė ir funkcija sukuria viešąją erdvę: kuriama erdvė yra išreiškiamą per bendrinę kalbą, žodžius, kurie įkūnija reikšmę, o žodžiai su reikšme tampa funkcija, kuria vadovaujamosi atliekant kasdienes praktikas socialinėje erdvėje. Taigi, erdvė kalba, tačiau ji ne viską pasako. Erdvė vienu metu yra priežastis ir rezultatas, gamintojas ir produktas, tai yra projektas ir įgyvendimas, kuris veikia konkrečiu metu arba yra lažybos dėl ateities.⁹¹ Todėl erdvės ir žodžio ryšys yra stiprus, jie atkuria gyvybę ženklams ir sąvokoms. Jie leidžia kurti erdvės reikšmę ir funkcijas. Bet kokia reikšmė ir funkcija negali egzistuoti be erdvės, o erdvė negali egzistuoti be reikšmės ir funkcijos.

Pabrėžtinas **laiko** aspektas. H. Lefebvre laiką suvokė kaip ilgą rašymo sistemą. Laikas gali kurti erdvę ir ją sinchronizuoti, jis sukuria jungtis tarp skirtingų reikšmių arba atvirkščiai – atskiria konkrečias reikšmes. P. Berger'is ir Th. Luckmann'as laiką suprato kaip faktiškumą. Visi šie autoriai laiko aspektą išskiria svarbiu, nes jis prisideda prie reikšmės kūrimo, įtvirtinimo ar panaikinimo. Per laiko tėkmę atsiradusios reikšmės leidžia sukurti ir įtvirtinti bendrąjį žinojimą, kuris pasireiškia per bendrinę kalbą. Žiūrint per viešųjų erdvių kūrimo perspektyvą, viešosios erdvės yra laiko produktas. Viešosios erdvės kuria, kaupia, keičiasi reikšmėmis, galiausiai konkrečios reikšmės yra įtvirtinamos ir prisideda prie bendrojo žinojimo. Galiausiai viešosios erdvės pateikia jau sukonstruotas reikšmes, kurios gali nulemti elgesį konkrečioje viešojoje erdvėje: „Pats socialinis žinojimo bagažas man pateikia jau gatavas pamatines reikšmingas struktūras, apimančias kasdienį gyvenimą.“⁹² Taigi, išoriniai determinuojantys veiksniai gali nulemti reikšmes, kurios leis identifikuoti funkcijas. Suteikiamos reikšmės nėra nepriklausomos, bet kas negali tiesiog priskirti reikšmės. Tai yra ilgas socialinis procesas, kuris gali būti priklausomas nuo konteksto, veikėjų akistatos, veiklos. Socialiai priskiriamos reikšmės gali nulemti erdvės funkciją. Kaip teigė Richard Sennet, aikštėje buvo praktikuojamos kelios demokratijos rūšys, tačiau svarbu, kad tai skatino piliečius būti ne tik aktyviais, bet ir būti atsakingiems už savo žodžius.⁹³ Veikėjų iškelta erdvės reikšmės įtvirtinimas tampa ilgu procesu.

⁸⁸ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 95.

⁸⁹ Ten pat, 95.

⁹⁰ Ten pat, 132.

⁹¹ Ten pat.

⁹² Ten pat, 64.

⁹³ Richard Sennet, *The Fall of Public Man* (New York: W.W. Norton & Company, 1992): 38.

Apibendrinus, Henri Lefebvre teorinę perspektyvą galima struktūrizuoti į šiuos kintamuosius, kurie taps šio darbo analizės orientyrais:

1. Erdvės gamyba prasideda nuo žinių kūrimo, kuris sudarytas iš iššūkio ir tikslo. Nagrinėjant viešųjų erdvių projektinius pasiūlymus ar kitus dokumentus, čia tampa svarbu aiškinamieji raštai, kurie leidžia suprasti, kodėl ir kam yra būtini viešųjų erdvių kūrimo ar atnaujinimo procesai.
2. Tikslui ir iššūkiui įgyvendinti svarbiais tampa gamyba, kuri sudaryta iš:
 - a. Energijos. Kadangi miesto savivaldybė ar nacionalinės politikos institucijos tampa svarbiais viešųjų erdvių formuotojai, šiame darbe energijos sąvoka bus suprantama kaip dalyviai, kurie yra pagrindiniai sprendimų priėmėjai ir yra atsakingi už viešųjų erdvių įrengimą, koordinuoja trečiųjų šalių darbą. Tai leis identifikuoti, kas ir kokį naratyvą įtvirtina kaip bendrąjį žinojimą.
 - b. Erdvės. Erdvė šiame darbe suprantama kaip viešoji erdvė ir ją sudarantys elementai. Aikštės ir skverai dažnu atveju yra kuriami pagal tas pačias taisykles, tačiau gali turėti skirtingus elementus erdvėje (pavyzdžiui, vieni skverai turi paminklus, o kiti ne). Todėl skirtingų elementų identifikavimas leis pamatyti, kas sudaro skirtingas viešąsias erdves, atskirti esančias tendencijas.
 - c. Laiko. Laiko perspektyva tampa svarbi tuo, kad skirtingi veiksniai, kontekstas, politinės jėgos keičiasi, o tai keičia ir požiūrį ir viešųjų erdvių formavimą. Tai taps svarbu šiame darbe, nes leis pamatyti, kurie viešųjų erdvių faktoriai lieka arba keičiasi, o tai kuria bendrą viešųjų erdvių vaizdą.

ir produkto, kuris tampa galutiniu naratyvu, formuojančiu miesto bendrąjį vaizdą.

3. Gamybos ir produkto santykis sukuria socialinę erdvę, kurioje įtvirtinamos žinios, sugeneruotos politiniame lygmenyje ir tampa bendrinio žinojimu, kurį plačiai naudoja visuomenė.

Taigi, žvelgiant iš H. Lefebvre erdvės produkcijos ir socialinio konstruktyvizmo teorinių perspektyvų, viešųjų erdvių formavimuisi svarbi yra energija, erdvės kūrimas ir laikas. Būtent bendrinė kalba kaupia išgyvenimus, patirtis, veiksmus, įvykius, kurie nugula į bendrą žinojimą. Bendrasis žinojimas įgyja fizinį pagrindą tik bendrinės kalbos dėka. Šiame darbe nagrinėjant oficialius dokumentus, kurie formuoja erdves, bus atkreipiamas dėmesys – koku tikslu kuriamos erdvės, kokie veikėjai tampa sprendimų priėmėjais, kokie simboliai, daiktai yra kuriami erdvėje ir kaip tai kinta per konkretų laikotarpį.

1.2. Viešųjų erdvių funkcijos

Viešosios erdvės nuo seno yra svarbios miesto sudedamosios dalys – nuo antikinės Graikijos polio ir vietos politinei diskusija iki dabartinių aikščių, kur susirinkama protestuoti ar praleisti laisvalaikį. Dabartiniame pasaulyje daugelio šalių viešosios erdvės susiduria su globalizacijos, privatizmo

iššūkiams, o tai išplečia viešųjų erdvių funkcijas. M. A. Ercan teigia, kad viešųjų erdvių pagrindinės funkcijos yra šios: fizinės, ekologinės, psichologinės, socialinės, politinės, ekonominės, simbolinės ir estetiškos funkcijos.⁹⁴ Šiame darbe bus išskirtos šios funkcijos, o jų apibrėžimai, bruožai bus pateikiami, remiantis papildoma akademinė literatūra, siekiant pateikti platesnę funkcijos apibrėžtį. Atliekant praktinę analizę išskirtos pagrindinės viešųjų erdvių funkcijos ir jų apibūdinimai leis išvelgti viešųjų erdvių reikšmes politiniame lygmenyje.

Fizinė viešųjų erdvių funkcija. Tai yra viešosios erdvės formą ar įvaizdį. Šios fizinės viešųjų erdvių funkcijos sudaro miesto viešąjį veidą.⁹⁵ Fizinė erdvė yra neatsiejama nuo žmonių veiklos atliekamos konkrečioje erdvėje. Šių veiklų pobūdį nusprendžia viešosios erdvės fizinės funkcijos, todėl fizinės erdvės funkcijos apima veiklas, kurios gali būti atliekamos viešojoje erdvėje. Viešojoje erdvėje veiklos tiesiogiai susijusios su vaikščiojimu, stovėjimu, sėdėjimu, matymu, girdėjimu ir kalbėjimu. Būtent šios veiklos skatina fizinį žmonių bendravimą, veiklos mastą ir pobūdžiui daro įtaką fizinis planavimas.⁹⁶

Ekologinės viešųjų erdvių funkcijos. Ekologinės viešosios erdvės funkcijos apima „žaliąsias erdves“ – augalai, medžiai. Čia pabrėžiama ekologinė funkcija susijusi su klimato kaita, t. y. stengiamasi sukurti erdves, kuriose būtų mažiau transporto priemonių, sukuriama infrastruktūra labiau skirta pėstiesiems, dviratininkams ar kitoms draugiškoms aplinkai transporto priemonėms. Ekologinis aspektas iškilo būtent pandemijos metais. Kuomet nebuvo galima susitikti su kitais žmonėmis, gatvėse buvo privaloma laikytis 2 metrų atstumo, žaliosios erdvės buvo ypatingai svarbios žmonėms, nes tai gerina žmonių psichologinę būseną.⁹⁷

Psichologinės viešųjų erdvių funkcijos. Viešosios erdvės ne tik gali gerinti žmonių psichologinę būseną, mažinti stresą, bet ir tapti vietomis, kuriose galima atsiskleisti asmenybėms.⁹⁸ Viešosiose erdvėse galima susidurti su iššūkiams, netikėtoms situacijomis, kurios gali pareikalauti konkrečių elgesio veiksmų ir psichologinės ramybės. Kartu, viešosios erdvės gali veikti kaip ir poilsio vietos, kuriose galima atsipalaiduoti. Todėl psichologinė funkcija susijusi su išorinių faktorių (triukšmas, nuolatinio dėmesio būseną, erdvės nešvara) mažinimu, viešosios erdvės išdėstymu (apšvietimas, tamsios erdvės).⁹⁹

⁹⁴ Muge Akkar Ercan, „Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles“, *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture* (1) (2007): 115 – 116.

⁹⁵ Cliff Moughtin, *Urban design. Street and Square* (Architectural Press, 2003): 1.

⁹⁶ Ten pat, 72.

⁹⁷ Dorottya Bekesi, „How can impact of a world pandemic accelerate desire to create more functional and ecological public spaces in urban environments?“, *Proceedings of the Fabos Conference on Landscape and Germany Planning*, Vol 7 (2022): 2.

⁹⁸ Muge Akkar Ercan, „Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles“, *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture* (1) (2007): 117.

⁹⁹ Ten pat.

Socialinė viešosios erdvės funkcija. Viešosios erdvės suburia žmones ir taip gali kurti daugiakultūrės, daugiaklasės, nevienalytės visuomenės kokybę.¹⁰⁰ Socialinė funkcija palengvina susitikimus, sukuria artimesnį jausmą, gali suteikti atsipalaidavimą, išpūdžių ir mokymosi galimybes.¹⁰¹ Kaip teigė Sonia Hirt – socialinė viešosios erdvės arena apima aplinką ir mechanizmus, per kuriuos vyksta žmonių sąveika ir sprendimų priėmimas, turintis įtakos bendruomenei.¹⁰² Taigi, čia yra svarbus bendruomeniškumo jausmas. Bendruomeniškumas – išsamus žmonių ir vietinių santykių matas. Tai atspindi susitelkimą į socialinius ryšius žmonių viduje ir tarp žmonių bei vietos.¹⁰³ Socialinė funkcija stipriai siejasi su fizine viešųjų erdvių funkcija – kokybiškos fizinės aplinkos ypatybės teoriškai ir empiriškai siejamos su įtaka socialinei sąveikai viešojoje erdvėje.¹⁰⁴ Tačiau skirtingai nei fizinės funkcijos, kurios kreipia dėmesį į veiklas, socialinė funkcija išskiria bendruomeniškumą. Socialinė infrastruktūra yra svarbi, nes gali spręsti miesto problemas, kovoja su socialine izoliacija.¹⁰⁵

Politinė viešųjų erdvių funkcija. Viešosios erdvės kuria indėlį į demokratiją. Socialine prasme, viešosiose erdvėse žmonės gali elgtis laisvai, bendrauti su kitais, reprezentuoti save. Tačiau čia įgyjamas politinis aspektas per žmonių politinių veiksmų ir atstovavimo arenas.¹⁰⁶ Svarbu, kad viešosios erdvės politine prasme sukuria reprezentatyvumą – kaip priimami sprendimai ir kaip jie įgyvendinami. Tačiau šis procesas vyksta per personalizaciją – konkreti forma tampa „įkraunama“ specifine politine prasme tik dėl to, kad ji naudojama konkrečiame politiniame kontekste.¹⁰⁷ Taigi, politinė viešųjų erdvių funkcija yra ne tik suburti visuomenę, bet ir priimti konkrečius sprendimus, juos įgyvendinti.

Ekonominė viešųjų erdvių funkcija. Galima teigti, kad nuo viduramžių viešosios erdvės buvo įsivaizduojamos kaip komercinės vietos – veikė turgus, kuriame vyko prekyba ir mainai. Viduramžių turgų dabar pakeitė įvairios paskirties parduotuvės, kavinės, restoranai ir t.t. Šią funkciją galima susieti su anksčiau minėtu privatizmu – pinigų turintys verslininkai viešąsias erdves įveiklina komercine paskirtimi.¹⁰⁸ Neretai yra derinami privatūs ir vieši interesai – viešosios erdvės centre

¹⁰⁰ Muge Akkar Ercan, „Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles“, *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture* (1) (2007): 117.

¹⁰¹ Nemanja Memarovic, Marc Langheinricj, „Enhancing community interaction in public spaces through situated public displays“ *SISSI Workshop at Ubicomp* (2010): 2.

¹⁰² Sonia Hirt, *Iron Curtains: Gates, Suburbs and privatization of space in the post-socialist city* (Wiley-Blackwell, 2012): 15.

¹⁰³ Jacinta Francis, Billie-Corti, Lisa Wood, Matthew Knuiman, „Creating sense of Community: The role of public space.“ *Journal of Environment Psychology* 32 (2012): 402.

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ Alan Latham, Jack Layton, „Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces.“ *Geography Compass* (2019): 2.

¹⁰⁶ Muge Akkar Ercan, „Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles“, *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture* (1) (2007): 117-118.

¹⁰⁷ John Parkinson, „Symbolic Representation in Public Space: Capital Cities, Presence and Memory“ *Representation*, 45:1 (2009): 8.

¹⁰⁸ Dalia Dijokienė, Algis Vyšniūnas, „Urbanistai: Lietuvos miestams dar trūksta bendrųjų vizijų“, *Bernardinai.lt*, žiūrėta 2022 m. vasario 16 d. <https://www.bernardinai.lt/2015-04-20-urbanistai-lietuvos-miestams-dar-truksta-bendruju-viziju/>.

vyksta veiklos susijusios su valstybės interesais, o pakraščiuose – veikia verslas, kuris parduoda prekes ir paslaugas. Taigi, galima suprasti, kad viešųjų erdvių ekonominė funkcija – komercija, kuomet parduodamos gėrybės.

Simbolinė viešųjų erdvių funkcija. Simbolinė viešųjų erdvių funkcija susijusi su miesto identitetu. Per viešąsias erdves kuriamas miesto įvaizdis, parodomas miestų savitumas, architektūrinis individualumas, neretai tai gali tapti ir ideologine išraiška.¹⁰⁹ Neretai tai vadinama *genius loci* – vietos dvasia, kuri per simbolius, ženklus įprasmina miesto konkretų laikotarpį. Dažniausiai tai susiję su istoriniais laikotarpiais, įprasminančiais reikšmingus įvykius. Šie istoriniai įprasminimai yra „įterpiami“ į dabartinę kasdienybę, o visuomenė su tuo susigyvena ir priima tai. Taigi, simbolinė viešųjų erdvių funkcija susijusi su konkrečių ženklų įprasminimu ir įveiklinimu kasdienybėje. Čia yra svarbu pamatyti, kokie kolektyvinės atminties ženklai yra užfiksuoti viešojoje erdvėje, nes tai prisideda prie miesto identiteto formavimo.

Estetinė viešųjų erdvių funkcija. Šią funkciją galima sieti su estetika – grožiu.¹¹⁰ Viešosios erdvės, architektūrine ir urbanistine prasme gali turėti grožio funkciją. Tokia viešoji erdvė yra kaip miesto puošmena, kuri būna įtaigi, patraukli ir efektinga.¹¹¹ Tai gali būti statulos, meninės instaliacijos, kurių esmė – grožis, papuošti miesto veidą. Estetinis išitraukimas yra galinga aplinkos formavimo priemonė.¹¹² Tai gali sukurti miesto įvaizdį turistams, taip kuriant miesto rinkodaros įvaizdį ir skatinti miesto pardavimą turistams. Trumpai tariant – estetinė viešosios erdvės funkcija yra erdvės vartojimas malonumui.¹¹³

Viešosios erdvės yra svarbios miesto visuomeniniame gyvenime, todėl funkcijų gali būti daug ir įvairių. Tačiau šios 8 viešųjų erdvių funkcijos yra pamatas, padedantis formuoti tradicines viešųjų erdvių funkcijas. Šiame darbe tai bus atspirties taškas nagrinėjant aikštes ir skverus – tai leis pamatyti ne tik kurios funkcijos yra dominuojančios, bet ir kaip šios funkcijos veikia praktiniame gyvenime, todėl daroma prielaida, kad šių funkcijų apibrėžimai gali kisti analizės metu, taip nustatant Vilniuje esančių aikščių ir skverų būdingas funkcijas ir iš jų ateinančias reikšmes.

¹⁰⁹ Gintautas Tiškus, „Kai kurie estetiniai aikščių formavimo aspektai ir jų identifikacijos Lietuvos miestų aikštėse“, *Logos* 85 (2015): 182.

¹¹⁰ Muge Akkar Ercan, „Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles“, *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture* (1) (2007): 119.

¹¹¹ Rimantas Buivydas, „Lietuviškieji XX a. reprezentaciniai architektūros variantai“, *Kultūros barai*, Nr. 10 (2005): 72.

¹¹² Nathalie Blanc, „Aesthetic Engagement in the City“ *Contemporary Aesthetics*, Vol. 11 (2013): 5.

¹¹³ Sharon Dickinson, Andrew Millie, Eleanor Peter, „Street Skateboarding an the Aesthetic Order of Public Spaces“ *The British Journal of Criminology* 62 (2021): 1456.

2. Metodologija

Norint išsiaiškinti, kokios yra formuojamos reikšmės ir priskiriamos funkcijos viešosioms erdvėms politiniame lygmenyje, bus naudojama kokybinė turinio analizė. Turinio analizė yra tyrimo metodas, leidžiantis atlikti pakartojamas ir pagrįstas išvadas iš tekstų į nagrinėjamus kontekstus.¹¹⁴ Šis metodas leidžia iš didelio duomenų kiekio efektyviai pamatyti pasikartojimus ar skirtumus, juos suskirstyti į kategorijas. Dažnu atveju turinio analizė naudojama kaip dokumentų analizės metodas¹¹⁵, o dokumentai yra „socialiniai produktai“, kurie atspindi jų autorių interesus ir perspektyvas, atspindi jų vertybes ir ideologijas.¹¹⁶ Šiame tyrime bus pasitelkiama kokybinė turinio analizė dedukciniu būdu. Teorinėje dalyje apibrėžtos 8 viešųjų erdvių funkcijos veiks kaip analitinės kategorijos, kurios suteiks viešosioms erdvėms kaip reiškiniui apibūdinimo priemonę, didins supratimą ir generuos žinias.¹¹⁷ Atkreipiamas dėmesys, kad žvelgiant iš socialinio konstruktyvizmo teorijos svarbi tampa bendrinė kalba, kuri įtvirtina sąvokas, apibūdinančias fizinius objektus. Darant prielaidą, kad valdžios atstovai turi daugiausiai galios svėrų daryti įtaką esminiams urbanistiniams ir architektūriniais sprendimams,¹¹⁸ turinio analizė leis pamatyti konkrečias sąvokas.

Viešosios erdvės sąvoka. Būtina atkreipti dėmesį, kad viešosiose erdvėse sąvoka minima ne viename teisės akte, tačiau šios sąvokos aiškinimas ir samprata yra ne vienoda.¹¹⁹ Todėl šiame darbe remiamasi teritorijų planavimo įstatyme apibrėžta sąvoka: „<...> gyvenamosios vietovės urbanizuotos teritorijos erdvinis struktūros elementas, skirtas visuomenės bendriesiems interesams.“¹²⁰ Remiantis viešąja retorika, pasirinkta nagrinėti aikštes ir skverus, kurie dažnu atveju būna visuomenės ginčų objektai. **Aikštė** – atvira architektūrinių formų ir meninės raiškos viešoji erdvė urbanizuotoje teritorijoje, skirta žmonių sociokultūrinėms reikmėms tenkinti.¹²¹ **Skveras** – dekoratyvinis arba trumpam poilsiui skirtas želdynas prie visuomeninių pastatų, aikščių ir gatvių;¹²² juose nutiesiama takų, įrengiama vaikų žaidimų aikštelių, žibintų, fontanų, statoma suolų, kai kada – paminklų arba skulptūrų.¹²³

¹¹⁴ Klaus Krippendorff, *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology* (Sage Publication, Second Edition, 2004): 18.

¹¹⁵ Ten pat.

¹¹⁶ Paul Atkinson, Martyn Hammersley, *Ethnography: Principles in practice* Third edition (London: Routledge, 2007): 111.

¹¹⁷ Ten pat, p. 111.

¹¹⁸ Gintautas Tiškus, „Kai kurie estetiniai aikščių formavimo aspektai ir jų identifikacijos Lietuvos miestų aikštėse“, *Logos* 85 (2015): 182.

¹¹⁹ Rūta Šimkaitytė – Kudarauskė, „Viešosios erdvės samprata ir problematika“ *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011): 200.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas*, Vilnius, 1995 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23069/asr> žiūrėta 2022 m. spalio 3 d.).

¹²¹ Gintautas Tiškus, „Kai kurie estetiniai aikščių formavimo aspektai ir jų identifikacijos Lietuvos miestų aikštėse“, *Logos* 85 (2015): 189.

¹²² Visuotinė lietuvių enciklopedija, „Skveras“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, žiūrėta 2023 m. sausio 5d. <https://www.vle.lt/straipsnis/skveras/>.

¹²³ Remiantis Tomu Grunskiu, skveras ir parkas turi panašų apibrėžimą ir sudarantys elementai yra vienodi, tačiau parkas, pagal teisinius reglamentus, traktuojamas kaip kraštovaizdžio architektūros kūrybos, bet ne urbanistikos objektas: „Kraštovaizdžio architektūros atveju apsiribojama dangų, apželdinimo ir mažosios architektūros klausimais, urbanistikos – erdvių ir jų meninės kokybės formavimu, kraštovaizdžio priemonės laikant pagalbinėmis. Gana dažnas atvejis

Duomenų rinkimas. Tyrimo metu buvo atrinkta nagrinėti 13 aikščių ir 39 skverai iš 17 aikščių ir 70 skverų. Tai lėmė pasirinktas analizuoti laikotarpis – nagrinėjamos viešosios erdvės, kurios buvo sukurtos ar rekonstruojamos nuo 1990 m. kovo 11 d. iki 2021 m. birželio 2 d. 1990 m. kovo 11 d. pasirinkta neatsitiktinai – atkurta Lietuvos nepriklausomybė, to meto įvykiai nulėmė kintančias viešųjų erdvių funkcijas. Analizės pabaigos taškas yra 2021 m. birželio 2 d. – ši data pasirinkta todėl, kad Vilniaus miesto savivaldybė priėmė naują bendrąjį planą, kurio tikslai skiriasi nuo ankstesnio bendrojo plano. Todėl darbe pasirinkta analizuoti jau įgyvendintus projektus arba priimtus sprendimus. Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų yra išskiriami teritorijų apsaugos prioritetai,¹²⁴ kurie leis nagrinėti viešąsias erdves keliais lygmenimis: pasaulio paveldo objektai, valstybės saugomi objektai, savivaldybės saugomi objektai.

Aikščių ir skverų nagrinėjimo pasirinkimą lėmė Vilniaus miesto savivaldybės archyvo bei Statybų reglamentavimo skyriaus specialistų įžvalgos apie viešąsias erdves. Svarbiais faktoriais tapo oficialus vardo suteikimas arba patvirtinti projektiniai pasiūlymai. Renkant analizės medžiagą paaiškėjo, kad yra viešųjų erdvių, kuriuos visuomenė arba žiniasklaida apibūdina kaip skverais, tačiau tai nėra oficialiai patvirtinta savivaldybės, todėl darbe nebus nagrinėjama (pavyzdžiui, Mildos skveras Žvėryne – pavadinimas nėra oficialiai suteiktas, tačiau įvardijamas kaip skveras). Taigi, apibendrinus, aikščių ir skverų pasirinkimą lėmė šie aspektai: laikotarpis (nuo 1990 metų kovo 11 dienos iki 2021 metų birželio 2 dienos); Vilniaus miesto savivaldybės oficialiai suteiktas pavadinimas ir / arba parengti projektiniai pasiūlymai viešosios erdvės kūrimui ar sutvarkymui.

Remiantis lietuvių akademinė literatūra, ne visada yra fiksuojami urbanistiniai pokyčiai, todėl ne visada pavyksta sėkmingai nagrinėti viešąsias erdves.¹²⁵ Ši įžvalga pasikartojo ir šiam darbui ieškant nagrinėjamos medžiagos. Tai lėmė, kad šiame darbe bus papildomai ieškoma ir nagrinėjama medžiaga iš žiniasklaidos, internetinių šaltinių, kurie išplės analizuojamų duomenų imtį ir padės efektyviau atsakyti į pagrindinį šio tyrimo klausimą. Žiniasklaidoje esantys oficialūs pranešimai spaudai dažnu atveju yra papildyti politikų arba viešosios erdvės idėjos autorių komentarais, kurie yra skelbiami Vilniaus miesto savivaldybės oficialiame puslapyje. Atsižvelgiant į konkrečius atvejus, yra atrenkami ir tie žiniasklaidos pranešimai, kuriuose yra politikų pasisakymai apie konkrečią viešąją erdvę arba komentuojami viešųjų erdvių rekonstrukcijos projektai. Tai leis pamatyti komplementarią, papildančią informaciją, kuri bus naudojama, siekiant susidaryti holistinį vaizdą apie analizuojamą medžiagą.

pasitaikantis Lietuvoje, kai sprendžiant atskiros miesto aikštės rekonstrukcijos ar pertvarkymo klausimus apsiribojama tik kraštovaizdžio architektūros priemonėmis. Labai dažnai tokie atvejai būna menkos meninės vertės.

¹²⁴ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų. Bendrojo plano sprendiniai iki 2015 metų*, Vilnius, 2007 https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/BP_sprendiniai_iki_2015m_Ai%C5%A1kinamasis_ra%C5%A1tas.pdf (žiūrėta 2022 m. spalio 5 d.).

¹²⁵ Pranciškus Juškevičius, Skirmantė Mozūriūnaitė, Saulius Motieka, „Lietuvos urbanistinių sistemų transformacijos ir mutacijos“, *Urbanistika ir architektūra* 33 (2009): 225.

Duomenų analizė. Norint atlikti kokybinę turinio analizę, svarbus tampa kodavimas. Kodas yra žodis ar trumpa frazė, kuri daliai kalbinių ar vaizdinių duomenų simboliškai priskiria apibendrinantį, pagrindinį esmę fiksuojantį ir (arba) išraiškingą atributą.¹²⁶ Šiame darbe kodais bus tie žodžiai, kurie atitinka konkrečios viešosios erdvės funkcijos bruožus, galima pastebėti sąveiką tarp kuriamos socialinės reikšmės ir kuriamo materialaus objekto viešojoje erdvėje. Kokybiniai kodai sugrupuoti pagal panašumą ir dėsningumą, aktyviai palengvina skirstymą į kategorijas ir sąsajų analizę.¹²⁷ Renkamų ir identifikuojamų kodų paskirtis – atrasti dalyvio, t. y. viešųjų erdvių kūrėjo balsą. Todėl duomenų kodavimas vyks holistinio kodavimo pagrindu – bandymas suvokti pagrindines duomenų temas ar problemas, kurios analizuojama kaip visuma. Tai leidžia dideliame duomenų kiekiui priskirti vieną kodą, kad suvokti viso turinio ir galimų kategorijų pojūtį.¹²⁸ Kodavimo pradžioje duomenys yra skirstomi į kategorijas, tuomet lyginami jų panašumai, skirtumai ir ryšiai.¹²⁹ Antrojo ciklo kodavimas leis pamatyti, kurie kodai yra dominuojantys, o kurie mažiau svarbūs bei leidžia identifikuoti kategorijų savybes.¹³⁰

Remiantis H. Lefebvre ir socialinio konstruktyvizmo teorinėmis prielaidomis, kodavimas vyks keliais skirtingais pjūviais. Pirma, bus koduojama medžiaga, kuri susijusi su „dalyvio balsu“, kurie teikia pasiūlymus ir priima sprendimus formuojant aikštes ir skveras. Šie dalyviai analizės metu bus suprantami kaip teorinėje dalyje aprašyta energijos sąvoka. Antra, koduojamas teisinis reglamentas, kurį sudaro projektiniai pasiūlymai, savivaldybės, ministerijų ar Seimo priimti dokumentai – koduojama „erdvės“ komponentai, kurie bus klasifikuojami į 8 funkcijų kategorijas. Identifikavus konkrečią funkciją, tai leis pamatyti, kokia reikšmė yra kuriama. Trečia, koduojamas „laikas“, t. y. kontekstas, kuris turi įtakos reikšmių ir funkcijų atsiradimui ir įsitvirtinimui.

Viešosios visuomeninės erdvės dažnu atveju būna daugiafunkcinės, tačiau paskirtis ilgainiui kinta.¹³¹ Kodai padės pamatyti ir identifikuoti sąvokas, vartojamą bendrinę kalbą (arba bendrinį žodyną), leis papildyti teorines prieigas apie viešųjų erdvių reikšmę kuriamą politiniame lygmenyje, t. y. kokia reikšmė yra transliuojama per viešąsias erdves. Kartu, atsižvelgiant į tai, kad daugelis tyrimų koncentruojasi ties vieno atvejo analize, kodavimas padės identifikuoti politinio lygmens kuriamą žodyną viešųjų erdvių kontekste, bendrą viešųjų erdvių kūrimo reikšmę.

¹²⁶ Johnny Saldana, *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. 3rd. ed. (Thousand Oaks, CA: Sage Publication, 2009): 3.

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ Ten pat, 84

¹²⁹ Ten pat, 87.

¹³⁰ Ten pat, 142.

¹³¹ Rasa Čepaitienė, „Miestas kaip ideologinis tekstas: teoriniai ir interpretaciniai aspektai,“ kn. *Atminties daugiasluoksniškumas*, sud. Alvydas Nikžentaitis, (Vilnius: LII leidykla, 2013): 63.

3. Tyrimo analizė

Nagrinėjant viešųjų erdvių reikšmes ir funkcijas iš politinio lygmens perspektyvos, būtina remtis viešąsias erdves reglamentuojančiais įstatymais. Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrajame plane iki 2015 metų Vilniaus miestas, pagal miesto funkcionavimo problemų diferenciaciją, gyvenimo kokybės skirtumus ir aplinkos savitumą atskirose miesto srityse, suskirstytas į tris miesto struktūros zonas: centrinę, vidurinę ir periferinę.¹³² Kiekviena iš šių miesto dalių turi specifinį tvarkymo ir saugojimo lygį, kurį reglamentuoja Kultūros vertybių apsaugos įstatymas, Nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymas, Statybos įstatymas, Teritorijų planavimo įstatymas, Vietos savivaldos įstatymas ar Želdynų įstatymas. Darbe bus remiamasi Vilniaus miesto bendrajame plane iki 2015 metų išskirtomis Vilniaus miesto zonomis: Pasaulio paveldo viešosios erdvės (esančios Vilniaus miesto senamiestyje), Valstybės saugomos viešosios erdvės (Naujamiestis ir Žvėrynas) ir Savivaldybės saugomos viešosios erdvės (Šnipiškės, Užupis, Pašilaičiai, Pilaitė, Lazdynai, Karolinškės, Verkiai, Žirmūnai, Naujininkai). Darbe yra atskirai nagrinėjamos aikštės ir skverai pagal miesto funkcinės zonas.

3.1. Aikštės

3.1.1. Pasaulio paveldo aikštės

Pasaulio paveldo apsaugos lygmuo išskirtinis tuo, kad jam priklauso Vilniaus miesto senamiesčio erdvės. Šios erdvės yra reglamentuojamos pagal specialiuosius planus ir specialiuosius reglamentus.¹³³ Vilniaus miesto bendrajame plane iki 2015 metų pabrėžiama, kad Vilniaus senamiestyje skatinama prestižinių paslaugų, aptarnavimo sektoriaus plėtra; neskatinama paslaugų, sukeliančių transporto srautus į senamiesčio teritoriją plėtra.¹³⁴ Todėl galima suprasti, kad senamiesčiui ir miesto centrui keliami svarbūs reikalavimai techniniu požiūriu. Būtent šios erdvės reprezentuoja miesto istorijos, kultūros ir politikos raidą ir sostinei būdingas funkcijas.¹³⁵ Galima numanyti, kad svarbiausios viešųjų erdvių reikšmės bus susijusios su politine, simboliškai reikšmėmis. Kokybinės turinio analizės metodas leido pastebėti, kad šiam apsaugos lygmeniui priklausančių aikščių atnaujinimo ar sukūrimo procesams didelę įtaką turėjo politinis lygmuo, kuris buvo pagrindinis veikėjas formuojantis nagrinėjamų aikščių reikšmes ir funkcijas. Būtina atkreipti dėmesį į laikotarpį – 1990 – 2003 metais daugelis aikščių buvo rekonstruojamos, t. y. keičiamos jų reikšmes ir funkcijos. Tai patvirtina teorinę prielaidą, kad paskelbus Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, svarbiausias posovietinės visuomenės pokyčių ideologo ir vykdytojo vaidmuo teko kultūriniam elitui:

¹³² Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų. Bendrojo plano sprendiniai iki 2015 metų*, Vilnius, 2007 https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/BP_sprendiniai_iki_2015m_Ai%C5%A1kinamasis_ra%C5%A1tas.pdf (žiūrėta 2022 m. spalio 5 d.).

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Ten pat.

¹³⁵ Ten pat.

„Tapęs pagrindiniu „atminties politikos“ formuotoju posovietinis elitas buvo atsakingas ir už viešųjų erdvių ženklavimo pokyčius, paminklų, memorialų, biustų ir kitų istorinės atminties ženklų įamžinimą. Devintojo ir dešimtojo dešimtmečių sandūroje naujų paminklų statymas, sovietmečiu nugriautųjų rekonstravimas ir okupacijos paliktų propagandinių monumentų nukėlimas buvo labai svarbus pokomunistinio elito uždavinys. Šio laikotarpio viešųjų erdvių pokyčiai liudijo galios santykių ir ideologijų kaitą, rezonavo bendras dešimtmečio idėjas.“¹³⁶ Taigi, galima suprasti, kad Lietuvos sostinės senamiestyje esančiose aikštėse, kuriose anksčiau buvo propaguojama komunistinė ideologija, po nepriklausomybės atgavimo tapo pagrindiniu iššūkiu naujam politiniam elitui, kuris bandė įtvirtinti lietuvišką, demokratišką simboliką. Analizės metu buvo pastebėta, kad esant simbolikos keitimui viešosiose erdvėse, 4 iš 6 aikščių pagrindinis veikėjas, formuojantis aikščių reikšmę, buvo politinis lygmuo.

Pasaulio paveldo apsaugos lygmeniui priklauso 5 iš 13 Vilniaus miesto aikščių. Nagrinėjant aikštes pagal viešosios erdvės funkcijas galima pastebėti, kad ryškiausia funkcija, minėtų aikščių, yra simbolinė. Teorinėje dalyje simbolinė funkcija suprantama kaip miesto savitumas, architektūrinis individualumas, neretai tai gali tapti ir ideologine išraiška. Tačiau analizės metu simbolinės funkcijos apibrėžimą papildė reprezentatyvumo elementas. Architektas Gintautas Tiškus konkretizavo reprezentatyvumo sąvoką: „Reprezentacinė aikštė – svarbų hierarchinį statusą turinti, reikšmingas sociokultūrinės tapatybes žyminti, vykusi ideologinė socialinė erdvė, kuri naudojama valstybiniais ritualams atlikti, masiniam valstybinių švenčių minėjimui. Reprezentacinėje aikštėje ženklais ar simboliais, aikštės savybėmis ir urbanistinio architektūrinio konteksto verte, visuomenei atskleidžiamos šaliai ar miestui svarbios istorinės ir kultūrinės prasmės.“¹³⁷ Remiantis G. Tiškumi ir atlikta analize, simbolinė erdvės funkcija Vilniaus kontekste gali būti papildyta reprezentatyvumo sąvoka, taip simbolinė funkcija įgauna daugiau politinės erdvės funkcijos elementų.

Šioje darbo dalyje, nagrinėjant aikščių oficialius dokumentus, kurie yra patvirtinti politiniame lygmenyje, reprezentacinės aikštės yra dvi – Lukiškių ir Rotušės aikštės. Lukiškių aikštė „<...> formuojama kaip **pagrindinė reprezentacinė Lietuvos valstybės aikštė** su Laisvės kovų memorialiniais akcentais“.¹³⁸ Galima pastebėti, kad nagrinėjant bendrinius dokumentus, kurie patvirtinti Lietuvos Respublikos Seimo, akcentuojamas laisvės kovų istorinis momentas, aikštėje nuo XIX amžiaus buvo vykdoma ekonominė (turgus), politinė (mitingai ir demonstracijos, įvykdyti 1863 m. sukilėlių mirties nuosprendžiai) funkcijos. Todėl po nepriklausomybės atgavimo buvo akcentuojamos šios pradinės aikštės funkcijos, kurios pagrindžiamos kaip „reprezentacija“ bei

¹³⁶ Daiva Citvarienė, „Ideologiniai viešojo diskurso konstruktai ir atminties politika posovietinėje Lietuvoje“ *Darbai ir dienos*, t. 49 (2008): 166.

¹³⁷ Gintautas Tiškus, „Vilniaus aikščių reprezentacinis pobūdis“ (Daktaro disertacija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2022), p. 45.

¹³⁸ Kultūros vertybių registras, „Lukiškių aikštė“ žiūrėta 2022 spalio 6 d., kvr.kpd.lt, <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

įpareigoja atlikti tam tikrus ritualus, minėjimus. Visgi, 2016 metais patvirtiname Lukiškių aikštės rekonstrukcijos projekte galima pastebėti, kad aikštės funkcijos prasiplėčia – atsiranda fizinės, psichologinės, ekologinės erdvės funkcijų. Fizinė funkcija pasireiškia per pėsčiųjų ir dviračių takų infrastruktūros sukūrimą, kuriai naudojamos įvairios kokybiškos dangos¹³⁹, įrengiami šviestuvai ir vaizdo stebėjimo kameros, kurios užtikrina saugumą aikštėje¹⁴⁰, o ekologinė funkcija pasireiškia per įrengiamus želdinius, čia svarbu tai, kad skiriama lėšų šių želdynių technologiškai pažangiai priežiūrai (laistymo sistemos tinklas, žolės priežiūros mechanizmai).¹⁴¹ Pastebėta, kad nacionalinės politikos lygmenyje Lukiškių aikštėje įtvirtinama simbolinė funkcija, tačiau miesto savivaldybės lygmenyje įtvirtinamos papildomos funkcijos, kurios skirtos bendram erdvės naudojimui, kurios dažnai suprantamos kaip poilsis, pramogos. Remiantis P. L. Berger ir Th. Luckmann, žmogaus saviraišką galima objektyvuoti, t. y. ji reiškiasi žmogaus veiklos kūriniais, kuriuos ir jų kūrėjai, ir kiti žmonės gali suvokti kaip bendro pasaulio elementus.¹⁴² Todėl galima suprasti, kad aikštėje įtvirtinus funkcijas, kurios susijusios tiesiogiai su žmonėmis ir turi bendrą suvokimą, ką reiškia (sėdėjimas, vaikščiojimas, važiavimas), leidžia efektyviau įtvirtinti simbolinę funkciją ir jos generuojamą reikšmę.

Rotušės aikštė politiniame lygmenyje irgi suprantama kaip reprezentacinė aikštė, tačiau rekonstrukcijos projektiniame pasiūlyme akcentuojamos kitos funkcijos, kurios mažai susijusios su reprezentacija. Nagrinėjamoje medžiagoje galima pastebėti, kad pagrindinės funkcijos yra socialinė, psichologinė ir ekologinė. Rotušės aikštė pasižymi tuo, kad akcentuojamas viešas lankomumas, kultūriniai renginiai: „Rotušės **pastatas yra reprezentacinės paskirties**, tačiau kartu yra ir viešai lankomi miesto savivaldybės rūmai, kur vyksta kultūriniai renginiai, todėl projekte grindinio rašto, atraminių sienučių bei želdinių pagalba stengtasi pabrėžti aikštės parterio **paradiškumą**, taip pat palikti pravažiavimą priešais **paradinį Rotušės pastato įėjimą**.“¹⁴³ Analizės metu, remiantis nagrinėtais dokumentais, patebima, kad buvo stipriai akcentuojamas „paradiškumas“, kuris suprantamas kaip įėjimas į Rotušės pastatą, todėl aikštė tarsi tampa reprezentaciniu įėjimu į pastatą.

¹³⁹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Lukiškių aikštės sutvarkymo techninio darbo projekto parengimo, projekto vykdymo priežiūros ir rangos darbų konkursas. Užduotis projektavimui*, Vilnius, 2012 https://pirkimai.eviesiejipirkimai.lt/app/rfq/publicpurchase_docs.asp?PID=259244&LID=310664&AllowPrint=1 (žiūrėta 2022 m. gruodžio 19 d.).

¹⁴⁰ Vilniaus miesto savivaldybė, *Lukiškių aikštės sutvarkymo techninio darbo projekto parengimo, projekto vykdymo priežiūros ir rangos darbų konkursas. Techninės specifikacijos*, Vilnius, 2012 https://pirkimai.eviesiejipirkimai.lt/app/rfq/publicpurchase_docs.asp?PID=259244&LID=310664&AllowPrint=1 (žiūrėta 2022 m. gruodžio 19 d.).

¹⁴¹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Lukiškių aikštės sutvarkymo techninio darbo projekto parengimo, projekto vykdymo priežiūros ir rangos darbų konkursas. Užduotis projektavimui*, Vilnius, 2012 https://pirkimai.eviesiejipirkimai.lt/app/rfq/publicpurchase_docs.asp?PID=259244&LID=310664&AllowPrint=1 (žiūrėta 2022 m. gruodžio 19 d.).

¹⁴² Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius pradai 1999): 51.

¹⁴³ Asa.lt, „Vilniaus Rotušės aikštės rekonstrukcija“, *Asa.lt*, 2007, [https://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/15/1/0/1/article/1824/vilniaus-rotuses-aikstes-rekonstrukcija](https://lt.lt/allconstructions.com/portal/categories/15/1/0/1/article/1824/vilniaus-rotuses-aikstes-rekonstrukcija) (žiūrėta 2022 m. balandžio 7 d.).

Visgi, pastate ir aikštėje vykstantys renginiai skatina bendravimą, bendras veiklas, kurias galima sieti su socialine erdvės funkcija ir kurios suprantamos su J. Gehl aprašytu „nekontroliuojamu žaidimu“ – bendra veikla, spontaniškai užsimezgę pokalbiai.¹⁴⁴ Kartu, aikštės rekonstrukcijos projekte stipriai akcentuojama psichologinė funkcija: „Aikštė taip pat ir **poilsio paskirties**. Atkūrus nugriautąjį Rūdinkų, Antakolskio, Žydų gatvių ir Sirvydo skvero užstatymą, aikštės erdvė kaip poilsio vieta taps aktualesnė. Poilsiu tarnaš negausus, tačiau aiškiai sukomponuotas naujas aikštės apželdinimas, stacionariai įrengti suoliukai.“¹⁴⁵ Psichologinė funkcija suprantama kaip poilsis, o kad ši funkcija būtų efektyviai įgyvendinama pasitelkiama fizinė ir ekologinė funkcijos, t. y. per želdinius, suoliukus, sukuriama rami poilsio erdvė, nekelianti streso. Kartu, sukuriama erdvė pėstiesiems, mažinami motorinio transporto srautai: „Transporto požiūriu Rotušės aikštė <...> planuota kaip polifunkcinė erdvė, prioritetą teikiant pėstiesiems.“¹⁴⁶ Tai patvirtina teorinėje dalyje aprašytas psichologinės erdvės funkcijos prielaidas. Būtina atkreipti dėmesį, kad saugios aplinkos sukūrimas skatina aikštės lankytojus labiau ir efektyviau įsitraukti į aikštėje vykdomas veiklas. Taip Rotušės aikštė, remiantis A. Samalavičiumi, yra puikus viešosios erdvės pavyzdys, kadangi aikštė sulaukia daug lankytojų, lauko kavinės didina šios erdvės patrauklumą, aikštė lengvai pasiekama.¹⁴⁷ Remiantis G. Tiškumi, Lukiškių ir Rotušės aikštės neatitinka reprezentacinių aikščių pobūdžio. Reprezentacinės aikštės yra hierarchinį statusą turinčios erdvės, kurios naudojamos valstybiniam ritualams atlikti, masiniam valstybinių švenčių minėjimui. Todėl Rotušės ir Lukiškių aikščių reprezentacinis pobūdis yra mažai ryškus, mažai vyksta minėjimų ar politinių renginių. Tai galima pagrįsti tuo, kad aikštės orientuotos į socialinę, psichologinę funkcijas: akcentuojamas lankytojų poilsis, kultūriniai renginiai, aktyvios pramogos (sukuriami pesčiųjų dviračių takai). Kita vertus, galima teigti, kad fizinė, ekologinė, psichologinė funkcijos, pagal jų apibrėžimą teorinėje dalyje, yra labiau siejamos su kasdiene veikla, priimtinos daugeliui žmonių, o ne konkrečiai žmonių grupei. Todėl remiantis P. L. Berger ir Th. Luckmann, žmonių sukurti kūriniai yra objektyvacijos, kurios suprantamos kaip ženklai, kurie: „<...> grupuojami į sistemas. Taigi egzistuoja gestų, ženklų, tipišku kūno judesių, įvairių materialinių artefaktų ir kt. sistemos. Ženklai ir jų sistemos yra objektyvacijos ta prasme, kad jie yra objektyviai suprantami ne vien kaip subjektyvių intencijų čia ir dabar išraiškos. Šis atsiejamumas nuo tiesioginių subjektyvumo išraiškų taip pat būdingas ženkliams, kuriems reikia tarpininkaujancio kūno.“¹⁴⁸ Siejant šią išvalgą su šios analizės dalimi, galima teigti, kad politinis lygmuo yra tarpininkas tarp įtvirtinamos simbolinės funkcijos ženklų ir aikštės lankytojų, kurie

¹⁴⁴ Jah Gehl, *Life Between Building. Using Public Spaces* (Island Press, 2011): 21.

¹⁴⁵ Asa.lt, „Vilniaus Rotušės aikštės rekonstrukcija“, Asa.lt, 2007, <https://lt.lt/allconstructions.com/portal/categories/15/1/0/1/article/1824/vilniaus-rotuses-aikstes-rekonstrukcija> (žiūrėta 2022 m. balandžio 7 d.).

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ Almantas Samalavičius, „Viešosios erdvės: tradicija versu dabartis“, *Logos* 95 (2018): 142.

¹⁴⁸ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius pradai 1999): 53.

priima arba ne šiuos ženklus. Šis ženklų suvokimo momentas gali būti efektyvus, pasitelkiant kasdienes praktikas per fizinę, ekologinę ar psichologinę funkcijas. Tokiu būdu politinis lygmuo gali įtvirtinti kuriamą naratyvą.

Simbolinė funkcija yra ne tik kaip reprezentacinė išraiška, kuria siekiama įtvirtinti ir priminti tam tikrus istorinius momentus, tačiau gali pasireikšti kitais būdais. Pirma, simbolinė reikšmė pasireiškia per vietos ir pastatų istoriškumą. Pavyzdžiui, Katedros aikštėje akcentuojamas sostinės atsiradimas, kuris pabrėžiamas per architektūrinius sprendinius: „<...> įkūrus peizažinio išplanavimo skverą, pertvarkyta **1940-1942 m. remiantis miesto aikštės, kaip tautos forumo koncepcija, sutvarkyta**, iš dalies rekonstruota 2000 m., pakeičiant aikštės dangą nauja su pažymėtais **Žemutinės pilies statinių kontūrais**; <...>“¹⁴⁹ Kokybinės turinio analizės metodas leido pastebėti, kad daugelyje aikščių yra akcentuojami XIII, XIX ir XX amžiaus laikotarpiu vykę istoriniai įvykiai. XIII amžius siejamas su Vilniaus miesto, kaip sostinės susikūrimu ir tai įrodo aukščiau paminta Katedros aikštė. XIX amžius siejamas su laisvės kovomis – Lukiškių aikštės pavyzdys pagrindžia laisvės, kaip vienos iš lietuvių tautos vertybių, siekį. XX amžius siejamas su politinės lietuvių tautos susikūrimu – tai įkūnija Dr. Jono Basanavičiaus aikštė, atidaryta 2020 metais. Visgi, šios aikštės pasirinkimo vieta buvo aptariama ilgiau nei dešimtmetį – šio darbo rėmuose svarbu plačiau panagrinėti aikštės susikūrimo ir įkūrimo procesą.

Kontekstinė informacija parodė, kad diskusijos dėl Dr. Jono Basanavičiaus asmenybės įprasminimo prasidėjo 2003 metais, tačiau intensyvios diskusijos vyko 2010 – 2011 metų laikotarpiu, kurioje dalyvavo tiek savivaldos, tiek nacionalinės politikos atstovai. 2010 metais buvo svarstytos trys vietos, tuo metu Vilniaus miesto savivaldybės tarybos nariai ir architektūros sąjungos sudaryta grupė nusprendė, kad tinkamiausia vieta paminklui yra priešais Rusų dramos teatrą: „Daugumos ekspertų nuomone, erdvė prieš Rusų dramos teatrą tinkamiausia įvairiomis prasmėmis: simboliškai žymi senamiesčio ir naujamiesčio ribas, erdvės mastelis tinkamas skulptūros dydžiui, architektūrinė aplinka atitinka skulptūros originalo sukūrimo laikmetį, J. Basanavičiaus gatvės pavadinimas papildo ir sustiprina paminklo prasmę, paminklo lokacija prie trakto į senamiestį užtikrina, kad paminklas bus nuolat matomas vilniečių ir sostinės svečių.“¹⁵⁰ Tačiau 2011 metais diskusijos persikelė į Seimą – paminklo J. Basanavičiui Vilniuje pastatymo iniciatorių susitikimo metu buvo nuspręsta, kad tinkamiausia vieta yra erdvė priešais Nacionalinę Filharmoniją. Susitikimo metu dalyvavo Užsienio reikalų ministerijos atstovai, LR Seimo nariai, Vilniaus miesto savivaldybės atstovai, architektų sąjungos nariai, Lietuvos nacionalinio muziejaus atstovai. Būtent paminklo erdvės parinkimui didelę įtaką turėjo Nacionalinė filharmonija, kurioje: „<...> 1905 metų gruodžio 4-5 dienomis posėdžiavo

¹⁴⁹ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius pradai 1999): 53.

¹⁵⁰ Lietuvos architektų sąjungos Vilniaus skyriaus architektūros – urbanistikos ekspertų taryba, Protokolas, 2010 m. liepos 15 d., Nr. 10 – 10.

Didysis Vilniaus seimas. Būtent Jonas Basanavičius buvo Lietuvių suvažiavimo Vilniuje idėjos autorius, šio suvažiavimo pagrindinis organizatorius. Didysis Vilniaus seimas, deklaruojantis politinės lietuvių tautos tęstinumą, davė pradžią moderniai Lietuvos valstybei ir šiuolaikiniam mūsų parlamentarizmui.¹⁵¹ Šis konkretus aikštės atsiradimo atvejis įrodo simbolinės erdvės funkcijos dominavimą, siekiant sustiprinti vietos istoriją – pabrėžti XX a. vykusius politinius procesus, suteikti vietą, kuri įprasmina politinės lietuvių tautos gimimą.

Antra, aikštės simboliškumą įgauna per paminklus, kuriuose vaizduojamos valstybei nusipelnusios asmenybės. Čia galima paminėti Dr. Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos paminklus. Vinco Kudirkos paminklo idėja iškilo 2002 metais, kuomet Vilniaus miesto savivaldybė paskelbė apie išsikraustymą iš Gedimino prospekto. Kadangi šalia savivaldybės aikštė pavadinta Savivaldybės vardu, buvo mąstoma apie aikštės pervadinimą. Tačiau Vilniaus miesto savivaldybė sulaukė vieno pasiūlymo, kuriam ir pritarė. Labdaros ir paramos fondo Vinco Kudirkos vardui įamžinti pasiūlė pastatyti paminklą V. Kudirkai, pagal paminklą pervadinta ir aikštė. Todėl aikštės reikšmė atėjo iš paminklo reikšmės: „Šis paminklas yra žmogui ir „Tautinei giesmei“, kuri yra visų **lietuvių simbolis**. Mūsų nuomone, toks simbolis turėtų būti Vilniuje, <...>“¹⁵². Dažniausiai paminklai pažymi asmenybės „nusipelnusias Lietuvai“, „lietuvių simbolis“, „iškiliausių Lietuvos veikėjų“. Būtina atkreipti dėmesį į lietuvių kalbos ir literatūros svarbą (ši įžvalga atsiskleis, nagrinėjant skverus esančius senamiestyje). Tačiau gali būti ir atvirkštinis procesas – pašalinamas paminklas, nes kuriamas naujas miesto identitetas ir nauja aikštės simbolinė reikšmė. Čia svarbi tampa Rotušės aikštė, kurioje anksčiau buvo Vinco Mickevičiaus – Kapsuko paminklas: „Ši rekonstrukcija – pirmasis **sostinės „veido“ pakeitimas nuo šio paminklo pašalinimo**.“¹⁵³ Šis pavyzdys iliustruoja, kaip atsisakoma tam tikrų asmenybių, nes jos nebeatitinka miesto įvaizdžio ir kuriamo naujo savitumo. Svarbu atkreipti dėmesį į paminklų ir pastatų santykį. Vinco Kudirkos paminklo atveju erdvė tarsi prisitaiko prie paminklo, kuris tampa šios erdvės akcentu. Aplinkui esantys istoriniai pastatai, Vyriausybės rūmai tarsi susilieja su paminklu, nes pasikeitus politinei santvarkai pastatų funkcijos irgi pasikeitė. Todėl paminklas parodo naują pradžią, kuri simbolizuoja naujas normas, vertybes, tradicijas. Remiantis H. Lefebvre viskas pasikeičia kuomet paminklas praranda savo prestižą – o tai įvyksta tuo metu, kai pastatai įgauna savarankiškumą. Taip nutiko ir Vinco Mickevičiaus – Kapsuko paminklui. Pasikeitė jėgų pusiausvyra tarp pastatų ir paminklo, o tai lėmė chaotiškumą, būtinybę keisti erdvės reikšmę.

¹⁵¹ Paminklo J. Basanavičiaus Vilniuje pastatymo iniciatorių susitikimo protokolas, 2011 m. kovo 23 d. Vilnius.

¹⁵² BNS, „Sostinėje stovės paminklas Vincui Kudirkai“, Delfi, 2003, <https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/sostineje-stoves-paminklas-vincui-kudirkai.d?id=2840846> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 23 d.).

¹⁵³ Asa.lt, „Vilniaus Rotušės aikštės rekonstrukcija“, Asa.lt, 2007, [https://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/15/1/0/1/article/1824/vilniaus-rotuses-aikstes-rekonstrukcija](https://lt.lt/allconstructions.com/portal/categories/15/1/0/1/article/1824/vilniaus-rotuses-aikstes-rekonstrukcija). (žiūrėta 2022 m. balandžio 7 d.).

Analizės metu pastebėta, kad politinė funkcija išryškėjo tik Dr. Jono Basanavičiaus ir Lukiškių aikštėse, o ekonominė – Rotušės aikštėje. Politiškumas buvo išreiškiamas per paminklus. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybės sprendimas dėl Dr. Jono Basanavičiaus paminklo vietos nulėmė tai, kad pati asmenybė buvo aktyvi politikoje, todėl pasirinkta paminklo erdvė priešais Nacionalinę Filharmoniją. Kur kas įdomesnis atvejis yra Lukiškių aikštė – tarpukario metu čia stovėjo paminklas Jozefui Pilsudskiui, sovietmečiu buvo Lenino skulptūra. Tai buvo to meto valstybės galios išraiška. Todėl 2019 – 2020 metais vykusio intensyvi diskusija dėl paminklo Lukiškių aikštėje, sukuria politiškumo reikšmę, kaip valstybės tam tikrą politinę kryptį, bandoma įtvirtinti jau nusistovėjusias demokratines normas valstybėje. Remiantis H. Lefebvre, kad ilgus metus monumentalumas apėmė visus erdviškumo aspektus – suvokimą, išgyvenimą, reprezentaciją, tai gali apimti ir erdvės suvokimą per kūną – uoslę, regą.¹⁵⁴ Būtent erdvėje esantis paminklas suteikia visuomenei narystės įvaizdį, jų socialinį įvaizdį.¹⁵⁵ Konkretus paminklas parodo visuomenės konsensusą, sutarimą, kuria kryptimi judama.¹⁵⁶ Ekonominė funkcija atrasta tik Rotušės aikštėje: „Likusioje aikštės dalyje numatomi stacionarus vandentiekio ir elektros priedimai sezoninėms **lauko kavinėms įrengti**.“¹⁵⁷ Būtina atkreipti dėmesį, kad daugelis Vilniaus senamiestyje esančių aikčių, jų atsiradimo pradžioje dominavo ekonominė funkcija. Tiek Rotušės aikštėje, tiek Lukiškių aikštėje, veikė turgus, o Lukiškių aikštė pasižymėjo, kaip didžiausias pramonės centras. Visgi, šių aikščių funkcijos ilgainiui kito. Tai galima sieti su P. Berger ir Th. Luckmann akistatos sąvoka: „Svarbiausią patirtį apie kitus įgyjame akistatos situacijoje, kuri yra socialinės sąveikos prototipas. Visi kiti atvejai yra šios situacijos vediniai.“¹⁵⁸ Taigi, aikštėse ekonominę funkciją pakeitę simbolinė funkcija. Galima teigti, kad per istorinį laiką įsitvirtinęs bendras žodynas nulėmė, kad įsitvirtino konkrečios reikšmės, o esančios funkcijos gali būti pritaikomos pagal naujai kuriamą politinį naratyvą.

Apibendrinus, galima teigti, kad Vilniaus senamiestyje esančiose aikštėse dominuoja simbolinė erdvės funkcija, kuri pasireiškia per reprezentatyvumą – tai įtvirtinama nacionalinės politikos įstatymuose, tačiau analizės metu paaiškėjo, kad reprezentatyvios aikštės, pagal G. Tiškaus apibrėžtą sąvoką, neatitinka reprezentatyvumo, čia galima pastebėti veikiančias socialinę, psichologinę ir ekologinę funkcijas. Šios funkcijos atitinka kasdienes veiklas, todėl galima teigti, kad perduodamos simbolinės reikšmės efektyviau įtvirtinamos per kasdienes veiklas. Kartu gali būti akcentuojama vietos istorija – aikštės suteikia formą konkrečiam istorinio įvykio ar laikotarpio įamžinimui. Kokybinės turinio analizės metodas leido pastebėti, kad akcentuojami Vilniaus miesto susikūrimo, laisvės kovų ir politinės lietuvių tautos susikūrimo laikotarpiai. Aikštėje esantis paminklas įprasmina

¹⁵⁴ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 139.

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ Ten pat, 143.

¹⁵⁷ Kultūros vertybių registras, „Rotušės aikštė“ žiūrėta 2022 spalio 6 d., kvr.kpd.lt <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

¹⁵⁸ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas* (Vilnius prada 1999): 44.

ne tik asmenybę, bet ir tam tikras vertybes (kalba, tauta, laisvė). Analizės metu mažai aptikta politinė ir ekonominė funkcijos – politinė funkcija pasižymėjo per paminklus, o ekonominė funkcija aptikta tik Rotušės aikštėje, kurioje sukurta infrastruktūra leidžia įkurti sezonines lauko kavines. Fizinė erdvės funkcija pasireiškia per suoliukų, pėsčiųjų ir dviračių takų įrengimą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad analizės metu pastebėtas fizinės erdvės funkcijos sąvokos pakitimas – atsirado „stebėjimo“ veiksmas. Tai reiškia, sukuriama aplinka, kuri skirta objekto stebėjimui. Šis funkcijos pakitimas pastebėtas Dr. Jono Basanavičiaus aikštėje, tačiau labiausiai išryškės, nagrinėjant skverus, esančius senamiestyje.

3.1.2. Valstybės saugomi objektai

Valstybės saugomos aikštės yra miesto centre. Kaip teigiama Vilniaus miesto bendrajame plane: „Miesto centrai – miesto funkcijų koncentracijos, struktūriniai bei kompoziciniai mazgai, kuriuose sutelkiami paslaugų bei aptarnavimo objektai, darbo vietos, o jų gyvybingumui užtikrinti kuriamos ir išsaugomos gyvenamosios teritorijos, išskyrus specializuotus centrus <...>.“¹⁵⁹ Atrodo, kad viešosios erdvės kaip integrali erdvės dalis gali būti susijusios su ekonomine ar socialine funkcijomis, nes yra multifunkcinės ir intensyviai užstatomos, tačiau iš neilgo valstybės saugomų aikščių sąrašo – tai sudaro Nepriklausomybės, Vašingtono ir Europos aikštės, galima pastebėti, kad funkcijos yra politinės. Analizė leido pastebėti, kad Vašingtono ir Europos aikštės buvo sukurtos, o Nepriklausomybės aikštė jau gyvavo kuris laikas, tad buvo suteiktas pavadinimas remiantis 1990 – 1991 metų įvykiais. Galima pastebėti, kad šių aikščių (at)kūrimo tikslas siejasi su istoriniais įvykiais: Nepriklausomybės aikštė skirta paminėti 1990 – 1991 metų įvykius, Vašingtono – diplomatės Madeleine Albright vizito Lietuvoje proga, Europos aikštė – stojimo į Europos Sąjungą įvykį. Šie svarbūs politiniai įvykiai ir sukuria aikščių politinę reikšmę. Remiantis teorinėmis prielaidomis, politinė reikšmė susijusi atsakomybe už priimtus sprendimus, t. y. priimti sprendimai lemia visuomenės ir valstybės gyvavimą.

Remiantis H. Lefebvre energijos sąvoka, analizės metu paaiškėjo, kad pagrindinis šių aikščių erdvių formuotojas buvo politinis lygmuo – Vilniaus miesto savivaldybė, Lietuvos Respublikos Seimas. Atkreiptinas dėmesys, kad nors šių aikščių reikšmių pagrindinis formuotojas yra politinis lygmuo, tačiau nagrinėjamoje medžiagoje pabrėžiama, kad šios reikšmės atsirado iš pačių miesto gyventojų – vilniečiai pasirinko ginti laisvę, demokratiją, skiriama padėka kitoms valstybėms, todėl politinis lygmuo tik suteikia formą šioms vertybėms, kurios suformuojamos gyventojų lygmenyje. Tačiau sprendimų priėmime dalyvauja tik politinio lygmens atstovai.

¹⁵⁹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų. Bendrojo plano sprendiniai iki 2015 metų*, Vilnius, 2007 https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/BP_sprendiniai_iki_2015m_Ai%C5%A1kinamasis_ra%C5%A1tas.pdf (žiūrėta 2022 m. spalio 5 d.).

Nepriklausomybės aikštės atveju Kultūros paveldo objektų registre yra įregistruota 7 objektai, kurie sudaro kompleksą.¹⁶⁰ Galima pastebėti, kad pateiktoje informacijoje apie pirmuosius rūmus, barikadų fragmentus ir aikštę dominuoja politinė viešosios erdvės funkcija. Nagrinėjamuose dokumentuose pabrėžiama „beginkliai Lietuvos žmonės“, „teisėtai išrinkta valdžia“, „Lietuvos Respublikos žmonės“, „laisvų ir demokratiškų rinkimų metu“ tai patvirtina šios viešosios erdvės funkciją – 1990 – 1991 metų įvykiai paskatino žmones politiškai aktyviai dalyvauti ir pasisakyti už nepriklausomą, demokratinę valstybę.¹⁶¹ Todėl tiek aikštė, tiek visas statinių kompleksas, esantis greta aikštės, yra įkrautas politinės reikšmės. Panašus kalbėjimo būdas pastebimas nagrinėjant Europos aikštę. Akcentuojama, kad Lietuva pasirinko keliauti demokratiniu būdu, o tai įrodo noras įstoti į Europos Sąjungą: „Pasveikinęs į Europos aikštės atidarymą susirinkusius vilniečius bei užsienio svečius, laikinasis Prezidentas Artūras Paulauskas teigė manąs, kad **Lietuva šimtu procentų sugebės pasinaudoti Europos Sąjungos teikiamomis galimybėmis ir sukurs europinį gyvenimą Lietuvoje.**“¹⁶² Tai patvirtina teorinę prielaidą, kad viešosios erdvės tampa politinių veiksmų ir atstovavimo arenomis. Kaip teigė Richard Sennet, viešosiose erdvėse žmonės išreiškia politinę valią ir prisiima atsakomybę už savo veiksmus.¹⁶³

Nagrinėjant Vašingtono aikštę, politiškumas išreiškiamas kiek kitu aspektu – kalbama apie Lietuvos palaikymą, tarptautinį okupacijos nepripažinimą: „Šiandien liudijame mūsų valstybei ypatingai reikšmingą istorijos momentą. Kiekvienas šiandien čia atėjęs į šią aikštę išreiškia savo pagarbą JAV, kurios **prieš 77-erius metus pasauliui pasiuntė žinią, jog nepripažįsta Sovietų Sąjungos įvykdytos Baltijos šalių okupacijos ir palaiko mūsų nepriklausomybės siekį. Tai buvo nepaprastai svarbus ir reikalingas palaikymas pasaulio akivaizdoje okupantų pančių suvaržytai mūsų valstybei ir jos žmonėms.**“¹⁶⁴ Tai galima suprasti, kad aikštė – fizinė Lietuvos padėka JAV, už palaikymą. Sukurta politinė reikšmė suponuoja ir politinę aikščių funkciją. Nagrinėjant dokumentus paskelbtus ir patvirtinus Lietuvos Respublikos Seimo, galima pastebėti, kad Nepriklausomybės aikštėje iki šių dienų vykstantys renginiai dažnu atveju susiję su valstybinės reikšmės renginiais, pvz.: valstybės nepriklausomybės renginiai, vėliavų pakėlimo ceremonija, kt. Nors nagrinėjant dokumentus, galima pastebėti, kad minimos visuomeninės reikšmės, skatinamas žmonių susitikimas, sukurta infrastruktūra skatina ateiti į aikštę ir joje praleisti laiką, tačiau politinė funkcija yra visiškai dominuojanti – susibūrimai skatinami tik valstybinių švenčių metu, vyksta mitingai, paradai, kuriuose žmonės išreiškia savo politinę valią. Žinoma, galima atrasti renginių, kurie

¹⁶⁰ Kultūros vertybių registras, „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos rūmų, kitų statinių ir Nepriklausomybės aikštės kompleksas“ žiūrėta 2022 balandžio 23 d., kvr.kpd.lt <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² ELTA, „Naujoji Europos aikštė skatins ieškoti naujų idėjų“, Vilnius, žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/naujoji-europos-aikste-skatins-ieskoti-nauju-ideju.d?id=4244603>.

¹⁶³ Richard Sennet, *The Fall of Public Man* (Penguin Books, 1976): 40.

¹⁶⁴ Evaldas Činga, „Vilniečiai tarė „AČIŪ“ JAV!“, Made in Vilnius, žiūrėta 2022 m. lapkričio 5 d., <https://madeinvilnius.lt/pramogos/renginiai/vilnieciai-tare-aciujav/>.

nesusiję politiškai (pvz.: Velomaratonas), tačiau didžioji dalis veiklų, renginių, susiję su politine funkcija. Todėl aikščių gyvybingumas priklauso nuo politinių įvykių, o pačioje aikštėje dominuoja politinė funkcija. Galima teigti, kad iš politinės funkcijos ateina ir simbolinė reikšmė. Kadangi simbolinė reikšmė kalba apie miesto „veidą“, savitumą, šių aikščių atžvilgiu reprezentuojama valstybės politinė kryptis, kuri susiformavo per istorinius įvykius – demokratinę, lygių piliečių valstybę, kurioje užtikrinamas lygiateisiškumas, valstybės gynimas, laisvas žodis ir svarbiausia – užtikrinama nepriklausomybė. Vašingtono aikštės pavyzdys rodo, kad simboliškumas atkeliauja per padėką: „<...> tai padėkos JAV už dešimtmečius puoselėtą ir palaikytą **nepriklausomos Lietuvos viltį** vieta.“¹⁶⁵ Galima teigti, kad nagrinėjamų aikščių reikšmė bandoma įtvirtinti kaip vienintelę tikrovę *par excellence*. Kokybinės turinio analizės metodas leido pastebėti, kad nagrinėjamų aikščių politinė funkcija sukuria šių erdvių reikšmę per „demokratijos“, „nepriklausomybės“, „padėkos“, „tarpvalstybinių santykių“ naratyvą.

Nagrinėjamoje medžiagoje kitos erdvės funkcijos skirtos politinės erdvės funkcijos išryškinimui. Pavyzdžiui, socialinė erdvės funkcija pasireiškė per erdvę, kurioje rinksis žmonės: „ilgainiui aikštėje nuolat plevėsuos vėliavos, žaliuos Šiaurės Amerikai būdinga augmenija ir **rinksis žmonės**.“¹⁶⁶ Kartu, tai gali tapti vieta: „<...> vilniečių bei jų svečių bendravimo, sutarimo, idėjų paieškos ir malonaus poilsio vieta.“¹⁶⁷ Galima teigti, kad socialinė funkcija pasireiškia nagrinėjamoje medžiagoje per žmonių susirinkimą, kurioje dalijamasi idėjomis, vyks sutarimas. Tačiau ši funkcija išryškina politinės erdvės funkcijos naratyvą – pavyzdžiui, demokratija, kaip vertybė, skatina bendradarbiavimą, bendro sutarimo ieškojimą – taip socialinė funkcija susiejama su politine. Ekologinė funkcija pasireiškė per želdynių sutvarkymą. Čia išsiskiria tik Vašingtono aikštė, kurioje buvo siekiama sukurti želdyną, primenantį Šiaurės Amerikoje esančią augmeniją: „<...> žaliuos **Šiaurės Amerikai būdinga augmenija** <...>.“¹⁶⁸ Ekonominė funkcija atrasta tik Europos aikštėje. Kontekstinė informacija įrodė, kad 2004 metais atidarius Europos aikštę, kartu atidarytas tuo metu aukščiausias verslo centras „Europa“. Galima patvirtinti teorinę prielaidą, kad pastatai gali lemti viešosios erdvės reikšmę.

Apibendrinus, valstybės saugomos aikštės yra susijusios su valstybei reikšmingais įvykiais, kurie įrodo aikščių politinę funkciją. Pirma, dažnai minimas žmonių laisvas apsisprendimas: „reiškia pritarimą siekiam tapti Europos Sąjungos nare“¹⁶⁹, „šį sprendimą palaikė prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų susirinkę žmonės“¹⁷⁰, „kiekvienas savo dalyvavimu čia pasirašo po laisvės

¹⁶⁵ Vilniaus miesto taryba sprendimas Nr. 226, 1998 – 07 – 15, Dėl aikštės pavadinimo.

¹⁶⁶ Ten pat.

¹⁶⁷ Vilniaus miesto savivaldybės taryba, *Dėl Konstitucijos prospekto ir Europos aikštės*, Vilnius, 2002, žiūrėta 2022 m. lapkričio 6 d., <https://aktai.vilnius.lt/document/21033373>.

¹⁶⁸ Vilniaus miesto taryba sprendimas Nr. 226, 1998 – 07 – 15, Dėl aikštės pavadinimo.

¹⁶⁹ Vilniaus miesto savivaldybės taryba, *Dėl Konstitucijos prospekto ir Europos aikštės*, Vilnius, 2002, žiūrėta 2022 m. lapkričio 6 d., <https://aktai.vilnius.lt/document/21033373>.

¹⁷⁰ Kultūros vertybių registras, „Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos rūmų, kitų statinių ir Nepriklausomybės aikštės kompleksas“ žiūrėta 2022 balandžio 23 d., kvr.kpd.lt <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

deklaracija“¹⁷¹. Antra, įvykių fizinis įamžinimas aikštėse minimas kaip „ypatingai reikšmingas istorijos momentas“. Galima suprasti, kad šiose aikštėse labiausiai atsispindi valstybės politinė kryptis, nuostatos, vertybės. Taip kuriama vienintelė tikrovė – kaip teigė P. L. Berger ir Th. Luckmann tikrumas suprantamas kaip savybė, būdinga reiškiniams, kuriuos pažįstame. Todėl šių aikščių reikšmės įtvirtinamos per artumą, supratimą, visuomenės atstovavimą. Tarsi kuriama tikrovė *par excellence*, tačiau paradoksalu, bet aikštės nesulaukia didelio tiek miesto gyventojų, tiek miesto svečių dažno apsilankymo – tam reikia renginių, įvykių, kurie kuria žinojimą, per kurį ateina supratimas apie aikštes.

3.1.3. Savivaldybės saugomi objektai

Šioje analizės dalyje nagrinėjami Savivaldybės saugomi objektai. Tai reiškia, kad už aikščių formavimą, priežiūrą ir kitus būtinus aspektus yra atsakinga Vilniaus miesto savivaldybė. Šios erdvės apibrėžiamos kaip intensyvaus užstatymo gyvenamosios teritorijos su reikiama socialine, paslaugų ir kita infrastruktūra.¹⁷² Viešosios erdvės yra miegamuosiuose rajonuose, kurie skirti visuomenės poreikiams (dažnu atveju susijusios su visuomenine, socialine, aptarnavimo ir paslaugų veikla).¹⁷³ Į analizės imtį patenka keturios aikštės – Jurgio Matulaičio, Andrejaus Saharovo, Jono Pauliaus II ir Suomijos aikštės. Kaip ir Pasaulio paveldui priklausančios aikštės, taip ir šios, kaip parodė analizė, labiau pasižymėjo simbolinėmis reikšmėmis. Analizuojant aikštes pastebėta, kad akcentuojama šių aikščių atsiradimo istorija, kuri lemia simbolines funkcijas – būtent simboliniai ženklai parodo reikšmingus įvykius, kurie įterpiami į dabartinę kasdienybę. Svarbu pabrėžti, kad visos šios aikštės atsirado nuo 1990 metų – buvo sukurtos naujos reikšmės erdvėms. Nagrinėjant aikštes išryškėjo simbolinė ir politinė funkcijos.

Simbolinė erdvės funkcija pastebėta analizės metu nagrinėjant savivaldybės saugomų aikščių pagrindinius formuotojus, t. y. H. Lefebvre apibūdintą energiją. Simbolinę funkcija pasireiškia per sakralumą – daugelis aikščių formuotojų buvo religinės bendruomenės ar jų atstovai. Pavyzdžiui, Jurgio Matulaičio aikštės įkūrimą paskatino Vilniaus palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčios religinė bendruomenė: „Naujoji aikštė Viršuliškėse, atsižvelgus į **Vilniaus palaimintojo Jurgio Matulaičio parapijos** prašymą, pavadinta Jurgio Matulaičio aikšte.“¹⁷⁴ Andrejaus Sacharovo aikštėje, įkūrimo pradžioje stovėjimo kryžius, o pati aikštė pavadinta atsižvelgiant į visuomenės veikėjų prašymą: „Vadovautis tuo, kad Vilniaus miesto Tarybos prezidiumą, apsvarstęs miesto **Tarybos Tautinių reikalų nuolatinės komisijos, Lietuvos laisvės lygos ir kitų visuomeninių**

¹⁷¹ Vilniaus miesto taryba sprendimas Nr. 226, 1998 – 07 – 15, Dėl aikštės pavadinimo.

¹⁷² Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų. Bendrojo plano sprendiniai iki 2015 metų*, Vilnius, 2007 https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/BP_sprendiniai_iki_2015m_Ai%C5%A1kinamasis_ra%C5%A1tas.pdf (žiūrėta 2022 m. spalio 5 d.).

¹⁷³ Ten pat.

¹⁷⁴ Vilniaus miesto meras, Potvarkis Nr. 175, 1990 – 10 – 03, Dėl gatvių, aikščių, kino teatrų ir kavinės pavadinimo.

organizacijų pasiūlymus nusprendė: aikštę prie Spaudos rūmų pavadinti Andrejaus Sacharovo vardu.¹⁷⁵ Sakralinių bendruomenių ir sakralumo aspektas tampa svarbus šioje analizės dalyje.

Nagrinėjant Andrejaus Sacharovo aikštę, kuri atsirado 1991 metais, svarbiu šios aikštės elementu tapo medinis kryžius, ant kurio stulpelio išdrožinėtas mokslininko vardas ir pavardė. Pati asmenybė buvo išsiskirianti – disidentas, Sovietų Sąjungos kritikas, palaikė Lietuvos nepriklausomybės siekius. Visgi, nėra išlikusių dokumentų ar pranešimų spaudoje, kodėl pasirinkta vieta prie Spaudos rūmų. Remiantis savivaldybės Vyriausiojo miesto architekto skyriaus vyresniąją patarėja Rūta Matoniene: „Aš, deja, pati nepamenu šios istorijos – kaip susiklostė, kad buvo pasirinkta būtent ši vieta. Man atrodo, kad ji buvo pasirinkta neatsitiktinai, kad šį vardą mieste gavo ne bet kuris parkas ar skveras. Manau, kad taip yra dėl to, kad čia stovi Spaudos rūmai – laisvės simbolis.“¹⁷⁶ Iš kontekstinės informacijos tapo aišku, kad 1985 – 1993 metais medinis kryžius simbolizavo laisvės siekius. Remiantis mokslininke Aneta Grabauskaite – Mikšiene: „Didelė dalis paminklų buvo skirti vykusioms politinėms permainoms įamžinti, sovietinės okupacijos ir ypač žuvusiems ginkluoto pasipriešinimo dalyviams pagerbti. Nuo pat pirmųjų Nepriklausomybės metų paminkluose pradėta įkūnyti istorinę atmintį.“¹⁷⁷ Todėl kontekstinė informacija leido suprasti, kad šalia aikštės esantys Spaudos rūmai, kurie 1991 metais buvo apšaudyti sovietų karių, simbolizuoja laisvę, todėl ir buvo pastatytas kryžius – kaip pasipriešinimo simbolis. Visgi, medinis kryžius ilgainiui supuvo, todėl privačia iniciatyva buvo sukurtas skulptūrinis suoliukas, kuris įamžina asmenybę, kovojusią už žmogaus teises. Galima suprasti, kad A. Sacharovo aikštė simbolizuoja pasipriešinimą, tautos nepriklausomybės siekius – tarsi bandyta sukurti reikšmę per istorinį laiką, pabrėžiant lietuvių tautos kovą, tačiau ši erdvė netapo populiaria ir nenugulė į bendrąjį žodyną. Remiantis H. Lefebvre erdvės gamybos teorinėmis prielaidomis apie monumentų prestižo praradimą – tai parodo, kad pastatas įgavo kitą reikšmę, įvyko konfliktas, kurio metu paminklas prarado savo reikšmę ir tai lėmė funkcijų kitimą laiko perspektyvoje.

Skirtingai yra su Jono Pauliaus II aikšte prie Šv. Apaštalų Jono ir Pauliaus bažnyčios. Ši aikštė atlieka simbolinę funkciją ir sakralumą nulemia greta esanti Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia. Aikštė pavadinta popiežiaus Jono Pauliaus II garbei, taip pabrėžiant šios asmenybės 1993 metų vizitą į Lietuvą. Šiuo atveju sakralumas išreiškiamas tiesiogiai – galima teigti, kad Jono Pauliaus II aikštę visiškai nustelbia greta esanti bažnyčia – tai ir sukuria šios erdvės reikšmę ir iš to ateinančią funkciją.

¹⁷⁵ Vilniaus miesto meras, Potvarkis Nr. 225, 1991 – 03 – 18, Dėl aikštės pavadinimo pakeitimo.

¹⁷⁶ Natalija Zverko, „Apsilieidimas ar pakankama garbė – beveik niekam nežinoma Sacharovo aikštė Vilniuje“, LRT.lt, žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1412220/apsileidimas-ar-pakankama-garbe-beveik-niekam-nezinoma-sacharovo-aikste-vilniuje>.

¹⁷⁷ Aneta Grabauskaitė – Mikšienė, „Kryždirbystė atgimusoje Lietuvoje“, *Humanitariniai mokslai*, Nr. 3 (7), (2005): 183.

Visiška priešingybė yra Suomijos aikštė. Aikštė yra nauja – 2017 metais Vilniaus miesto savivaldybės patvirtinta, 2018 metais atidaryta. Aikštės lokacija neįprasta – ji yra Viršuliškėse, šalia verslo centro, o projektą įgyvendino privatus investuotojas. Nagrinėjant Vilniaus miesto savivaldybės pranešimus spaudai¹⁷⁸, galima šį atvejį panagrinėti keliais pjūviais. Pirma, tai, kad aikštė įkurta privataus investuotojo lėšomis, greta verslo centro, atrodo, kad tai sukuria ekonominę reikšmę – viešoji erdvė bus įveiklinta komerciniams tikslams. Visgi, čia nevyksta prekyba ar kitokie ekonominiai mainai. Nors greta aikštės veikia daug privačių verslų, tačiau galima suprasti, kad būtent viešoji erdvė gali tapti erdve, kurioje susitinka žmonės, užsiima veikla ar tiesiog leidžia laiką. Tai yra akcentuojama ir pranešime žiniasklaidai – „integracija į miesto gyventojų ir svečių kasdienes veiklas“, „atvira visuomenei“. Todėl aikštė įgauna socialinę funkciją. Šią funkciją paskatina ir privataus verslo bei savivaldybės bendras darbas – „vaisingi verslo ir savivaldybės bendradarbiavimo pavyzdžiai“, „kuriamos kartu“ – tai sukuria bendrystės reikšmę, kuri suponuoja ir socialinę funkciją. Galima suprasti, kad savivaldybės ir privataus verslo bendradarbiavimas kuriant viešąją erdvę natūraliai sukuria socialinę funkciją, kuri perduodama aikštei ir veikia kaip bendravimo, sutarimo reikšmė.

Antra, aikštė įgauna ir politinę funkciją. Aikštė pavadinta Suomijos šalies vardu, kartu šalia esanti skulptūra „Suomis“ simbolizuoja „<...> Suomijos **pagalbą Lietuvai** modernėjimo ir naujų iššūkių kelyje į Europą.“¹⁷⁹ Sukuriama viešoji erdvė yra įkraunama politinių reikšmių – draugystė su kita valstybė. Tačiau tokia politinė reikšmė tampa labiau simboline, nes tai nelemia viešojoje erdveje esančių veiklų ar šalia esančių kitų objektų. Todėl tai galima pavadinti politine-simboline funkcija. Taigi, Suomijos aikštė Viršuliškių mikrorajone labiau įgyja socialinę funkciją, aikštė yra atvira visiems gyventojams ir greta dirbantiems. Kartu, remiantis Vilniaus miesto savivaldybės bendroju planu iki 2015 metų, vienas iš savivaldybės uždavinių yra sukurti policentrišką miesto struktūrą, atgaivinti sovietinius mikrorajonus ir sukurti erdves atviras visiems. Todėl Suomijos aikštė, turėdama simbolinę-politinę reikšmę, dalinai ir ekonominę reikšmę, dėl įgyvendinto projekto, visgi vykdo socialinę funkciją.

Apibendrinus galima teigti, kad savivaldybės saugomų aikščių pagrindinė funkcija yra simbolinė, pasireiškianti per sakralumo elementą. Sakralumas gali būti suprantamas tiesiogiai – aikštė šalia bažnyčios įgauna simbolinę – sakralinę funkciją. Kartu, sakralumas gali būti išreiškiamas per sakralinę simboliką (medinį kryžių), kuris kartu simbolizuoja laisvės siekius. Remiantis Pierre Bourdieu, laipsniškas socialinės santvarkos struktūrų įrašymas į kūnus, lemia elgesį, pavyzdžiui,

¹⁷⁸ Vilniaus miesto savivaldybė, „Vilniuje atidaryta Suomijos aikštė“, Vilniaus miesto savivaldybė, 2018, žiūrėta 2022 m. spalio 6 d., <https://vilnius.lt/lt/2018/09/14/vilniuje-atidaryta-suomijos-aikste/>.

¹⁷⁹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 47 „Dėl gatvių (Bradeliškių ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų*, Vilnius, 2017, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=37155> (žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.).

pagarbaus elgesio reikalauja didybė ir aukštis arba skulptūrinių, tapybinių frontalumas – bet koks tylus pagarbos elgesys.¹⁸⁰ Suteikiant viešajai erdvei simbolinę funkciją kaip sakralumo reikšmę, tarsi siekiama skatinti šioje erdvėje besilankančius žmones elgtis pagarbiai, tyliai, žemiškai. Tačiau A. Sacharovo aikštės pavyzdys rodo, kad laiko perspektyvoje pasikeitė vertybinis požiūris – kryžius ilgainiui supuvo, buvo pakeistas į skulptūrą, kuri buvo žemesnė. Todėl aikštė prarado savo sakralinę reikšmę, galiausiai – liko apleista ir mažai pastebima politinio lygmens. Laike pasikeitusios vertybės ar nuostatos matomos per Suomijos aikštės pavyzdį – privačia iniciatyva įkurta aikštė, kurioje dominuoja ekonominė – socialinė funkcijos. Tačiau yra ir politinės reikšmės – jos žymi glaudžius santykius tarp Lietuvos ir Suomijos. Tai galima sieti su H. Lefebvre įžvalga, jog aikštė sukurta kaip erdvinių santykių rezultatas.¹⁸¹ Šis rezultatas gali būti tarp savivaldybės ir privačių asmenų, tarp Lietuvos ir Suomijos. Būtent esantys erdviniai santykiai nulėmė, kad aikštė turi socialinę funkciją – skatinimas bendrauti, susiburti, laiką leisti kartu. Šių aikščių skirtingas reikšmes ir funkcijas galima paaiškinti per laiko perspektyvą – Palaimintojo Jurgio Matulaičio, A. Sacharovo ir Jono Pauliaus II aikštės atsirado 1990 – 1993 metų laikotarpiu, kuomet vyko svarbiausi nepriklausomos valstybės procesai, sakralumo aspektas šiuose įvykiuose buvo svarbus ir suprantamas kaip laisvės siekis. Suomijos aikštė atsirado 2017 – 2018 metų laikotarpiu – valstybė jau beveik trisdešimtmetį buvo nepriklausoma, atsirado naujos, modernios idėjos, kurios stipriai veikia gyvenimo būdą bei keičia tradicines religines praktikas ir sampratas.

Apibendrinus aikščių reikšmių ir funkcijų analizės dalį, galima daryti šias išvadas:

1. Pagrindiniai aikščių formuotojai yra politinis lygmuo – Vilniaus miesto savivaldybė, LR Seimas. Senamiestyje ir sostinės centre esančių aikščių reikšmes ir funkcijas formuoja politinis lygmuo, pasitelkdamas ne tik detalius planus, bet ir bendrinius įstatymus (pvz.: įteisinamas reprezentacinės aikštės statusas). Šiuo atveju išsiskiria savivaldybės saugomos aikštės – jų reikšmių ir funkcijų formavimui įtaką turi visuomeninės organizacijos ir bažnyčios parapijos, kurios, darydamos įtaką politiniam lygmeniui, įtvirtina sakralinę aikščių funkciją.
2. Senamiestyje esančiose aikštėse dominuoja simbolinė funkcija, kuri susijusi su reprezentatyvumu, vietos istorija, paminklais ir pastatais.
 - a. Analizės metu išryškėjo reprezentatyvumo problematika – nacionalinės politikos lygmeniu išskiriamos Lukiškių ir Rotušės aikštės kaip reprezentacinės valstybės aikštės, tačiau remiantis G. Tiškumi, šios aikštės neatitinka reprezentatyvumo sąvokos. Šio darbo analizės metu paaiškėjo, kad šiose aikštėse veikia psichologinė, ekologinė ir socialinės

¹⁸⁰ Pierre Bourdieu, „Social Space and the Genesis of Appropriated Physical Space“ *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 42, Issue 1 (2018): 109.

¹⁸¹ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 78.

- funkcijos. Tai galima suprasti, kad pastarosios funkcijos labiau atitinka kasdienius poreikius, todėl šiuo pagrindu galima efektyviau įtvirtinti simbolinę erdvės funkciją.
- b. Simbolinė funkcija pasireiškia per vietos istoriškumą – bandoma pabrėžti tam tikrus istorinius laikotarpius ir juos atkurti per erdvės formavimą. Analizės metu išryškėjo Vilniaus miesto susikūrimo, laisvės kovų ir politinės lietuvių tautos susikūrimo istoriniai laikotarpiai.
 - c. Paminklai, esantys viešosiose erdvėse, lemia simbolinę funkciją, nes taip įamžinama asmenybė, nuveikti darbai taip sukuriama miesto savitumą, artikuliuojamas vertybes.
3. Valstybės saugomose aikštėse dominuoja politinė funkcija, kuri susijusi su naujais istoriniais įvykiais, kurie vyko 1990 – 2004 metais. Politinė funkcija pasireiškia tuo, kad gyventojai išreiškė savo politinę poziciją demokratijos, nepriklausomybės, padėkos, tarpvalstybinių santykių atžvilgiu, o šiems elementams politinis lygmuo suteikė formą per viešąsias erdves.
 4. Savivaldybės saugomose aikštėse dominuoja simbolinė funkcija, kuri pasireiškia per sakralumą. Galima pastebėti, kad 1990 – 1993 metų laikotarpiu stipriai veikė religinės organizacijos arba veikėjai, turintys aiškias religines vertybes. Sakralumas gali būti išreiškiamas tiesiogiai – bažnyčia, esanti aikštėje, suteikia tiesioginę sakralinę reikšmę, arba aikštėje esantis medinis kryžius, kuris suprantamas kaip laisvės siekis.
 5. Kokybinės turinio analizės metodas leido pastebėti reikšmių pokyčius per laiko perspektyvą: 1990 – 2007 metų laikotarpiu buvo siekiama įreikšminti tam tikras asmenybes arba politinius įvykius, taip suteikiant aikštėms politinę ar simbolinę funkcijas, šiame procese pagrindiniai veikėjai buvo politinis lygmuo ir religinės bendruomenės. Nuo 2015 metų pradėjo ryškėti socialinė, ekologinė, psichologinė funkcijos, kurios gali sustiprinti politinę ar simbolinę reikšmes. Šiuo laikotarpiu erdvių formavime dalyvavo tiek politinis lygmuo, tiek visuomeninės organizacijos, tiek miesto gyventojai.

3.2. Skverai

3.2.1. Pasaulio paveldo skverai

Pasaulio paveldo apsaugos lygmeniui priklauso Vilniuje esantys 9 skverai, kurių didžioji dalis yra senamiestyje, dalis – Naujamiestyje. Analizės metu išryškėjo, kad skverų fiksuojamos reikšmės yra susijusios su istorija: istoriniais įvykiais ar asmenybėmis. Galima teigti, kad šios reikšmės, iš dalies, susiformavo natūraliai – svarbūs istoriniai įvykiai įvyko būtent šioje sostinės dalyje. Atliekant analizę paaiškėjo, kad dalis skverų buvo stipriai apleisti ir neprižiūrimi sovietmečiu, o, Lietuvai atkurus nepriklausomybę, šios erdvės tapo automobilių stovėjimo aikštelėmis arba nenaudojamomis erdvėmis. Todėl galima pastebėti aktyvų Vilniaus miesto savivaldybės įsitraukimą atkuriant skverų pradinę reikšmę ir priskiriant funkcijas, kurios atitiktų šiuolaikinius poreikius. Vadovaujantis atlikta analize, pasaulio paveldo apsaugos lygmens skverams priskirtos funkcijos stipriai susijusios su

visuomenės žinojimu – kokie istoriniai įvykiai, asmenybės yra akcentuojamos, kokiam žinojimui yra suteikiama fizinė forma. Kartu, keliems skverams buvo suteikti nauji vardai – tai galima suprasti, kaip norą įreikšminti asmenybes bei jų darbus. Svarbu pabrėžti, kad šis istoriškumas, pasireiškiantis per asmenybes ar įvykius, glaudžiai susijęs su simboline, ekologine ir psichologine funkcijomis, kurios yra išskirtos teoriniame lygmenyje. Todėl galima pastebėti, kad politinis lygmuo bando įtvirtinti tam tikrą žinojimą apie miesto senąjį reljefą, asmenybes, kurios gyveno ir dirbo Vilniuje, taip įterpiančios istorinių detalių priminimą į kasdienes veiklas.

Kokybinė turinio analizė leido pamatyti, kad pagrindiniai veikėjai buvo Vilniaus miesto savivaldybė, kuri formavo senamiestyje esančius skverus, jų reikšmes ir priskyrė funkcijas. Būtent politinio lygmens įtaka, formuojant šiuos skverus, galima sieti su hegemonija, kuria siekiama žinių įtvirtinimo, informuojančio visuomenę apie tam tikrą žinojimo būdą.¹⁸² Nagrinėjant skverus galima pastebėti tam tikrą politinio lygmens norą įtvirtinti konkretų žinojimą apie miesto istoriją. Atkreiptinas dėmesys, kad senamiesčio ir dalis Naujamiesčio yra ypatingai saugomose teritorijose, kuriose veikia Nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos įstatymas. Šiame įstatyme 2 straipsnyje teigiama, kad „Nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos tikslas – išsaugoti šias vertybes, kaip autentiškas Lietuvos ir jos regionų istorijos liudytojas ar meno kūrinius.“¹⁸³ Todėl vietos istorija tampa svarbiu elementu kuriant arba atkuriant viešąsias erdves. Kaip pavyzdį galima pateikti Odminių, Šv. Onos bažnyčios ir Vingrių šaltinio skverus, kuriuos nagrinėjant išryškėjo ekologinė ir simbolinė erdvės funkcijų sinergija – per želdynų atnaujinimą bandoma parodyti vietos istorines detales ir supažindinti arba priminti miesto gyventojams ir svečiams konkrečios vietos istoriją. Pavyzdžiui, vienas pirmųjų skverų – Odminių skveras, kurio rekonstrukcija buvo įgyvendinta 2003 metais, pabrėžiama žalios erdvės ir buvusio reljefo (at)kūrimas: „Pirmadienį pradedamas rekonstruoti Vilniaus senamiestyje esantis Odminių skveras, kuris po septynių mėnesių turėtų tapti **žalia poilsio erdve, primenančia miesto formavimosi istoriją**. Vilniaus savivaldybė ir draugija „Pilis“, 2001 metais paskelbusi atvirą konkursą skverui sutvarkyti, kėlė sąlygą, <...> būtų pabrėžtas **vietos istoriškumas**, ryšys su senąja Vilniaus pilimi ir Senamiesčio urbanistine struktūra.“¹⁸⁴ Būtent Odminių skveras, 2019 – 2020 metais parengti Šv. Onos Bažnyčios ir Vingrių šaltinių skverų rekonstrukcijos planai pabrėžia istorinio reljefo atkūrimą, kaip miesto formavimo istoriją ir vietos identitetą.

Istorinio reljefo sugražinimo procesą galima sieti su pirminių erdvės funkcijų sugražinimu. Nagrinėjamoje medžiagoje deklaruojama, kad sovietmečiu erdvių funkcijos buvo pakeistos, o atgavus Lietuvai nepriklausomybę šios erdvės buvo stipriai apleistos. Todėl rekonstrukcijos

¹⁸² Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 134.

¹⁸³ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*, Vilnius, 2022, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15165/asr> (žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.).

¹⁸⁴ BNS, „Sostinėje pradedama Odminių skvero rekonstrukcija“, Delfi.lt, 2003 m., žiūrėta 2022 m. spalio 16 d., <https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/sostineje-pradedama-odminių-skvero-rekonstrukcija.d?id=3046783> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

projektuose pabrėžiama: „Planuojamoje teritorijoje reljefas buvo drastiškai pakeistas sovietmečiu, todėl šiuose projektiniuose pasiūlymuose, remiantis istoriniais ir archeologiniais tyrimais siekiama **priartėti prie buvusio reljefo**, numatant patogią kultūros paveldo objektų apžvalgą“, „Buvusioje Senosios vandenvietės teritorijoje **siekiama išsiaiškinti šaltinių ištakų vietas, juos eksponuoti ir integruoti į dinamišką miesto gyvenimą**, paverčiant kultūros, informacijos pažinimo objektu.“¹⁸⁵ Tai patvirtina politinio lygmens siekį ne tik atnaujinti viešąsias erdves, bet ir norą sugrąžinti pirmines erdvės funkcijas. Galima teigti, kad politiniame lygmenyje noras sugrąžinti pirmines erdvių funkcijas – tai formuoti ir atgaivinti miesto ir valstybės istoriją, visuomenės požiūrį. Tokių senųjų vietos funkcijų sugrąžinimą galima priskirti prie simbolinės erdvės funkcijos – tai yra būdas istorinės atminties atgaivinimui, pripažinimui valstybinių istorinių įvykių. Analitine prasme iš simbolinės funkcijos perspektyvos tai gali reikšti istorinės atminties įterpimą į dabartinę kasdienybę. Kadangi deklaruojama, kad sovietmečiu šioms erdvėms buvo padaryta žala, todėl miesto gyventojams ir svečiams yra primenama arba supažindama su senosiomis erdvės funkcijomis, kurios gali veikti dabartiniame pasaulyje.

Atkreiptinas dėmesys, kad efektyviam supažindimui su vietos istorija pasitelkiama ekologinė erdvės funkcija. Odminių skvero, Šv. Onos bažnyčios ir Vingrių šaltinių skverų projektiniuose pasiūlymuose akcentuojama „žalia poilsio erdvė“, kuri pasireiškia per medžių išsaugojimą, žaliosios erdvės sukūrimą. Svarbiu tampa Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas, kuriame apibendrintai teigiama: „<...> numatyti šalies gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio savitumo, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimą, tikslingą naudojimą ir pažinimą, ekologiškai pusiausvyrai būtino gamtinio karkaso formavimą; <...>“¹⁸⁶. Todėl šiuo aspektu, ekologinės funkcijos apibrėžimas tampa platesnis – teorinėje dalyje ekologinė funkcija buvo siejama su augalų, medžių išsaugojimu, mažinimu transporto priemonių, o atlika analizė parodė, kad bandoma per senosius erdvės želdynus atkurti senąjį reljefą. Tai reiškia, kad želdynai tampa priemone parodyti miesto kūrimo istoriją ir taip įtvirtinti dabartinėje kasdienybėje. Kartu svarbu pabrėžti, kad toks hegemonijos aspektas vyrauja nacionalinės politikos priimtuose teisės aktuose, kurie lemia savivaldybės kryptį formuojant viešąsias erdves.

Galima pastebėti, kad istorinio vietos atkūrimo procese tampa svarbi psichologinė funkcija. Ši funkcija siejama su saugumu ir poilsiu. Analizės metu pastebėta, kad kuriant ramią erdvę svarbiausi elementai tampa pėsčiųjų takai, atskyrimas nuo intensyvaus transporto: „Šiuo metu planuojamoje teritorijoje yra 13 automobilių stovėjimo vietų, tačiau, įvertinant tai, kad šioje zonoje **prioritetas**

¹⁸⁵ Vilniaus miesto savivaldybė, *Skvero Maironio g., priešais Šv. Onos bažnyčią, sutvarkymo projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/05/000_VP17-232_ONOS_PP_BYLA_2019-05-10.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas*, Vilnius, 1995, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23069> (žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.).

skiriamas pėstiesiems, pietinėje planuojamos teritorijos dalyje, šalia sklypo Šv. Mykolo g. 9, numatytos 8 automobilių stovėjimo vietos laikinam stovėjimui.¹⁸⁷ „**Formuojama viešoji erdvė yra visiškai atskiriama nuo transporto eismo**, tad eismo sąlygos yra ne tik ekologiškos, **bet ir saugios**.“¹⁸⁸ Kaip galima pastebėti, saugumas siejamas su erdve, kurioje nėra intensyvaus eismo, didelis dėmesys skiriamas pėstiesiems ir tai sukuria ramią erdvę. Būtent sovietmečiu pakeistos ir vėliau apleistos erdvės buvo nesaugios, nebuvo sukurta infrastruktūra (pvz.: suoliukai) poilsiui. Todėl per poilsio, saugumo prizmę politinis lygmuo bando pritraukti vis daugiau žmonių, kartu perteikiant jiems istorinio miesto naratyvą. Apibendrinus galima teigti, kad politinis lygmuo, bandydamas įtvirtinti simbolinę funkciją, t. y. sugrąžinti pirmines viešosios erdvės funkcijas ir bandant priminti ar supažindinti su miesto istorija, pasitelkiama ekologinė ir psichologinė erdvės funkcijos, kurios kuria ramias ir saugias erdves, taip efektyviai įtvirtinant politinio lygmens suformuotą naratyvą apie miestą. Šis psichologinės erdvės funkcijos aspektas yra apibrėžtas LR Teritorijų planavimo įstatyme: „<...> kurti sveiką, saugią, darnią klimato kaitos padariniams atsparią gyvenamąją aplinką ir visavertės gyvenimo sąlgas gyvenamosiose vietovėse; <...>“¹⁸⁹. Todėl tai lemia savivaldybės parengtus ir patvirtintus projektinius pasiūlymus.

Būtina atkreipti dėmesį į Šv. Onos bažnyčios, Vingrių šaltinių skverų analizės metu išryškėjusią fizinę funkciją. Teorinėje dalyje fizinė funkcija susijusi su veiklomis – sėdėjimu, vaikščiojimu, važiavimu, sportu. Tačiau pasaulio paveldo aikščių analizės dalyje išryškėjo naujas fizinės erdvės funkcijos elementas – stebėjimas, kuris reiškia aikštėje esančio objekto stebėjimą ir stebėjimui sukuriamą patogi infrastruktūra. Stebėjimo elementas išryškėja ir Šv. Onos bažnyčios ir Vingrių šaltinių skveruose. Projektiniuose pasiūlymuose pabrėžiama: „Pagrindinė idėja ir tikslas šio projekto – <...> esamą erdvę **patogiai Šv. Onos bažnyčios apžvalgai** bei informuojant apie šioje vietoje iki XIX a. vidurio stovėjusį varpinės bokštą.“¹⁹⁰; „Pagrindinė idėja ir tikslas šio projekto – kompleksiskai sutvarkyti ir atkurti istoriškai svarbią miestui teritoriją, pritaikant ją **pažintiniam naudojimui**. <...> Todėl Vingrių šaltinius buvo nuspręsta **eksponuoti** iki pat Pylimo gatvės.“¹⁹¹ Galima pastebėti, kad šie skverai sukuriama patogiam stebėjimui ir pažintiniam naudojimui – sukuriamą infrastruktūra,

¹⁸⁷ Vilniaus miesto savivaldybė, *Skvero Maironio g., priešais Šv. Onos bažnyčią, sutvarkymo projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/05/000_VP17-232_ONOS_PP_BYLA_2019-05-10.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

¹⁸⁸ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės Vingrių gatvėje, Senamiesčio sen. (ties istorine Vingrių šaltinių vandenvietės vietas (U.K. 30598)) sutvarkymo projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/01/vingriu-PP-compressed2.pdf> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas*, Vilnius, 1995, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23069> (žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.).

¹⁹⁰ Vilniaus miesto savivaldybė, *Skvero Maironio g., priešais Šv. Onos bažnyčią, sutvarkymo projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/05/000_VP17-232_ONOS_PP_BYLA_2019-05-10.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

¹⁹¹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės Vingrių gatvėje, Senamiesčio sen. (ties istorine Vingrių šaltinių vandenvietės vietas (U.K. 30598)) sutvarkymo projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/01/vingriu-PP-compressed2.pdf> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

kurioje galima įdėmiai apžvelgti objektus, susipažinti su jų istorija. Ši analizės dalis leidžia praplėsti teorinėje dalyje aprašytą fizinę erdvės funkciją – veiklos susijusios ne tik su vaikščiojimu, stovėjimu ar sėdėjimu, bet ir su stebėjimu, kuris suprantamas kaip su pagrindinio erdvės objekto susipažinimu. Kokybinė turinio analizė atskleidė simboliškumą pasireiškimą per asmenybių užfiksavimą erdvėje ir kaip konkrečios asmenybės apibūdinimos, o per tai – miestas įgauna savitumą. Pavyzdžiui, Ričardo Gavelio ir Justino Marcinkevičiaus skverai. Šios asmenybės apibūdinami kaip „<...> „**tautos dainiaus**“ vardą pelniusį poetą vardo įamžinimu“¹⁹², „Kritikai R. Gavelį vertino **už sąmoningai provokuojančią kūrybą, autentišką laisvo bei nepriklausomo žmogaus laikyseną lietuvių kultūros lauke.**“¹⁹³ Svarbu tai, kad asmenybės yra nusipelnusios valstybei, jų darbai turi svarbią reikšmę Lietuvos kultūriniame lauke. Šios asmenybės apibūdinamos kaip laisvos, nepriklausomos, pabrėžusios lietuviškumą, todėl per šių asmenybių įamžinimą kuriamas ir miesto veidas. Kokybinės turinio analizės metodas leido pamatyti, kad 2018 – 2020 metų laikotarpiu didelis dėmesys buvo skiriamas rašytojams, kurie yra reikšmingi lietuvių literatūroje (minėtieji R. Gavelio ir J. Marcinkevičiaus skverai, Lazdynų Pėlėdos, J. Jablonskio skverai). Galima teigti, kad šiuose skveruose bandoma pabrėžti tam tikrus simbolius, vardus, elementus apie lietuvių literatūros lauką, kurie veikia kaip užuominos, sufleruojanti tiems, kurį mato.¹⁹⁴ Remiantis Duncan Light ir Craig Young, visuomenės atmintis taip pat yra reformacijos būsenoje.¹⁹⁵ Mokslininkai pabrėžia, kad valstybėse, kuriose vyko perėjimas iš komunistinio režimo į demokratiją, politinis lygmuo gali per viešąsias erdvės įtvirtinti tai, kas turi būti atsimenama.¹⁹⁶ Todėl galima pastebėti tendenciją, kad suteikiant rašytojų ar kalbininkų vardus, kurie siejami su pasipriešinimu, skverams yra bandoma įtvirtinti atsiminimą apie okupacinį režimą iš pasipriešinimo pusės.

Miesto identiteto kūrime prisideda ir politinė funkcija, kuri buvo atrasta nagrinėjant Ukrainos skverą. Kaip ir Vašingtono ar Suomijos aikštė, taip ir Ukrainos skveras žymi tarptautinius ryšius tarp Ukrainos ir Lietuvos: „Šiandien, man didžiulė garbė atidaryti Ukrainos skverą Vilniuje, šalia Taraso Ševčenkos paminklo. **Tai labai simboliška ir net sunku būtų įsivaizduoti dar geresnius Lietuvos ir Ukrainos žmonių santykius.**“¹⁹⁷ Taip sukuriama simbolinė erdvė, kurios reikšmė parodoma fizine

¹⁹² Vilniaus miesto savivaldybė, *Dėl Justino Marcinkevičiaus skvero ir gatvių (Stasio Ylos ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų*, Vilnius, 2020, <https://vilnius.lt/lt/miesto-pletra/del-justino-marcinkeviciaus-skvero-ir-gatviu-stasio-ylos-ir-kitu-pavadinimu-suteikimo-ir-ju-ribu/> (žiūrėta 2022 m. spalio 15 d.).

¹⁹³ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 24 „Dėl Ričardo Gavelio skvero ir Batrionių gatvės pavadinimo suteikimo ir gatvių ribų*, Vilnius, 2020, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=197004>, (žiūrėta 2022 m. spalio 15 d.).

¹⁹⁴ John Parkinson, „Symbolic Representation in Public Space: Capital Cities, Presence and Memory“ *Representation*, 45:1 (2009): 13.

¹⁹⁵ Duncan Light, Craig Young, „Public Memory, Commemoration and Transitional Justice: Reconfiguring the Past in Public Space“, kn. *Post-Communist Transitional Justice. Lesson from Twenty-Five Years of Experience*, sud. Lavinia Stan, Nadya Nedelsky (Cambridge University Press, 2015): 235.

¹⁹⁶ Ten pat.

¹⁹⁷ Bernardinai.lt, „Vilniuje atidarytas Ukrainos skveras“, 2017, žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d. <https://www.bernardinai.lt/2017-12-08-vilniuje-atidarytas-ukrainos-skveras/>.

forma. Galima suprasti, kad miestas glaudžiai bendradarbiauja su kitomis valstybėmis ir tai yra išreiškiama per konkrečios istorinės asmenybės įamžinimą Vilniuje. Viena vertus, tai stipriai siejasi su Vašingtono aikšte – abiejų viešųjų erdvių atveju tai tarptautinio santykio kūrimas, dviejų valstybių draugystė, kuri įtvirtinama per istorinės asmenybės įamžinimą. Antra vertus, galima pastebėti politinio lygmens norą per valstybinį bendradarbiavimą išryškinti miesto savitumą: „Tautų draugystę ir daugiataučio **Vilniaus atvirumą** simbolizuojančių dekoratyvinių lentelių iniciatyva <...>.“¹⁹⁸ Todėl galima teigti, kad per istorinės asmenybės įamžinimą yra kuriama politinė funkcija – valstybių bendradarbiavimą, kartu atsiranda simboliškumas – kuriamas naratyvas apie Vilniaus atvirumą, taip pabrėžiant miesto išskirtinumą.

Reikšmės ir funkcijos pasikeitimą gali lemti išoriniai įvykiai. Kaip pavyzdį galima pateikti Stanislovo Moniuškos skverą. Skvere yra monumentas skirtas Stanislovui Moniuškai, kuris 18 metų gyveno Vilniuje, buvo garsus kompozitorius ir vieta skirta paminklui pasirinkta ne atsitiktinė – greta Šv. Kotrynos bažnyčios, kurioje ilgą laiką dirbo minėtas kompozitorius. Nagrinėjamoje medžiagoje pabrėžiami tokie elementai kaip „Šv. Jono bažnyčia“, „Jekaterinos II paminklo luitų“, „A. Puškino pjedestalas“.¹⁹⁹ Šie elementai sukuria simbolinę skvero funkciją, kurioje akcentuojama daug smulkių elementų, kurie turi savo reikšmę, įprasmina konkretų istorinį laikotarpį ir asmenybę. Visgi, pastarųjų kelių metų įvykiai padiktavo visai kitas šios viešos erdvės funkcijas. 2020 metais prasidėjus pandemijai pakeitė skvero reikšmę. 2020 metų pavasarį Vyriausybė leido veikti maitinimo įstaigoms, lauko kavinėms. S. Moniuškos skvere pradėjo veikti lauko kavinė. Todėl šiuo laikotarpiu skveras įgavo ekonominę bei socialinę funkcijas. Ekonominę – pradėjo veikti kavinė, socialinę – pradėjus veikti lauko kavinei čia susibūrė labai daug žmonių, tapo populiaria susitikimų vieta. Todėl galima pastebėti, kad simbolinę ir estetinę funkcijas po truputį keičia socialinė ir ekonominė funkcijos, kurios tapo dominuojančiomis nagrinėjant skvero reikšmę.

Apibendrinant galima teigti, kad senamiestyje ir dalyje Naujamiesčio esantys skverai turi simbolinę erdvės funkciją, kuri stipriai koreliuoja su ekologine ir psichologine funkcijomis. Galima suprasti, kad tam įtakos turi skvero apibrėžimas – labiau pritaikomas lankytojams, todėl būtina sukurti veiklią, saugią aplinką. Nors galima pastebėti, kad erdvės labiau skirtos visuomenei, tačiau tokiu būdu politinis lygmuo parodo tam tikrą galios poziciją – įtvirtinimas istorinis miesto pasakojimas, kuris, įgaudamas fizinį kūną, tampa tikrove, įsitvirtina bendrame žodyne ir yra įterpiama į kasdienybę. Būtent ši tikrovė sukuria taisykles, kaip elgtis konkrečioje erdvėje. Kitos funkcijos, tokios kaip politinė gali prisidėti kuriant miesto įvaizdį, o ekonominė funkcija atsirado dėl didelio masto išorinių

¹⁹⁸ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 28 „Dėl skverų, aikštės, gatvės (Ukrainos ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų*, Vilnius, 2016, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=33479> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

¹⁹⁹ Kultūros vertybių registras, „S. Moniuškos paminklas“, žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d., [kvr.kpd.lt, https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search](https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search).

įvykių. Todėl galima pastebėti istorijos ir laiko aspektus, kurie turi didelę įtaką, formuojant šių skverų reikšmes. Kokybinės turinio analizės metodas leido pamatyti, kad pasaulio paveldui priklausantys skverai yra pritaikomi pagal kontekstą, vietos istoriją ir šių laikų įvykius bei poreikius. Galima teigti, kad politinis lygmuo taiko holistinį požiūrį į erdves, taip vengiant vieno standarto ar supaprastintų taisyklių.²⁰⁰

3.2.2. Valstybės saugomi skverai

Šioje analizės dalyje nagrinėjami 9 skverai, kurie priklauso valstybės saugomam lygmeniui. Šių skverų išskirtinumas yra tai, kad simbolinė funkcija koreliuoja su fizine, ekologine ir socialine funkcijomis. Kokybinė turinio analizė leido pastebėti, kad 1996 – 2015 metais buvo siekiama sukurti naujus skverus, kuriuose dominuotų simbolinė funkcija, tačiau 2016 – 2020 metais didesnis dėmesys buvo skiriamas jau esamų viešųjų erdvių rekonstrukcijai ir atnaujinimui, todėl atsirado naujų funkcijų. Galima teigti, kad gyvenamuosiuose rajonuose gyvena daug ir įvairių žmonių, ir geriausiai pasimato „nekontroliuojamas žaidimas“ – daug ir įvairių žmonių, skirtingos interpretacijos. Todėl politinio lygmens užduotis ir tikslas – sukurti bendras taisykles santykinei tvarkai įvesti. Svarbu pabrėžti, kad skirtingai nei pasaulio paveldo skveruose, kurių kūrimui didelę įtaką turėjo politinis lygmuo, t. y. Vilniaus miesto savivaldybė, tačiau valstybės saugomuose skveruose pastebėta daugiau veikėjų, kurie darė įtaką kuriant skverus. Laiko perspektyvoje galima išskirti visuomeninius veikėjus (pvz.: Jurgos Ivanauskaitės atminimo įamžinimo iniciatyvinė grupė ir Lietuvos kompozitorių sąjunga), kurie aktyviai teikė siūlymus politiniam lygmeniui 1996 – 2008 metais, o 2015 – 2020 metais pastebėtas didenis politinio lygmens įsitraukimas kuriant naujas viešąsias erdves bei vietos gyventojų iniciatyva kuriant erdves.

Analizės metu paaiškėjo, kad simbolinė funkcija siejasi su politine. Tbilisio, Boriso Nemcovo ir Džocharo Dudajevio skverų pavyzdžiai rodo, kad išryškinamas miesto savitumas per valstybės politinę perspektyvą. Kokybinės turinio analizės metodas leido pamatyti, kad šie skverai buvo „žinia“ kitiems miestams ar valstybėms tam tikru politiniu klausimu ir kartu tapo konkrečių vertybių simboliai. 1996 metais Žveryste esančiam skverui buvo suteiktas Dž. Dudajevio vardas, kurio sukūrimas siejamas su nepriklausomybės siekiu ir palaikymu: „Siekdami **įamžinti** Čėčėnijos Respublikos – Ičkerijos didvyrišką kovą už **nepriklausomybę** ir jos prezidento Džocharo Dudajevio atminimą <...>.“²⁰¹ Tbilisio skveras parodo Lietuvos ir Sakartvelo miestų draugystę: „Skvere taip pat įrengti Vilniui padovanoti suoliukai su Tbilisio inicialais. „Man šie suoliukai labai primena Gruziją ir Lietuvą: jie nutolę vienas nuo kito – nesusikalbėsi, bet ir tarsi kviečia ateiti į kitą skvero pusę prisėsti ir gražiai pabendrauti. **Iš tiesų tai mūsų gerų santykių, mūsų šalių ir miestų draugystės**

²⁰⁰ Khalid Mandel, „Public space and the challenge of urban transformation in cities of emerging economies: Jeddah case study“, *Cities* 95 (2019): 2.

²⁰¹ Vilniaus miesto taryba, *Vilniaus miesto taryba sprendimas Nr. 148 „Dėl Džocharo Dudajevio atminimo įamžinimo*, Vilnius, 1996 (žiūrėta 2023 03 08).

simbolis“,<...>.”²⁰² Boriso Nemcovo skvero įkūrimą 2018 metais irgi galima suprasti kaip žinutę Rusijai, ypatingai tai sustiprina šią įžvalgą tai, kad skveras įkurtas priešais Rusijos ambasadą: „Tikiuosi, kad ateis diena, kai Rusijos ambasada priims šio skvero pavadinimą ne kaip provokaciją, o kaip **aiškią žinią ir pagarbos ženklą**.”²⁰³ Būtent šio skvero politinė funkcija, kuri suprantama kaip žinia, puikiai išryškėjo karo Ukrainoje kontekste. 2022 metais prasidėjus karui Ukrainoje, daugelis mitingų, paramos renginių Vilniuje vyko B. Nemcovo skvere. Analizės metu paaiškėjo, kad šie skverai buvo tam tikra žinia kitoms valstybėms apie demokratiją, nepriklausomybę, tarpvalstybinius santykius, kurie grįsti demokratinėmis vertybėmis. Visa tai susijungia po laisvės apibrėžimu – dokumentų analizė parodė, kad pabrėžiamas laisvės siekis, tai suprantama kaip didvyriška kova už laisvę. Taip politinis lygmuo įtvirtina šias nuostatas ir įterpia į kasdienybę – skverai turintys simbolinę-politinę funkcijas yra kartu pritaikyti kasdienėms veikloms – vaikščiojimui, sportui, yra įrengti mažosios architektūros elementai.

Simbolinė erdvės funkcija, kaip parodė analizė, siekia įamžinti, atminti, pagerbti tam tikras asmenybes ar įvykius bei taip įterpti į kasdienybę. Skirtingai nei Dž. Dudajevio, Tbilisio ar B. Nemcovo skverai, skverai pavadinti kompozitorių ar rašytojų vardais įgauna gryną simbolinę funkciją, kuria siekiama įamžinti ir pagerbti asmenybes. Svarbu pabrėžti, kad po skverų pavadinimais slypi ne tik asmenybės įamžinimas, bet ir šių asmenybių profesijos atstovai. Pavyzdžiui, Jurgos skveras žymi ne tik rašytojos asmenybę, bet ir pabrėžia kitų rašytojų atminimą: „<...> Vilniaus miesto savivaldybės taryba po ilgų ginčų nusprendė skverą Aguonų gatvėje pavadinti ne J. Ivanauskaitės, o tiesiog Jurgos vardu. **Tai reiškia, kad ši vieta skirta ir kitiems per anksti išėjusiems menininkams pagerbti.**”²⁰⁴ Todėl simboliškumas gali būti tiesiogiai susijęs su asmenybėmis ar asmenų grupėmis.

Šioje analizės dalyje išryškėja buvusio erdvės reljefo atkūrimo siekis. Čia, kaip ir pasaulio paveldo apsaugos lygmeniui, siekiama atkurti erdvės pirminį vaizdą. Pavyzdžiui, Šv. Stepono skveras pasižymi tuo, kad čia yra Šv. Stepono bažnyčia, kuri yra dominuojanti erdvėje. Tačiau nagrinėjamoje medžiagoje yra pabrėžiamas vietos istoriškumas: „Šv. Stepono bažnyčios teritorija, kaip galima vieša erdvė, yra daugiausiai potencialo turinti teritorija. Čia nuo seno buvo **vienuolyno sodas**, kapinės ir visą laiką **buvo žalia erdvė.**“²⁰⁵ „Taip pat šioje erdvėje galėtų atsirasti skulptūrinis-architektūrinis

²⁰² Delfi, „Vilniuje atidarytas Tbilisio skveras“, Delfi, žiūrėta, 2022 04 03, <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilniuje-atidarytas-tbilisio-skveras.d?id=69480526>.

²⁰³ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis nr. 62 „Dėl Rusijos demokratų pavadinimo suteikimo skverui ir jo ribų“* Vilnius, 2018, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=44130> (žiūrėta, 2022 11 07 d.).

²⁰⁴ J. Ivanauskaitės atminimo įamžinimo Vilniuje iniciatyvinė grupė, *Dėl Jurgos skvero, skirto rašytojos, dalininkės, Lietuvos nacionalinės meno ir kultūros premijos laureatės J. Ivanauskaitės atminimui, Aguonų gatvėje*, Vilnius, 2007 (žiūrėta 2023 03 08).

²⁰⁵ Vilniaus miesto savivaldybė, *Šv. Stepono skvero ir Šv. Stepono gatvės nuo Šopeno g. iki Geležinkelio ir Algirdo g. sankryžos rekonstravimo projektas*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/01/00_Sv.Stepono_PP_byla-min.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

objektas (meninis akcentas), kuris galėtų dar labiau **pabrėžti vietos identitetą**.²⁰⁶ Kaip ir praeitoje analizės dalyje, taip ir čia galima pamatyti ekologinę funkciją: „Didžiąją ploto dalį užima **parko zona su augiais medžiais ir ratu išdėstytais**, persipynusiais takais, skirtais kompaktiškai sklypą maksimaliai panaudoti judėjimui.²⁰⁷ „Naujamiestyje nėra didesnės viešosios erdvės, kurioje gyventojai galėtų leisti laiką ir pailsėti nuo miesto triukšmo. Todėl viena pagrindinių principų planuojant teritoriją – **kuo daugiau žalios erdvės**.“²⁰⁸ Taigi, galima pastebėti, kad 2019 – 2020 metais atsirado tendencija atkurti pirmines istorinių vietų funkcijas ir pritaikyti šiuolaikines funkcijas. Tokiu būdu atsiranda simbolinė viešosios erdvės funkcija, tačiau, kad ji veiktų efektyviai, pasitelkiama ekologinė funkcija.

Visgi, nors ir galima teigti, kad politinis lygmuo bando atkurti istorinį naratyvą, kartu išryškėja fizinė funkcija. Fizinę funkciją galima skirti į aktyvaus poilsio zoną ir ramaus poilsio zoną. Aktyvaus poilsio zona yra susijusi sporto ir laisvalaikio įrenginiais (dviračių takų atnaujinimas, įrengiami lauko treniruokliai), augintinių vedžiojimu ir vaikų žaidimo aikštele: „<...> nedideli takeliai „serpantinai“ pritaikyti žmonėms su negalia, **dviračiams** ir pan.“²⁰⁹, „Teritorijos vakarinėje dalyje kuriama želdiniais apsodinta sporto zona, skirta aktyviam laisvalaikiui, kurioje numatyta įrengti **lauko treniruoklius**.“²¹⁰, „Projektuojamos **vaikų žaidimų aikštelės taip pat ugniagesių tematikos**.“²¹¹. Ramaus poilsio zona suprantama kaip pasivaikščiavimas, suoliukai, šachmatų staliukų įrengimas: „Suprojektuota pėsčiųjų takus skirianti žalia juosta, kuri ne tik vizualiai sukuria atskirtį, bet ir suformuoja **poilsio zoną**.“²¹². Taigi, galima pastebėti, kad istorinis reljefas jau yra pritaikomas ne tik poilsiui ar saugumui, tačiau ir kuriamos erdvės aktyviam poilsiui – sportui, judėjimui, žaidimams, kitoms veikloms.

Su fizine erdvės funkcija išryškėja ir socialinė funkcija, kuri pasirodė visuose nagrinėjamų skverų atvejuose. Šiuose skveruose pasyvi fizinė veikla yra siejama su bendravimu, todėl šiuose skveruose yra įkurta infrastruktūra renginiams ir bendruomenės susibūrimams: „Šiaurėje – atvira erdvė, **aikštė ir renginiams, susibūrimams skirti sėdimieji laiptai** (amifiteatras).“²¹³, „Ties Naugarduko gatve numatoma **daugiafunkcė aikštė Naujamiesčio bendruomenės renginiams: mugėms, dirbtuvėms**,

²⁰⁶ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės tvarkymas Pietinėje tikslinėje teritorijoje prie Amatų gatvės*, Vilnius, 2020, Vilnius, <https://vilnius.lt/lt/projektai/#> (žiūrėta 2022 lapkričio 24 d.).

²⁰⁷ Vilniaus miesto savivaldybė, *Naujamiėsčio skveras, projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2016, https://www.slideshare.net/VMS_2015/naujas-skveras-naujamiestyje (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

²⁰⁸ Vilniaus miesto savivaldybė, *Šv. Stepono skvero ir Šv. Stepono gatvės nuo Šopeno g. iki Geležinkelio ir Algirdo g. sankryžos rekonstravimo projektas*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/01/00_Sv.Stepono_PP_byla-min.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

²⁰⁹ Ten pat.

²¹⁰ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės tvarkymas Pietinėje tikslinėje teritorijoje prie Amatų gatvės*, Vilnius, 2020, Vilnius, <https://vilnius.lt/lt/projektai/#> (žiūrėta 2022 lapkričio 24 d.).

²¹¹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės, esančios kvartale tarp Mortos ir T. Ševčenkos gatvių (Šv. Florijono skvero) projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2020, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/VP_19.113-PP.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

²¹² Ten pat.

²¹³ Ten pat.

amatų, kulinarinėms ir kitoms šventėms, gatvės festivaliams.²¹⁴. Analizės metu pastebėta, kad akcentuojamas bendruomeniškumas, kuris gali atsirasti ne tik dėl to, kad šalia yra gyvenamieji namai, bet ir kuriant bendras veiklas. Todėl politiniame lygmenyje priimti sprendimai skirti finansavimą sporto ar švenčių infrastruktūrai įrengti, patvirtina, kad erdvėje kuriamos taisyklės, kaip turi būti elgiamasi, kam erdvės yra skirtos. Remiantis Jan Gehl, miesto centrinėse dalyse socialinė veikla dažnu atveju bus paviršutiniška, daugiausiai tai yra pasyvūs kontaktai.²¹⁵ Tačiau gyvenant „tarp pastatų“ būtinos erdvės, kuriose turi kažkas vykti – taip vietinei bendruomenei viešosios erdvės bus prasmingos ir patrauklios.²¹⁶

Bendravimo skatinimui yra pasitelkiama ir ekonominė erdvės funkcija, kuri išryškėja nagrinėjamoje medžiagoje. Skverai, kurių projektiniai pasiūlymai patvirtinti 2019 – 2020 metais, minimas centrinis paviljonas, kavinės, komercinės erdvės, verslo aplinkos plėtra. Visa tai suprantama kaip įrankiai, kurie skatina bendravimą: „Esamą dirbtuvių pastatą numatoma rekonstruoti. <...> Pačiose patalpose planuojama įrengti WC, pritaikytą žmonėms su negalia. Likusias patalpas galima nuomoti. Tai galėtų būti **kavinė ar nedidelė bendruomeninė erdvė.**“²¹⁷ Amatų skvere ekonominė erdvės funkcija išryškėja kiek kitokiu pavidalu. Kadangi skveras yra šalia verslo centro, todėl pastatas tarsi prideda skverui papildomą ekonominę funkciją: „Projekto tikslas – prisidėti prie palankių sąlygų verslo aplinkos plėtrai ir kūrimui, gerinant gyvenamąją ir **investicinę aplinką** pietinėje Vilniaus miesto teritorijoje.“²¹⁸ Nors ekonominė funkcija nėra tokia ryški nagrinėjamoje medžiagoje, tačiau keletas viešųjų erdvių – jau minėtas Amatų skveras, S. Moniuškos skveras, Suomijos aikštė – rodo politinio lygmens norą viešosioms erdvėms suteikti ekonominę funkciją. Remiantis A. Madanipour, viešosios erdvės atlieka tiesioginį vaidmenį nekilnojamojo turto rinkoje – naudodamos viešąją infrastruktūrą, privačios investicijos skatina ir didina erdvės vertę.²¹⁹

Skirtingai nei pasaulio paveldui priklausantys skverai, valstybės saugomuose skveruose išryškėja psichologinė erdvės funkcija kitais elementais. Tai siejama su apšvietimu („Viešosios erdvės prie Amatų gatvės sutvarkymas, pritaikant ją gyventojams ir verslui apims, šiuos darbus: bus įrengtas **naujas apšvietimas**, paviljonas su viešuoju tualetu ir būtiniais inžineriniais tinklais, <...>“²²⁰), eismo

²¹⁴ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės tvarkymas Pietinėje tikslinėje teritorijoje prie Amatų gatvės*, Vilnius, 2020, Vilnius, <https://vilnius.lt/lt/projektai/#> (žiūrėta 2022 lapkričio 24 d.).

²¹⁵ Jan Gehl, *Life Between Building. Using Public Spaces* (Island Press, 2011): 49.

²¹⁶ Ten pat.

²¹⁷ Vilniaus miesto savivaldybė, *Šv. Stepono skvero ir Šv. Stepono gatvės nuo Šopeno g. iki Geležinkelio ir Algirdo g. sankryžos rekonstravimo projektas*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/01/00_Sv.Stepono_PP_byla-min.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

²¹⁸ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės tvarkymas Pietinėje tikslinėje teritorijoje prie Amatų gatvės*, Vilnius, 2020, Vilnius, <https://vilnius.lt/lt/projektai/#> (žiūrėta 2022 lapkričio 24 d.).

²¹⁹ Ali Madanipour, „Rethinking public space: between rhetorical and reality“, *Urban Design International*, 24:38 (2019): 41.

²²⁰ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės tvarkymas Pietinėje tikslinėje teritorijoje prie Amatų gatvės*, Vilnius, 2020, Vilnius, <https://vilnius.lt/lt/projektai/#> (žiūrėta 2022 lapkričio 24 d.).

saugumu („Sukurti saugią viešąją erdvę ir įvertinti projektuojamo **eismo saugumą** <...>.“²²¹), triukšmo slopinimu („Naujamiestyje nėra didesnės viešosios erdvės, kurioje gyventojai galėtų leisti laiką ir pailsėti nuo **miesto triukšmo**. Todėl viena pagrindinių principų planuojant teritoriją – kuo daugiau žalios erdvės.“²²²), vaizdo stebėjimo kameromis („Suprojektuoti apšvietimą, **vaizdo stebėjimo kameras**.“²²³). Galima pastebėti, kad pasaulio paveldui priklausantys skverai orientuoti į poilsį ir mažesnę transporto eisimą, o valstybės saugomuose skveruose orientuojamasi į papildomus elementus, kurie susiję su apšvietimu, triukšmo slopinimu. Tai galima sieti su tuo, šios viešosios erdvės, kurios yra arčiau gyvenamųjų namų, yra labiau orientuotos į gyventojų saugumą.

Remiantis H. Lefebvre, žinios yra integruojamos į gamybos jėgas ir tarpiniu būdu integruojamos į socialinius gamybos santykius,²²⁴ galima teigti, kad ši teorinė prielaida pasitvirtina, nagrinėjant valstybės saugomus skverus. Analizės metu buvo pastebėta, kad nors valstybės saugomi skverai turi simbolinę funkciją, kuria pažymimi svarbūs įvykiai, asmenybės, politiniai santykiai ir parodoma miesto (ar valstybės) politinė kryptis, visgi, šie skverai labiau orientuoti į vietinės bendruomenės. Tačiau šį pokytį – nuo politinio lygmens erdvės formuotojų link vietos gyventojų kaip erdvės formuotojų – galima pastebėti 2016 – 2020 metais. (At)kuriamos erdvės yra pritaikomos prie buvusio reljefo, taip pabrėžiant miesto ar vietos istoriją. Pastebėtina, kad didelis dėmesys skiriamas aktyviai veiklai (vaikščiavimui, judėjimui, treniruotėms ar važinėjimui dviračiu) bei vietinei bendruomenei, kuriai suteikiama erdvė rengti renginius. Kaip buvo pastebėta anksčiau, pasaulio paveldo skvero kūrimui didelę įtaką turėjo politinis lygmuo, kuris rėmėsi istorikais, architektais, paveldosaugos ekspertais. Tačiau valstybės saugomuose skveruose didesnę įtaką turėjo vietos gyventojai – analizuojamoje medžiagoje akcentuojama, kad atkreipiamas dėmesys į vietos bendruomenės, skirtingas amžiaus grupes, į kurių poreikius atkreipiamas dėmesys. Pavyzdžiui, kuriama aktyvaus laisvalaikio įranga yra skiriama įvairaus amžiaus vaikams, suaugusiems, senjorams ir neįgaliesiems. Šį politinio lygmens tikslą – išryškinti ir parodyti miesto kūrimosi istoriją, padeda įgyvendinti kasdienės praktikos, t. y. žaidimai, sportas ar poilsis.

3.2.3. Savivaldybės saugomi skverai

Šioje analizės dalyje nagrinėjamas 21 skveras, esantis gyvenamuosiuose sostinės mikrorajonuose. Analizė metu buvo pastebėta, kad 1997 – 2016 buvo sukurtos erdvės skverams, 2016 – 2020 metais didelis dėmesys jau esamų skverų atnaujimui. Sukurti nauji skverai įgavo simbolinę funkciją – buvo siekiama įamžinti, buvo politinio lygmens, t.y. Vilniaus miesto savivaldybės ir visuomeninių

²²¹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Šv. Stepono skvero ir Šv. Stepono gatvės nuo Šopeno g. iki Geležinkelio ir Algirdo g. sankryžos rekonstravimo projektas*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/01/00_Sv.Stepono_PP_byla-min.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

²²² Ten pat.

²²³ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės, esančios kvartale tarp Mortos ir T. Ševčenkos gatvių (Šv. Florijono skvero) projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2020, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/VP_19.113-PP.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

²²⁴ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 32.

organizacijų, darbas siekiant suteikti viešosioms erdvės pavadinimą susijusį su atminimu. Skverai, kuriuos buvo siekiama atnaujinti, buvo labiau orientuoti į vietos gyventojus, todėl Vilniaus miesto savivaldybė daugeliu atnaujinimo klausimų konsultavosi su gyventojais, todėl viešųjų erdvių atnaujinimo sprendiniai yra orientuoti į gyventojus pagal amžiaus kategorijas – vaikus, jaunimą, suaugusius ir senjorus. Yra keletas skverų atnaujinimo projektų (pvz.: Varnės g. ir Naujininkų bendruomenės daržas ir skveras), kuriuose yra atkreipiamas dėmesys į neįgaliuosius, kuriems pritaikoma erdvė. Kokybinė turinio analizė leido pamatyti, kad fizinė viešosios erdvės funkcija yra dominuojanti, o likusios erdvės funkcijos – pagalbinės, kurios leidžia efektyviau įtvirtinti fizinę erdvės funkciją.

Fizinė viešosios erdvės funkcija susijusi su veiklomis. Analizės metu paaiškėjo, kad fizinę erdvės funkciją galima dalinti į dvi dalis – aktyvaus poilsio ir ramaus poilsio zoną. Aktyvaus poilsio zona siejama su vaikų žaidimo aikšte, sporto zona ir augintinių vedžiojimu. Galima teigti, kad skiriamas didelis dėmesys kokybiškai vaikų žaidimo aikštelės infrastruktūrai: „**Žaidimų aikštelės** zonoje sodinami žemaūgiai dekoratyviniai medžiai ir krūmai zonų atskyrimui ir kaip vizualiniai akcentai. Numatoma įrengti **balancines ir paprastas supynes, čiuožyklą, žaidimų kompleksą su tinkline siena ir žema čiuožykla, lipimo ir balansavimo kliūčių ruožą bei kitus vaikų žaidimo aikštelės įrenginius.**“²²⁵ Pastebėtina, kad 2019 – 2020 metų parengtuose projektiniuose pasiūlymuose yra pabrėžiama, kaip būtinybė įrengti taką vaikams mokytis važinėti dviračiu.²²⁶ Sporto zona suprantama kaip dviračių takų dangų atnaujinimas, riedutininkų kalvelių, krepšinio, futbolo, teniso aikštelių, lauko stalo teniso, treniruoklių įkūrimas. Pavyzdžiui, Perkūnkiemio – Pavilnionių g. skvero projekte akcentuojamas aktyvus laisvalaikio praleidimas: „Skvere dominuoja erdvės, suprojektuotos **aktyviam laiko praleidimui, sportui, žaidimams.** <...> Pietinėje teritorijos dalyje suprojektuota 1300m2 **daugiafunkcinė sporto aikštė**, kuri pagrindine skirta **futbolo ir krepšinio žaidimams**, tačiau gali būti pritaikyta ir kitiems kamuolio žaidimams. Taip pat šia erdve gali naudotis **dviračiai ir riedučiai**, <...> Aikštę juosia platus 3m asfaltuotas takas, kuris padalintas į dvi dalis: **pėsčiųjų ir dviratininkų.** Aktyvioji zona tęsiasi žengiant toliau į rytų pusę. Čia įsikūrę **lauko treniruokliai ir lauko teniso stalai**,²²⁷ Šio darbo analizė parodė, kad didelis dėmesys skiriamas veiklų sukūrimui viešojoje erdvėje, kuris orientuotas į aktyvumą, sportą.

Labai svarbi fizinės erdvės funkcijos dalis tapo ramaus poilsio zona, kuri siejama su „relaksacija“: suoliukų įrengimas sėdėjimui, pėsčiųjų takų atnaujinimas, šachmatų stalų įrengimas, įkuriamos

²²⁵ Vilniaus miesto savivaldybė, *Želdynų teritorijos, tarp Karaliaučiaus g. ir Varnės g., Vilniuje, projektas*, Vilnius, 2018, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2018/11/2018-10-04_PP.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

²²⁶ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės, esančios Žirmūnų seniūnijoje, Žirmūnų gatvėje 111B projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/05/VP19.119-PP-byla_viesinimui-compressed.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

²²⁷ Vilniaus planas, *Teritorijos, esančios tarp Perkūnkiemio ir Pavilnionių g., Pašilaičių sen. Tvarkymai, statinių statybos projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/12/VP19-175-PP-BYLA.pdf> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

poilsio aikštelės, kuriose gali būti įrengti hamakai, poilsio paletės, pogulis po medžiu. Pavyzdžiui, Žirmūnų g. 111B skvere: „Teritorijoje esančiame šlaite numatomos įvairios pasyvaus poilsio zonos, kurios galėtų tapti bendruomenės susirinkimų vieta. Tam numatomas **hamakų kompleksas, amfiteatras** bei **suolai-gultai**. Šalia amfiteatro numatoma ir renginių dėžutė (elektros įvadas naudojamas renginių metu).“²²⁸ Kaip galima pastebėti, ramaus poilsio zona dažnai siejama su socialine erdvės funkcija. Skverai yra orientuoti į bendruomenes, todėl kuriamos erdvės bendruomenės renginiams, šventėms. Bendruomeniškumas gali būti suvokiamas per gerėjimasis skvero panorama. Pavyzdžiui, Tarandės skvero projektiniame pasiūlyme teigiama: „Viršutinėje teritorijos terasoje siūloma įrengti bendruomenės/apžvalgosmetalo/medžio konstrukcijos terasą, kuri tarnautų ir kaip **bendruomenės susirinkimų** vieta ir kaip **apylinkių apžvalgos aikštelė**, nuo kurios atsiveria viešosios erdvės ir aplinkinių teritorijų vaizdai.“²²⁹ Taigi, ramaus poilsio zona siejama tiek su pasyvaus laisvalaikio praleidimu, tiek siejama su bendruomeniškumu.

Remiantis analizės duomenimis, svarbi tampa ekologinė skverų funkcija. Didelis dėmesys skiriamas augmenijai: „Teritorijoje **išsaugomi** esami **vertingi želdiniai, tvarkoma natūrali gamtinė miško teritorija, naikinami invaziniai augalai**.“²³⁰, „Didžioji pievelė skiriama bendruomenės renginiams ir aktyviai ar pasyviai rekreacinei veiklai ant žolės, **gerėjimuisi įrengiamais želdiniais**.“²³¹ Akcentuojamas aplinkos pagerinimas augmenija: „Siūlome, kad kiekvienos privačios „palangės“ želdynę atsirastų dominuojantis planuojamame saulės take, **augalo rūšis**.“²³² Analizė leido pamatyti, kad želdiniai siejami su gėlynų sukūrimu, esamų želdinių atnaujinimu arba naujų želdinių sukūrimu, išnaikinami invaziniai augalai. Tai leidžia ne tik įtvirtinti ekologinę erdvės funkciją, bet ir sustiprinti fizinę erdvės funkciją, taip geriau sukuriant erdves veiklai.

Želdynių aspektas svarbus ir psichologine reikšme – kuriama rami, saugi aplinka: „Pietinė šios zonos dalis skiriama lygiai pievai, apsuptai pėsčiųjų taku ir želdiniais, **ribojančiais gatvės triukšmą ir staigius išbėgimus į gatvę**.“²³³ Kaip paaiškėjo iš teorinės prieigos, psichologinei erdvės funkcijai užtikrinti būtinos žaliosios erdvės, kurios mažina streso lygį. Daroma prielaida, kad viešosiose erdvėse didžiausią stresą sukelia transporto priemonių triukšmas, nuolatinio stebėjimo poreikis bei

²²⁸ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės, esančios Žirmūnų seniūnijoje, Žirmūnų gatvėje 111B projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/05/VP19.119-PP-byla_viesinimui-compressed.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

²²⁹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės ties Bendorių ir rasteiniškių gatvėmis projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2020, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/05/TERITORIJS-TIES-BENDORI%C5%B2-IR-RASTENI%C5%A0KI%C5%B2-GATV%C4%96MIS-PP_C.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 mėn.).

²³⁰ Ten pat.

²³¹ Vilniaus miesto savivaldybė, *0,60 HA teritorija Pilaitės seniūnijoje, tarp I. Simonaitytės ir M. Jankaus gatvių. Projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/05/Pilaites_PP_2019_05_23.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

²³² Vilniaus miesto savivaldybė, *Lazdynų viešosios erdvės sutvarkymo planas*, Vilnius, 2018, https://www.slideshare.net/VMS_2015/naujas-skveras-lazdynuose (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

²³³ Vilniaus miesto savivaldybė, *Želdynų teritorijos, tarp Karaliaučiaus g. ir Varnės g., Vilniuje, projektas*, Vilnius, 2018, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2018/11/2018-10-04_PP.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

erdvės švara ir užterštumas, būtent žaliųjų erdvių kūrimas leidžia sumažinti stresą keliančius veiksnius – dėl žalios spalvos, kuri suteikia ramybę, sumažina gatvės triukšmą.²³⁴ Tai siejama su „relaksacija“ ir „komfortu“, kuris užtikrina ramią ir saugią aplinką. Nagrinėjant skverus Vilniaus mikrorajonuose, galima pastebėti elementus, kurie atsispindi ir teorinėje dalyje aprašyta psichologinė funkcija, pavyzdžiui, „poguliui skirti suoliukai“, „hamakai“, „poilsio paletės“, kurios suprantamos kaip streso mažinimo elementai. Taigi, skverai, esantys mikrorajonuose, turi fizinę, ekonominę, psichologinę ir estetines reikšmes, kurios tarpusavyje sukuria patrauklią erdvę.

Simbolinė erdvės funkcija pasireiškė dviem kryptimis. Pirmoji kryptis, kuri glaudžiai siejasi su pasaulio paveldo ir valstybės saugomų skverų simboline erdvės funkcija, yra atminimas ir įprasminimas. Keletas skverų yra pavadinti žymių asmenybių vardais – Broniaus Laurinavičiaus, Juozo Lukšos – Daumanto ir Jono Jablonskio. Kiti skverai pažymi tam tikras žmonių grupes – Pasaulio Teisuolių skveras, skveras prie A. Žukausko ir Žygio gatvių sankirtos. Iš kontekstinės informacijos paaiškėjo, kad per simbolinę funkciją minėtuose skveruose bandoma ne tik įprasminti šias asmenybes ir žmonių grupes, tačiau ir pažymėti fiziškai vietas, kurios buvo svarbios tam tikrais istoriniais laikotarpiais. Pavyzdžiui, Jono Jablonskio skvero vietos parinkimui didelę įtaką turėjo tai, kad šalia dabartinio skvero kalbininkas gyveno²³⁵ arba Juozo Lukšos – Daumanto skveras pasirinktas Žirmūnuose, nes gretimais veikė partizanų štabas²³⁶. Taigi, gyvenamuosiuose mikrorajonuose skverų, pavadintų asmenybių ar žmonių grupių vardais, atsiradimui įtakos turėjo lokacija, galima teigti, kad taip bandoma efektyviai priminti istorines detales ir taip įtraukti į dabartinę kasdienybę.

Simbolinės funkcijos antroji kryptis susijusi su vietos identiteto kūrimu. Pavyzdžiui, Mažosios Lietuvos (Naujosios Pilaitės) skvero statybų projekte teigiama, kad „Projekto tikslas – suprojektuoti **vietinės reikšmės (kvartalų grupės)** intensyvaus naudojimo želdyną – skverą – prioritetinėje naujo būsto statybai intensyvaus užstatymo gyvenamojoje teritorijoje, <...>, darniai įsiliejantį į vietos gamtinę aplinką ir ikūnijantį vietos kultūrinės prasmės – **Mažosios Lietuvos atminimą**.“²³⁷ Įdomu tai, kad Pilaitė prilyginama UNESCO saugomai teritorijai Kuršių nerijoje ir taip bandoma atkurti panašią erdvę Vilniuje. Žinoma didelis dėmesys skiriamas veikloms, bendruomenės renginiams, tačiau infrastruktūra rengiama taip, kad atitiktų Mažosios Lietuvos kraštovaizdžio motyvus: „<...> projektuojamame skvere kuriama Mažosios Lietuvos gamtą kinestetiniu, jusliniu būdu jaučiamomis

²³⁴ Eslam Elsamahy, Rana Abd El-Fattah, „Design non-stresses psychological public spaces“, *Creative Sustainable Development*, Special edition (2018): 122.

²³⁵ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 54 „Dėl Jono Jablonskio vardo suteikimo skverui ir jo ribų“*, Vilnius, 2018, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=38688> (žiūrėta 2022 m. spalio 16 d.).

²³⁶ Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 33 „Dėl gatvių (Klumpaičių ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų bei tarybos 2016-10-12 sprendimo Nr. 1-667 pakeitimo“*, Vilnius, 2017 <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=34627> (žiūrėta 2022 m. spalio 16 d.).

²³⁷ Vilniaus miesto savivaldybė, *0,60 HA teritorija Pilaitės seniūnijoje, tarp I. Simonaitytės ir M. Jankaus gatvių. Projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/05/Pilaites_PP_2019_05_23.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

detalėmis primenanti (ne kopijuojanti) atmosfera: lyg per pušynus ar kopas pėsčiomis ar dviratukais judama **vingiuotais takeliais**, užsukant į mažesnes erdves lyg **kopų daubas ar laukymes, kopiama į smėlio kopą, laisvai judama lygioje pievoje**; <...>²³⁸ Mažosios Lietuvos skveras yra unikalus atvejis, kuriame susipina tiek tipiniam skverui būdingos funkcijos, tiek bandoma atkartoti tam tikro regiono vaizdą. Kitas svarbus elementas, tai yra bandymas per želdinius, kurti vietos identitetą. Pavyzdžiui, Žirmūnų g. 111B, Šviesos ir Tarandės skverų projektiniuose pasiūlymuose teigiama, kad „Esamas gausus želdynas praturtinamas dekoratyviniais vaismedžiais pabrėžiant **individualių gyvenamųjų kvartalų charakterį**. Taip pat esamą teritoriją numatyta pajvairinti žydinčiais žemaūgiais medžiais ir krūmais.“²³⁹ Khalid Mandel teigia, kad būtina ne tik prižiūrėti viešąsias erdves, bet ir atsižvelgti į unikalius skirtingų vietų reikalavimus, vengiant visoms viešosioms erdvės tinkamos politikos.²⁴⁰ Tad norint, kad viešiosios erdvės būtų sėkmingos, reikia taikyti holistinį požiūrį į miesto kokybę.²⁴¹ Taigi, galima daryti išvadą, kad simbolinė erdvės funkcija savivaldybės saugomuose skveruose pabrėžtina per asmenybių ar žmonių grupių įamžinimą arba želdynų pagalba kuriant naują erdvės identitetą.

Nagrinėjant savivaldybės saugomus objektus pastebėta, kad yra mažai skverų turinčių ekonominę ir politinę funkcijas. Atrasti tik 3 atvejai iš 21 skvero, kuriems buvo priskirta ekonominė funkcija. Šie skverai buvo orientuoti į „vietinio turgaus“ kūrimą, „sezoninės lauko kavinės“ įrengimą. Svarbu pabrėžti, kad daugeliu atveju yra sukurta galimybė vykdyti ekonominę funkciją, tačiau tai nėra būtina. Pavyzdžiui, Drakono pievos projektiniuose pasiūlymuose teigiama: „Pietvakarinėje dalyje pagal Šnipiškių nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialųjį planą numatyta perkėti kitoje sankryžos pusėje esantį saugomą pastatą. <...> Jei pastatas nebus perkeliamas, arba tai užtruks, šioje vietoje galima laikinai pastatyti **sezoninę lauko kavinę** su vietos informaciniu centru.“²⁴² Nagrinėjant skverus iš politinės perspektyvos, čia buvo atrastas tik vienas skveras – Tibeto skveras. 2008 metais Tibeto laisvės judėjimas ir Užupio bendruomenė pasiūlė Vilniaus miesto savivaldybei sukurti skverą ir pavadinti Tibeto vardu. Tibeto laisvės judėjimas siekė sukurti erdvę, kurioje: „**Įprasminti ilgametę Tibeto ir Lietuvos santykių tradiciją**, prašome apsvarstyti galimybę suteikti Tibeto vardą skverui

²³⁸ Vilniaus miesto savivaldybė, *Lazdynų viešosios erdvės sutvarkymo planas*, Vilnius, 2018, https://www.slideshare.net/VMS_2015/naujas-skveras-lazdynuose (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).

²³⁹ Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės ties Bendorių ir rasteiniškių gatvėmis projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2020, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/05/TERRITORIJOS-TIES-BENDORI%C5%B2-IR-RASTENI%C5%A0KI%C5%B2-GATV%C4%96MIS-PP_C.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 mėn.).

²⁴⁰ Khalid Mandel, „Public space and the challenge of urban transformation in cities of emerging economies: Jeddah case study“, *Cities* 95 (2019): 2.

²⁴¹ Taip pat.

²⁴² Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės Nr. 35 (plotas 0,32 HA), esančios Šnipiškių seniūnijoje (prie Giedraičių ir Krokuvos g. sankryžos) projektiniai pasiūlymai (Šnipiškių dalis, vad. Skansenu kodas 12599)*, Vilnius, 2017, <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2018/08/Vie%C5%A1oji-erdv%C4%97-Nr.35-%C5%A0nipi%C5%A1ki%C5%B3-seni%C5%B3nijoje-prie-Giedrai%C4%8Di%C5%B3-ir-Krokuvos-g.-sankry%C5%BEos-PP.pdf> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

Malūnų gatvės pradžioje prie tilto per Vilnelės upę.²⁴³ Tai galima sieti su valstybės saugomų skverų simboline-politine funkcija, kuomet siunčiama „žinia“. Šiuo atveju, buvo siunčiama žinia Tibetui, dėl Lietuvos palaikymo siekiant Tibetui didesnės autonomijos. Visgi, situacija tapo kontraversiška, nes skvero pavadinimo suteikime dalyvavo keli veikėjai: Vilniaus miesto savivaldybė, Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija. Skvero pavadinimo klausimas pasiekė nacionalinę politiką dėl to, kad savivaldybė nenorėjo suteikti pavadinimo dėl Tibete vykstančių protestų. Ši situacija parodo politinio lygmens neryžtingumą priimant tam tikrus politinius sprendimus ir naudojimąsi viešosiomis erdvėmis kaip medijos kanalu, kuris gali būti įtaigus, aiškus. Kartu, per laiko perspektyvą galima pastebėti, kad politinis lygmuo, savivalda, tapo ryžtingesnė priimant sprendimus – Boriso Nemcovo skvero klausimu, sprendimas buvo priimtas greitai ir be nacionalinės politikos lygmens įsikišimo.

Apibendrinus galima pastebėti, kad skverai, esantys mikrorajonuose, toliau nuo sostinės senamiesčio ar centro labiau orientuoti į vietinės bendruomenės poreikius. Todėl jų reikšmės yra susijusios su žmonių veiklomis – aktyviomis ir pasyviomis veiklomis, akcentuojama rami ir saugi aplinka. Remiantis A. Samalavičiumi, gyvybingų ir patrauklių viešųjų erdvių bruožai yra: santykinis uždarumas, prieinamumas / pasiekiamumas ir veiklos joje [viešojoje erdvėje] intensyvumas.²⁴⁴ Analizė parodė, kad ypatingai 2016 – 2020 metais patvirtinti projektiniai pasiūlymai gali atitikti minėtus bruožus. Santykinį uždarumą galima sieti su ekologine funkcija – siekiama sukurti žalią erdvę, kuri padės sukurti erdvės jaukumą ir patrauklumą. Dominuojanti fizinė erdvės funkcija užtikrina veiklas – sporto inventorių, vaikų žaidimo aikštelės, vieta bendruomenės renginiams. Tai galima sieti su P. Berger ir Th. Luckhmann aprašytais habitualizacijos procesais. Habitualizacija tampa institucionalizacijos procesu, nes tam tikri elementai pradėjo veikti kaip tipai – erdvės sportui, erdvės vaikams, erdvės senjorams. Tai elementai, kurie tapo svarbūs ir tapo bendro žinojimo dalimi. Galima teigti, kad tokiu būdu politinis lygmuo įtvirtina bendrą žodyną, kuris leidžia suprasti viešųjų erdvių reikšmes ir funkcijas. Galiausiai, erdvinis išsidėstymas – centre ir senamiestyje esančios viešosios erdvės yra labiau simbolinės, politinės, o miegamuosiuose rajone – fizinės, ekologinės ir psichologinės.

Apibendrinus Vilniuje esančius skverus, galima pastebėti keletą reikšmingų tendencijų:

1. 1995 – 2015 metų laikotarpiu buvo orientuojamasi į naujų skverų sukūrimą, kurie pavadinti asmenybių, asmenų grupių ar įvykių vardais. 2016 – 2020 metų laikotarpiu didžioji dalis skverų buvo atnaujinami pagal vietos istoriją ar vietos gyventojų poreikius.

²⁴³ Tibeto laisvės judėjimas, *Prašymas Dėl Tibeto vardo suteikimo skverui Malūnų gatvėje*, Vilnius, 2008 (žiūrėta 2023 m. kovo 8 d.).

²⁴⁴ Almantas Samalavičius, „Viešosios erdvės: tradicija versu dabartis“, *Logos* 95 (2018): 142.

2. H. Lefebvre teigia, kad būtent skirtingi veikėjai siūlo savo kultūriškai suformuotas vizijas miesto įvaizdžio kūrimui.²⁴⁵ Analizės metu pastebėta, kad 1995 – 2015 metų laikotarpiu buvo žymesnė politinio lygmens ir visuomeninių organizacijų įtaka, kuriant viešąsias erdves, o 2016 – 2020 metų laikotarpiu politinis lygmuo orientavosi į vietos gyventojų poreikius. Todėl projektiniai pasiūlymai parengti pagal bendruomenių pasiūlymus. Tai galima sieti ir su lokacija – centrinėje dalyje ir greta centro esančiuose skveruose tautinės bendruomenės, asociacijos, fondai skatina suteikti reikšmę konkrečiai erdvei. Dažnu atveju politinis lygmuo skatina diskusijas, rengia apklausas, susitikimus, kurių metų išryškėja, kokios erdvės nori vietiniai gyventojai.
3. Pasaulio paveldo skverams būdinga simbolinė erdvės funkcija, valstybės saugomiems skverams – pagrindinė funkcija yra simbolinė, tačiau likusios (fizinė, ekologinė psichologinė, socialinė) funkcijos leidžia efektyviau sukurti sėkmingą viešąją erdvę, kuri būtų naudojama ir taip perduodama politinio lygmens žinia apie miesto savitumą, atsakymas į politinius klausimus, savivaldybės saugomiems skverams – fizinė.
4. Iš laiko perspektyvos, galima pastebėti, kad kinta politinio lygmens požiūris į viešąsias erdves. Kuomet pirmaisiais nepriklausomybės dešimtmečiais buvo bandoma standartiškai sutvarkyti erdves, remiantis Želdynų įstatymu, ir suteikti asmens ar įvykio vardą – analizės metu pastebėta, kad nuo 2016 metų bandoma atrasti vietos unikalumą ir kurti konkrečią reikšmę erdvei, pasitelkiant tos erdvės unikalius elementus. Tačiau nors ir taikomas holistinis požiūris į erdvę, tačiau naudojami elementai, kurie būdingi fizinei erdvės funkcijai, išlieka tie patys.
5. Didejantis ekologinės ir psichologinės funkcijų dominavimas. Remiantis Sonia Hirt, Rytų Europos valstybėse viešosios erdvės nyksta, nes jos paverčiamos automobilių stovėjimo aikštelėmis, privačiais sporto kompleksais.²⁴⁶ Atliktos analizės metu galima pamatyti tendenciją, kad didinamas viešųjų erdvių plotas, mažinami automobilių srautai, didesnis dėmesys pėsčiųjų eismui. Laiko perspektyvoje galima pastebėti, kad iki 2015 metų buvo tik keli atvejai, kuriuose atkreipiamas dėmesys į želdynus ar transporto mažinimą, tačiau 2016 – 2020 metų projektuose pateikti siūlymai susiję su ekologine ir psichologine erdvių funkcijomis.
6. Vilniuje esantiems skverams nevengiama suteikti kitų valstybių vardus. Dažnu atveju tam turi įtakos politiniai įvykiai, pavyzdžiui, 2018 metais atsiradęs skveras Boriso Nemcovo vardu siejamas su šios asmenybės žūtimi 2015 metais. Nors lietuvių akademinėje literatūroje dažnai teigiama, kad politinis lygmuo yra neryžtingas viešųjų erdvių klausimu, tačiau šio darbo analizės metu buvo pastebėta, kad politinis lygmuo gali ryžtingai priimti sprendimus, kurie taptų svarbia žinia kitoms valstybėms.

²⁴⁵ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991): 301.

²⁴⁶ Sonia Hirt, *Iron Curtains: Gates, Suburbs and privatization of space in the post-socialist city* (Wiley-Blackwell, 2012): 34.

Išvados

Šiuo darbu buvo siekiama atsakyti į pagrindinį klausimą – kokias funkcijas ir kaip viešajai erdvei priskiria politinis lygmuo, viešųjų erdvių kūrėjai Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, kad viešosios erdvės atspindi miestų savitumą, architektūrinį individualumą, tampa politinės ideologijos išraiška, šiame darbe buvo nagrinėjamos viešųjų erdvių reikšmės ir funkcijos. H. Lefebvre erdvių kūrimo ir socialinio konstruktyvizmo teorinės prieigos leido nagrinėti, koku tikslu ir kokie veikėjai kuria viešąsias erdves, kokios reikšmės ir funkcijos lemia viešųjų erdvių pagrindinius bruožus bei kaip kito viešųjų erdvių supratimas politiniame lygmenyje. H. Lefebvre erdvių konstravimo teorinė perspektyva leido nagrinėti politinio lygmens įtaką viešųjų erdvių formavimui. Politinis lygmuo, pagal šią teorinę perspektyvą, buvo suprantamas kaip dalyvis, kuriantis viešąsias erdves tiek fizine, tiek socialine reikšme. Ši teorinė prieiga buvo papildyta P. Berger ir Th. Luckmann socialinio konstruktyvizmo perspektyva, kuri teigia, kad reikšmės yra socialiniai konstruojamos, yra įtvirtintos bendrajame žodyne ir reprezentuojamos politiniame lygmenyje. Siekiant atsakyti į pagrindinį tyrimo klausimą buvo taikomas kokybinės turinio analizės metodas, kuris leido atrasti politinio lygmens dalyvius, kaip erdvės formuotojus bei sąvokas apie viešųjų erdvių reikšmes ir funkcijas, įtvirtintas bendrajame politiniame žodyne. Suformuota teorinė perspektyva ir pasirinktas analizės metodas leido pamatyti, kokios reikšmės yra formuojamos apie viešąsias erdves ir kokios funkcijos yra priskiriamos.

Kokybinės turinio analizės metodas leido prieiti prie šių esminių išvadų:

1. Nagrinėjant aikščių kūrimo tikslą, galima pastebėti, kad politinis lygmuo 1990 – 1995 metų laikotarpiu siekė atnaujinti jau esančias aikštes, t. y. pakeisti jų esamą reikšmę nauja. Minėtuojų laikotarpiu susikūrė naujos aikštės, kurios simboliškai pavadintos asmenų, kovojusių už laisvę, nepriklausomybę, žmogaus teises vardais. Skirtingai yra skverų atžvilgiu – 1995 – 2015 metų laikotarpiu buvo kuriamos naujos viešosios erdvės, kurios pavadintos svarbių asmenybių ar istorinių įvykių vardais, nuo 2015 metų didžioji dalis skverų buvo atnaujinami pagal vietos istoriją ar vietos gyventojų poreikius.
2. Aikščių pagrindiniai erdvės formuotojai yra politinis lygmuo, kurį sudaro Vilniaus miesto savivaldybė ir LR Seimas, pastebėtina visuomeninių organizacijų įtaka. Skverų analizė parodė, 1990 – 2015 metų laikotarpiu buvo žymesnė politinio lygmens ir visuomeninių organizacijų įtaka, kuriant viešąsias erdves, o 2016 – 2020 metų laikotarpiu politinis lygmuo orientavosi į vietos gyventojų poreikius ir reiškiamas pastabas.
3. Teorinėje dalyje yra išskirtos 8 viešųjų erdvių funkcijos, kurios, kaip parodė kokybinės analizės metodas, skirtingais laikotarpiais ir skirtingose lokacijose skiriasi.
 - a. Nagrinėjant Vilniaus senamiestyje esančias aikštes, dominuojanti funkcija yra simbolinė. Analizės metu paaiškėjo, kad simbolinė funkcija pasireiškia per reprezentatyvumą, vietos istoriškumą ir paminklus. Rreprezentatyvumas atitinka simbolinę funkciją, tačiau

analizė parodė, kad ši funkcija siejasi su psichologine, ekologine ir socialine funkcijomis. Pastarosios funkcijos atitinka kasdienes poreikius ir leidžia efektyviau įtvirtinti simbolinę funkciją. Simboliškumas pasireiškia per vietos istoriškumą – įtvirtintimas miesto susikūrimo, laisvės kovų ir lietuvių, kaip politinės tautos, naratyvas. Savivaldybės saugomose aikštėse simbolinė funkcija pasireiškė per sakralumą, kuris gali būti suprantamas kaip laisvės siekiai.

- b. Valstybės saugomose aikštėse ir skveruose dominuoja politinė funkcija. Kokybinės turinio analizės metodas parodė, kad aikštėse įreikšminami svarbūs politiniai įvykiai, kurie įvyko XX – XXI a. sandūroje. Taip bandoma parodyti tautos politinį apsisprendimą tam tikrais politiniais klausimais.
 - c. Skveruose simbolinė funkcija pasireiškia per vietos istorijos atkūrimą, ypač tai matoma senamiestyje esančiuose skveruose, o gyvenamuosiuose rajonuose esančiuose skveruose suteikiama nauja simbolinė reikšmė – vietos identitetas.
 - d. Fizinė viešųjų erdvių funkcija susijusi su įvairiomis pasyviomis ir aktyviomis veiklomis dominavo skveruose, kurie yra gyvenamuosiuose rajonuose. Dokumentų analizė parodė, kad pagrindinės veiklos yra susijusios su sporto įranga. Pastebėtina, kad aikštėse ir senamiestyje esančiuose skveruose priskiriamas stebėjimo veiksmas – stebėti konkretų objektą, susipažinti su pagrindiniu erdvės objektu.
 - e. Ekologinė funkcija suprantama kaip želdynių sukūrimas, atnaujinimas, invazinių augalų išnaikinimas. Senamiestyje esančiose viešosiose erdvėse ekologinė funkcija pasitelkiama efektyviau įtvirtinti vietos istoriškumą. Gyvenamuosiuose rajonuose esančiuose skveruose želdiniai tampa priemone kurti vietos identitetą. Analizės metu pastebėta, kad didesnis dėmesys želdiniams yra skiriamas 2016 – 2020 metų laikotarpiu.
 - f. Psichologinės erdvės funkcijos svarbos didėjimas. Analizės metu paaiškėjo, kad vis didesnis dėmesys skiriamas viešosios erdvės saugumui, kuris suprantamas kaip pėsčiųjų takų, vaizdo kamerų įrengimas, mažinamas intensyvus transporto eismas.
 - g. Ekonominė erdvės funkcija yra mažiausiai dominuojanti. Galima pastebėti, kad įrengiama infrastruktūra veikti lauko kavinėms, tačiau pabrėžiama, kad tai yra nebūtina. Keletas atvejų rodo, kad ekonominė viešųjų erdvių funkcija gali veikti kaip verslo skatinimas, investicijų pritraukimas ir darbuotojų darbo erdvės gerinimas.
 - h. Atliekant analizę estetinė funkcija buvo neryški. Dažnai ši funkcija pasižymi per fontanų, meninių instaliacijų įkūrimą.
4. Iš laiko perspektyvos, galima pastebėti, kad kinta politinio lygmens požiūris į viešąsias erdves. Tiek aikščių, tiek skverų atveju, galima išskirti 1990 – 2015 metų ir 2015 – 2020 metų laikotarpius. Pirmuoju laikotarpiu stengiamasi išryškinti miesto savitumą per asmenybių vardus,

reikšmingus įvykius – dominuoja simbolinė erdvės reikšmė. 2015 – 2020 metų laikotarpiu labiau atkreipiamas dėmesys į erdvių funkcijas, kurios susijusios su fizine, ekologine, psichologine ir socialine reikšmėmis. Šios funkcijos atitinka kasdienes veiklas, todėl galima teigti, kad perduodamos simbolinės reikšmės efektyviau įtvirtinamos per kasdienes veiklas. Galima teigti, kad didėja politinio lygmens dėmesys įtvirtinant funkcijas, kurios yra labiau skirtos miesto gyventojams ir svečiams.

Šiuo metu Lietuvos akademiniam lauke yra mažai darbų, kurie nagrinėtų viešųjų erdvių reikšmes ir funkcijas demokratinėse valstybėse. Todėl šis darbas gali padėti viešųjų erdvių kūrėjams pamatyti holistinį Vilniuje esančių aikščių ir skverų vaizdą, kuris padės tolimesniam viešųjų erdvių kūrimui. Atsispiriant nuo minties, kad Lietuvoje viešosios erdvės formuojamos chaotiškai, šio darbo struktūra leidžia pastebėti viešųjų erdvių savybes, esančias skirtingose miesto lokacijose, kokios savybės yra dominuojančios, kurios yra mažiau pastebimos bei į ką vertėtų atidžiau atkreipti dėmesį. Didėjant viešųjų erdvių aktualumui tiek akademiniam, tiek empiriniam laukuose, svarbus tampa politinio lygmens, kaip erdvės formuotojo, vaidmuo, kuris gali ne tik sukurti miesto gyventojams ir svečiams patrauklias erdves, bet ir naudotis viešosiomis erdvėmis, kaip medijos kanalu, taip perduodant politinio lygmens kuriamą naratyvą.

Literatūros sąrašas

Literatūra

1. Amin, Ash, „Collective culture and urban public space“, *City*, 12:1 (2008): 5 – 24.
2. Atkinson, Paul, Martyn Hammersley, *Ethnography: Principles in practice Third edition*. London: Routledge, 2007.
3. Bekesi, Dorottya, „How can impact of a world pandemic accelerate desire to create more functional and ecological public spaces in urban environments?“, *Proceedings of the Fabos Conference on Landscape and Germany Planning*, Vol 7 (2022): 1 – 8.
4. Berger, Peter L., Thomas Luckmann, *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai, 1999.
5. Blanc, Nathalie, „Aesthetic Engagement in the City“ *Contemporary Aesthetics*, Vol. 11 (2013): 1 – 12.
6. Bokmota, Tautvydas, Simonas Šabanovas, „Vilniaus miesto viešųjų erdvių sistema“, *Geologija. Geografija* 4 (2018): 168 – 181.
7. Bourdieu, Pierre, „Social Space and the Genesis of Appropriated Physical Space“ *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 42, Issue 1 (2018): 106 – 114.
8. Buivydas, Rimantas, „Lietuviškieji XX a. reprezentaciniai architektūros variantai“, *Kultūros barai*, Nr. 10 (2005): 71 – 77.
9. Buivydas, Rimantas, Almantas Samalavičius, „Public Spaces in Lithuania Cities: Legacy of Dependence and Recent Tendencies“, *Urban Studies Research* (2011): 1 – 9.
10. Butkus, Tomas S. „Lietuvos urbanistika: diskurso problema ir raidos perspektyvos“, *Acta Academie Artium Vilnesnis* 71 (2013): 47 – 58.
11. Butkus, Tomas S., „Kultūrinės miesto funkcijos potencialas ir jo raiškos formos urbanistinėje struktūroje“, *Journal of Architecture and Urbanism*, 31(2) (2007): 87 – 95.
12. Citvarienė, Daiva „Ideologiniai viešojo diskurso konstruktai ir atminties politika posovietinėje Lietuvoje“ *Darbai ir dienos*, t. 49, p. 165 – 195.
13. Čepaitienė, Rasa, „Miestas kaip ideologinis tekstas: teoriniai ir interpretaciniai aspektai“, kn. *Atminties daugiasluoksniškumas*“, sud. Alvydas Nikžentaitis, (Vilnius: LII leidykla, 2013): 59 – 86.
14. Deveikienė, Vaiva, „Kraštovaizdžio architektūros objekto ir urbanistinio konteksto sąveikos problema įgyvendinant miestų bendrųjų planų sprendinius“, *Mokslas – Lietuvos ateitis* Nr. 1 (2016): 48 – 64.
15. Dickinson, Sharon, Andrew Millie, Eleanor Peter, „Street Skateboarding an the Aesthetic Order of Public Spaces“ *The British Journal of Criminology* 62 (2021): 1454 – 1469.

16. Elo, Satu, Helvi Kyngas, „The qualitative content analysis process.“ *Journal of Advanced Nursing* 52 (1), (2007): 107 – 115.
17. Elsamahy, Eslam Rana Abd El-Fattah, „Design non-stresses psychological public spaces“, *BAU Journal – Health and Wellbeing*, Volume 1, Issue 3, Special edition (2018): 1 – 11.
18. Ercan, Muge Akkar, „Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles“, *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture* (1) (2007): 115 – 137.
19. Francis, Jacinta, Billie-Corti, Lisa Wood, Matthew Knuiman, „Creating sense of Community: The role of public space.“ *Journal of Environment Psychology* 32 (2012): 401 – 409.
20. Fucks, Cristian, „Henri Lefebvre’s Theory of the Production of Space and the Critical Theory of Communication“, *Communication Theory* 28 (2019): 129 – 150.
21. Gehl, Jah, *Life Between Building. Using Public Spaces*. Island Press, 2011.
22. Gintautas Tiškus, „Kai kurie estetiniai aikščių formavimo aspektai ir jų identifikacijos Lietuvos miestų aikštėse“ *Logos* Nr. 85 (2015): 204 – 217.
23. Gottdiener, Mark, Ray Hutchinson, *The New Urban Sociology*. WestView Press, 2011.
24. Grabauskaitė – Mikšienė, Aneta, „Kryždirbystė atgimusoje Lietuvoje“, *Humanitariniai mokslai*, Nr. 3 (7), (2005): 183 – 188.
25. Grunskis, Tomas, „Apie kai kurias šiuolaikines aikščių formavimo tendencijas Lietuvoje“ *Urbanistika ir architektūra*, 33(3) (2009): 135 – 144.
26. Herzog, Lawrence A., *Return to the Center. Culture, Public Space, and City-Building in a Global Era*. Austin: University of Texas Press, 2006.
27. Hirt, Sonia, *Iron Curtains: Gates, Suburbs and privatization of space in the post-socialist city*. Wiley-Blackwell, 2012.
28. Jacobs, Jane, *Downtown is for People*. New York: The Sunday Times Magazine, 1958.
29. Juškevičius, Pranciškus, Skirmantė Mozūriūnaitė, Saulius Motieka, „Lietuvos urbanistinių sistemų transformacijos ir mutacijos“, *Urbanistika ir architektūra* 33 (2009): 225 – 238.
30. Krippendorff, Klaus, *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Sage Publication, Second Edition, 2004.
31. Latham, Alan, Jack Layton, „Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces“ *Geography Compass* (2019): 1 – 15.
32. Lefebvre, Henri, *The Production of Space*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1991.
33. Light, Duncan, Craig Young, „Public Memory, Commemoration and Transitional Justice: Reconfiguring the Past in Public Space,“ kn. *Post-Communist Transitional Justice. Lesson from Twenty-Five Years of Experience*, sud. Lavinia Stan, Nadya Nedelsky (Cambridge University Press, 2015), 233 – 251.

34. Lukauskas, Ignas, „Dekonstruojami plyčiai miesto struktūroje“ (Daktaro disertacija, Vilniaus dailės akademija, 2016), 376.
35. Madanipour, Ali, „Rethinking public space: between rhetorical and reality“, *Urban Design International*, 24:38 (2019): 38 – 46.
36. Madanipour, Ali, „Why are the design and development of public spaces significant for cities?“ *Environment and Planning*, volume 26 (1999), p. 879 – 891.
37. Mandel, Khalid, „Public space and the challenge of urban transformation in cities of emerging economies: Jeddah case study“, *Cities* 95 (2019): 1 – 11.
38. McCann, Eugene J., „Race, Protest, and Public space: Contextualizing Lefebvre in the U.S City“, *Antipode* 32, (1999): 163 – 184.
39. Memarovic, Nemanja, Marc Langheinricj, „Enhancing community interaction in public spaces through situated public displays“ *SISSI Workshop at Ubicomp* (2010): 2 – 44.
40. Moughtin, Cliff, *Urban design. Street and Square*. Architectural Press 2003.
41. Parkinson, John, „Symbolic Representation in Public Space: Capital Cities, Presence and Memory“ *Representation*, 45:1 (2009): 1 – 14.
42. Saldana, Johnny, *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. 3rd. ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publication, 2009.
43. Samalavičius, Almantas „Viešosios erdvės: tradicija versu dabartis“, *Logos* 95 (2018): 140 – 150.
44. Sennet, Richard, *The Fall of Public Man*. New York: W.W. Norton & Company, 1992.
45. Stanfield Michael E., Micheline van Riemsdijk, „Creating public space, creating ‚the public‘: immigration politics and representations in two Copenhagen parks.“ *Urban Geography*, 40:9 (2019): 1356 – 1374.
46. Šarūnas, Tadas, „Lietuvos miesto studijos: ką jos mums pasakoja ir ką nutyli apie Vilnių?“ *Sociologija. Mints ir veiksmašvo*. 2, Nr. 45 (2019): 84 – 107.
47. Šimkaitytė – Kudarauskė, Rūta, „Viešosios erdvės samprata ir problematika“ *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011): 199 – 219.
48. Tiškus, Gintautas „Vilniaus aikščių reprezentacinis pobūdis.“ Daktaro disertacija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2022.
49. Tiškus, Gintautas, „Lietuvos miestų aikščių reprezentatyvumo istorinė samprata“ *Mokslas – Lietuvos ateitis* 7, Nr. 1 (2015): 69 – 77.
50. Trilupaitytė, Skaidra, „Viešoji kultūra, vartojimo ar kultūringo vartojimo erdvė? Vilniaus atvejis“ *Lietuvos kultūros tyrimai*, 2, (2012): 82 – 102.
51. Urbonaitė-Barkauskienė, Veronika, „Vilniaus graffiti žemėlapis kaip socialinės miesto kaitos indikatorius: Naujininkų rajono atvejis.“ *Filosofija. Komunikacija*, Vol. 22, (2014): 53 – 68.

52. Wardana, Agung, „Alliance and Contestations in the Legal Production of Space: The Case of Bali“, *Asian Journal of Comparative Law* 9(1), (2014): 145 – 171.

Šaltiniai

1. Dijokienė, Dalia, Algis Vyšniūnas, „Urbanistai: Lietuvos miestams dar trūksta bendrųjų vizijų“, *Bernardinai.lt*, žiūrėta 2022 m. vasario 16 d. <https://www.bernardinai.lt/2015-04-20-urbanistai-lietuvos-miestams-dar-truksta-bendruju-viziju/>.
2. Gritėnas, Paulius, „Paulius Gritėnas. Tylios ir tuščios viešosios erdvės“, *Delfi*, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 12 d., <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/paulius-gritenas-tylios-ir-tuscios-viesosios-erdves.d?id=88318825&fbclid=IwAR0LzczJ-NHmXtj2AqUH0QOqWdifMjEwCoqMs15wsD3GB9tUMVZuRuKVKr0>.
3. Mikolajūnaitė, Brigita, Beatričė Umbrasaitė, Giedrė Puzinauskienė, „Miesto ir visuomenės dialogas: dalyvavimas viešųjų erdvių formavime“, *Kurk Lietuvai*, p. 4, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 3 d., <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2021/10/Visuomenes-dalyvavimas-esamos-situacijos-analize.pdf>.
4. Pepcevičiūtė, Indrė, „Vilniaus skverai – vieni gyvi, kiti pamiršti“, *Kauno diena*, žiūrėta 2022 m. balandžio 4d., <https://kauno.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/vilniaus-skverai-vieni-gyvi-kiti-pamirsti-431440>.
5. Platūkytė, Domantė, „Vilniečiai susirūpino dėl mylimo skvero: pasigenda dialogo, o architekto laiškas tiesiog pribloškė“, *LRT*, žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1165492/vilnieciai-susirupino-del-mylimo-skvero-pasigenda-dialogo-o-architekto-laiskas-tiesiog-pribloske>.
6. Salynė, Roberta, „Seime svarstant Lukiškių aikštės likimą pylėsi ne tik argumentai, bet ir užuominos apie erotines fantazijas“, *15min*, žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seime-svarstant-klausima-del-lukiskiu-aikstes-likimo-nuskambejo-pasvarstymas-apie-r-karbausio-erotines-fantazijas-56-1381624>.
7. Visuotinė lietuvių enciklopedija, „Skveras“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, žiūrėta 2023 m. sausio 5d. <https://www.vle.lt/straipsnis/skveras/>.
8. Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas*, Vilnius, 1995 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23069/asr> žiūrėta 2022 m. spalio 3 d.).
9. Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų. Bendrojo plano sprendiniai iki 2015 metų*, Vilnius, 2007 https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/BP_sprendiniai_iki_2015m_Ai%C5%A1kinamasis_ra%C5%A1tas.pdf (žiūrėta 2022 m. spalio 5 d.)

10. Kultūros vertybių registras, „Lukiškių aikštė“ žiūrėta 2022 spalio 6 d., kvr.kpd.lt, <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.
11. Vilniaus miesto savivaldybė, *Lukiškių aikštės sutvarkymo techninio darbo projekto parengimo, projekto vykdymo priežiūros ir rangos darbų konkursas. Užduotis projektavimui*, Vilnius, 2012
https://pirkimai.eviesiejiipirkimai.lt/app/rfq/publicpurchase_docs.asp?PID=259244&LID=310664&AllowPrint=1 (žiūrėta 2022 m. gruodžio 19 d.).
12. Vilniaus miesto savivaldybė, *Lukiškių aikštės sutvarkymo techninio darbo projekto parengimo, projekto vykdymo priežiūros ir rangos darbų konkursas. Techninės specifikacijos*, Vilnius, 2012
https://pirkimai.eviesiejiipirkimai.lt/app/rfq/publicpurchase_docs.asp?PID=259244&LID=310664&AllowPrint=1 (žiūrėta 2022 m. gruodžio 19 d.).
13. Vilniaus miesto savivaldybė, *Lukiškių aikštės sutvarkymo techninio darbo projekto parengimo, projekto vykdymo priežiūros ir rangos darbų konkursas. Užduotis projektavimui*, Vilnius, 2012
https://pirkimai.eviesiejiipirkimai.lt/app/rfq/publicpurchase_docs.asp?PID=259244&LID=310664&AllowPrint=1 (žiūrėta 2022 m. gruodžio 19 d.).
14. Asa.lt, „Vilniaus Rotušės aikštės rekonstrukcija“, *Asa.lt*, 2007,
<https://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/15/1/0/1/article/1824/vilniaus-rotuses-aikstes-rekonstrukcija> (žiūrėta 2022 m. balandžio 7 d.).
15. Kultūros vertybių registras, „Rotušės aikštė“ žiūrėta 2022 spalio 6 d., kvr.kpd.lt
<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.
16. BNS, „Sostinėje stovės paminklas Vincui Kudirkai“, Delfi, 2003,
<https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/sostineje-stoves-paminklas-vincui-kudirkai.d?id=2840846> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 23 d.).
17. Kultūros vertybių registras, „Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos rūmų, kitų statinių ir Nepriklausomybės aikštės kompleksas“ žiūrėta 2022 balandžio 23 d., kvr.kpd.lt
<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.
18. ELTA, „Naujoji Europos aikštė skatins ieškoti naujų idėjų“, Vilnius, žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/naujoji-europos-aikste-skatins-ieskoti-nauju-ideju.d?id=4244603>.
19. Činga, Evaldas, „Vilniečiai tarė „AČIŪ“ JAV!“, Made in Vilnius, žiūrėta 2022 m. lapkričio 5 d., <https://madeinvilnius.lt/pramogos/renginiai/vilnieciai-tare-aciujav/>.
20. Vilniaus miesto savivaldybės taryba, *Dėl Konstitucijos prospekto ir Europos aikštės*, Vilnius, 2002, žiūrėta 2022 m. lapkričio 6 d., <https://aktai.vilnius.lt/document/21033373>.

21. Zverko, Natalija, „Apsilieidimas ar pakankama garbė – beveik niekam nežinoma Sacharovo aikštė Vilniuje“, LRT.lt, žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1412220/apsileidimas-ar-pakankama-garbe-beveik-niekam-nezinoma-sacharovo-aikste-vilniuje>.
22. Vilniaus miesto savivaldybė, „Vilniuje atidaryta Suomijos aikštė“, Vilniaus miesto savivaldybė, 2018, žiūrėta 2022 m. spalio 6 d., <https://vilnius.lt/lt/2018/09/14/vilniuje-atidaryta-suomijos-aikste/>.
23. Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 47 „Dėl gatvių (Bradeliškių ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų*, Vilnius, 2017, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=37155> (žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.).
24. Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*, Vilnius, 2022, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15165/asr> (žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.).
25. BNS, „Sostinėje pradedama Odminių skvero rekonstrukcija“, Delfi.lt, 2003 m., žiūrėta 2022 m. spalio 16 d., <https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/sostineje-pradedama-odminių-skvero-rekonstrukcija.d?id=3046783> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).
26. Vilniaus miesto savivaldybė, *Skvero Maironio g., priešais Šv. Onos bažnyčią, sutvarkymo projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/05/000_VP17-232_ONOS_PP_BYLA_2019-05-10.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).
27. Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas*, Vilnius, 1995, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23069> (žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.).
28. Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės Vingrių gatvėje, Senamiesčio sen. (ties istorine Vingrių šaltinių vandenvietės vietas (U.K. 30598)) sutvarkymo projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/01/vingriu-PP-compressed2.pdf> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).
29. Vilniaus miesto savivaldybė, *Dėl Justino Marcinkevičiaus skvero ir gatvių (Stasio Ylos ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų*, Vilnius, 2020, <https://vilnius.lt/lt/miesto-pletra/del-justino-marcinkeviciaus-skvero-ir-gatviu-stasio-ylos-ir-kitu-pavadinimu-suteikimo-ir-ju-ribu/> (žiūrėta 2022 m. spalio 15 d.).
30. Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 24 „Dėl Ričardo Gavelio skvero ir Batrionių gatvės pavadinimo suteikimo ir gatvių ribų*, Vilnius, 2020, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=197004>, (žiūrėta 2022 m. spalio 15d.).

31. Bernardinai.lt, „Vilniuje atidarytas Ukrainos skveras“, 2017, žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d. <https://www.bernardinai.lt/2017-12-08-vilniuje-atidarytas-ukrainos-skveras/>.
32. Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 28 „Dėl skverų, aikštės, gatvės (Ukrainos ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų*, Vilnius, 2016, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=33479> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).
33. Lrytas, „Po Lazdynų Pėlėdos skveru – senos Vilniaus bažnyčios pamatai“, Lrytas, žiūrėta 2022 m. spalio 21 d., <https://www.lrytas.lt/kultura/istorija/2015/03/15/news/po-lazdynu-peledos-skveru-senos-vilniaus-baznycios-pamatai-4176626>.
34. VilniusGo, „Paminklas Lazdynų Pėlėdai“, VilniusGo, žiūrėta 2022 m. spalio 21 d., <https://www.vilniusgo.lt/2018/08/12/paminklas-lazdynu-peledai/>.
35. Kultūros vertybių registras, „Aikštė“, žiūrėta 2022 m. gruodžio 2 d., kvr.kpd.lt, <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.
36. Pakalkienė, Rasa, „Menininkas apleistą pastatą verčia kultūros oaze“, Lietuvos žinios, žiūrėta 2022 m. gruodžio 22 d., <https://web.archive.org/web/20161019023323/http://lzinios.lt/lzinios/Zmones/menininkas-apeleista-pastata-vercia-kulturos-oaze/186029>.
37. Kultūros vertybių registras, „S. Moniuškos paminklas“, žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d., kvr.kpd.lt, <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.
38. Grigaliūnaitė, Violeta, „Paskelbęs idėją miestą paversti didžiule lauko kavine Vilnius nuskambėjo visame pasaulyje“, 15min, žiūrėta 2022 m. balandžio 29 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/paskelbes-ideja-miestu-paversti-didziule-lauko-kavine-vilnius-nuskambejo-visame-pasaulyje-56-1310824>.
39. Delfi, „Vilniuje atidarytas Tbilisio skveras“, Delfi, žiūrėta, 2022 04 03, <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilniuje-atidarytas-tbilisio-skveras.d?id=69480526>.
40. Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis nr. 62 „Dėl Rusijos demokratų pavadinimo suteikimo skverui ir jo ribų“* Vilnius, 2018, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=44130> (žiūrėta, 2022 11 07 d.).
41. Vilniaus miesto savivaldybė, *Šv. Stepono skvero ir Šv. Stepono gatvės nuo Šopeno g. iki Geležinkelio ir Algirdo g. sankryžos rekonstravimo projektas*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/01/00_Sv.Stepono_PP_byla-min.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

42. Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės tvarkymas Pietinėje tikslinėje teritorijoje prie Amatų gatvės*, Vilnius, 2020, Vilnius, <https://vilnius.lt/lt/projektai/#> (žiūrėta 2022 lapkričio 24 d.).
43. Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės, esančios kvartale tarp Mortos ir T. Ševčenkos gatvių (Šv. Florijono skvero) projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2020, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/04/VP_19.113-PP_.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).
44. Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos Želdynų įstatymas*, Vilnius, 2007, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.BA283DF0FB41> (žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.).
45. Vilniaus miesto savivaldybė, *Želdynų teritorijos, tarp Karaliaučiaus g. ir Varnės g., Vilniuje, projektas*, Vilnius, 2018, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2018/11/2018-10-04_PP.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).
46. Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės, esančios Žirmūnų seniūnijoje, Žirmūnų gatvėje 111B projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/05/VP19.119-PP-byla_viesinimui-compressed.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).
47. Vilniaus planas, *Teritorijos, esančios tarp Perkūnkiemio ir Pavilnionių g., Pašilaičių sen. Tvarkymi, statinių statybos projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/12/VP19-175-PP-BYLA.pdf> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).
48. Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės ties Bendorių ir rasteiniškių gatvėmis projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2020, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2020/05/TERITORIJOS-TIES-BENDORI%C5%B2-IR-RASTENI%C5%A0KI%C5%B2-GATV%C4%96MIS-PP_C.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 mėn.).
49. Vilniaus miesto savivaldybė, *0,60 HA teritorija Pilaitės seniūnijoje, tarp I. Simonaitytės ir M. Jankaus gatvių. Projektiniai pasiūlymai*, Vilnius, 2019, https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2019/05/Pilaites_PP_2019_05_23.pdf (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).
50. Vilniaus miesto savivaldybė, *Lazdynų viešosios erdvės sutvarkymo planas*, Vilnius, 2018, https://www.slideshare.net/VMS_2015/naujas-skveras-lazdynuose (žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.).
51. Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 54 „Dėl Jono Jablonskio vardo suteikimo skverui ir jo ribų“*, Vilnius, 2018, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=38688> (žiūrėta 2022 m. spalio 16 d.).

52. Vilniaus miesto savivaldybė, *Vilniaus miesto savivaldybės tarybos posėdis Nr. 33 „Dėl gatvių (Klumpaičių ir kitų) pavadinimų suteikimo ir jų ribų bei tarybos 2016-10-12 sprendimo Nr. 1-667 pakeitimo“*, Vilnius, 2017 <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/posedziai/posedzio-klausimas/?id=34627> (žiūrėta 2022 m. spalio 16 d.).
53. Vilniaus miesto savivaldybė, *Viešosios erdvės Nr. 35 (plotas 0,32 HA), esančios Šnipiškių seniūnijoje (prie Giedraičių ir Krokuvos g. sankryžos) projektiniai pasiūlymai (Šnipiškių dalis, vad. Skansenu kodas 12599)*, Vilnius, 2017, <https://vilnius.lt/wp-content/uploads/2018/08/Vie%C5%A1oji-erdv%C4%97-Nr.35-%C5%A0nipi%C5%A1ki%C5%B3-seni%C5%B3nijoje-prie-Giedrai%C4%8Di%C5%B3-ir-Krokuvos-g.-sankry%C5%BEos-PP.pdf> (žiūrėta 2022 m. lapkričio 24 d.).

Archyvo medžiaga

1. J. Ivanauskaitės atminimo įamžinimo Vilniuje iniciatyvinė grupė, Dėl Jurgos skvero, skirto rašytojos, dailininkės, Lietuvos nacionalinės meno ir kultūros premijos laureatės J. Ivanauskaitės atminimui, Aguonų gatvėje, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2007 – 12 – 12, Nr. A50-24552.
2. Lietuvos architektų sąjungos Vilniaus skyriaus architektūros – urbanistikos ekspertų taryba, protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 07 – 15, Nr. 10-10.
3. Lietuvos Nacionalinės UNESCO Komisijos sekretoriatas, Dėl Tibeto gatvės vardo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius 200 – 09 – 15, Nr. 4S – 208.
4. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija, Dėl atsakymo į Seimo narių paklausimą, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2009 – 12 -15, Nr. g-2009-15733.
5. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija, Dėl Tibeto vardo suteikimo Vilniaus miesto gatvei ir skverui, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2009 – 03 – 30, Nr. 450-4945.
6. Lietuvos Sąjūdis, Dėl gatvės vardo suteikimo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 09 – 09.
7. Malūnų gatvės namo Nr. 3 gyventojų kreipimasis dėl Tibeto skvero steigimo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 05 – 03, Nr. A50-11051.
8. Miesto plėtros komitetas, Protokolas Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos miesto plėtros komiteto posėdis Nr. 64, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 05 – 19.

9. Miesto plėtros komitetas, protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės miesto plėtros komiteto posėdis Nr. 23, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 05 – 14, Nr. A-79-(1.17-TAR-1).
10. Paminklo J. Basanavičiui Vilniuje pastatymo iniciatorių susitikimo protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2011 – 03 – 23.
11. Prie Tarybos sprendimo projekto, Dėl gatvės ir skvero pavadinimų suteikimo ir jų ribų, Aiškinamasis raštas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2013 – 02 – 08.
12. Savivaldos plėtojimo, ryšių su visuomene ir viešosios tvarko komitetas, Protokolas Vilniaus miesto savivaldybės tarybos savivaldos plėtojimo, ryšių su visuomene ir viešosios tvarkos komiteto posėdis Nr. 60, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 05 – 18.
13. Tibeto kultūros rėmimo grupė, Prašymas dėl gatvės vardo suteikimo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 09 – 10.
14. Tibeto laisvės judėjimas, Dėl Tibeto vardo suteikimo skverui Malūnų gatvėje, prašymas, , Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 01 – 29.
15. Tibeto laisvės judėjimas, Prašymas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 12 – 19.
16. Užupio Respublika, Dėl Tibeto skvero steigikimo Malūnų gatvėje Užupyje, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 12 – 13.
17. Viešoji įstaiga Jurgos Ivanauskaitės kūrybos paveldo centras, Prašymas nr. 18, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 09 – 10.
18. Vilniaus miesto meras, Potvarkis dėl aikščių ir knygyno pavadinimų. Vilniaus regioninis valstybės archyvas: Vilnius, 1990 – 03 – 17, Nr. 150.
19. Vilniaus miesto meras, Potvarkis dėl aikštės pavadinimo pakeitimo. Vilniaus regioninis valstybės archyvas: Vilnius, 1990 – 03 – 11, Nr. 225.
20. Vilniaus miesto meras, Potvarkis dėl gatvių, aikščių, kino teatrų ir kavinės pavadinimo. Vilniaus regioninis valstybės archyvas: Vilnius, 1990 – 10 – 03, Nr. 175.
21. Vilniaus miesto pavadinimų, paminklų ir atminimo lentų komisija, Posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 03 – 18, Nr. A13-217-(1.1.29-T1).
22. Vilniaus miesto pavadinimų, paminklų ir atminimo lentų komisija, Dėl Tibeto vardo suteikimo Vilniaus miesto gatvei ir skverui, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2009 – 02 – 19, Nr. A51-4015 (1.1.29-T1).

23. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktorius, Įsakymas dėl Tarybos sprendimo projekto „Dėl skvero Malūnų gatvėje pavadinimo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 04 – 30, Nr. 30-94
24. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos miesto plėtros departamentas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 04, Nr.A451.
25. Vilniaus miesto savivaldybės meras, Pasitarimo dėl skvero pavadinimo Malūnų g. protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 02 – 19, Nr. 28-89 (1.2.13-T1).
26. Vilniaus miesto savivaldybės meras, Pasitarimo miesto plėtros departamento klausimais, protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 02 – 08, Nr. 28-57 (1.2.13-T1).
27. Vilniaus miesto savivaldybės meras, Susitikimo dėl Tibeto vardo suteikimo skverui Malūnų gatvėje protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2009 – 09 – 17, Nr. 28-379 (1.2.13-T1).
28. Vilniaus miesto savivaldybės pavadinimų, paminklų ir atminimo lentų komisija, Posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 01 – 30, Nr. 19-05.
29. Vilniaus miesto savivaldybės pavadinimų, paminklų ir atminimo lentų komisija, Posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 09 -17, Nr. A16-733 (1.24-TAR-1).
30. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba kultūros, švietimo, sporto ir jaunimo reikalų komitetas, posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 01 – 13, Nr. 4-9-(1.1.18-T1).
31. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba kultūros, švietimo, sporto ir jaunimo reikalų komitetas, posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 02 – 17, Nr. 4-50-(1.1.18-T1),
32. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba kultūros, švietimo, sporto ir jaunimo reikalų komitetas, Posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2009 – 04 – 29, Nr. 4-100-(1.1.18-T1).
33. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba kultūros, švietimo, sporto ir jaunimo reikalų komitetas, Posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 03 – 12, Nr. 4-49 (1.12.TAR-1).
34. Vilniaus miesto savivaldybės taryba kultūros, švietimo, sporto ir jaunimo reikalų komitetas, Posėdžio protokolas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2011 – 03 – 30, Nr. 4-96-(1.1.18-T1).

35. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba, Sprendimas dėl leidimo pastatyti skulptūrą skvere prie Aguonų gatvės, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 06 – 14, Nr. 1-526.
36. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba, Sprendimas dėl paminklo Jonui Basanavičiui pastatymo saugomoje teritorijoje – Vilniaus senamiestyje, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2011 – 04 – 06, Nr. 1-2105.
37. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba, Sprendimas dėl skvero Malūnų gatvėje pavadinimo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 05 – 26, Nr. 1-1567.
38. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba, Sprendimas dėl skvero, stadiono ir gatvių pavadinimų ir jų ribų suteikimo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 04 – 23, Nr. 1-422.
39. Vilniaus miesto savivaldybės Taryba, Sprendimas, Dėl leidimo pastatyti skulptūrą skvere prie Aguonų gatvės, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, Nr. A1-530.
40. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos kolegija, Protokolinis nutarimas dėl administracijos direktoriaus įsakymo projekto „Dėl Tarybos sprendimo projekto „Dėl skvero Malūnų gatvėje pavadinimo“, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 04 – 29, Nr. 21-310.
41. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos kolegija, Protokolinis nutarimas dėl administracijos direktoriaus įsakymo projekto „Dėl Tarybos sprendimo projekto „Dėl leidimo pastatyti skulptūrą skvere prie Aguonų gatvės“, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 04 – 10, Nr. 21-255.
42. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sprendimo „Dėl paminklo Jonui Basanavičiui pastatymo saugomoje teritorijoje – Vilniaus senamiestyje“ projekto, Aiškinamasis raštas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2011 – 04 – 04.
43. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sprendimo „Dėl skvero Malūnų gatvėje pavadinimo projekto“ aiškinamasis raštas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2010 – 02 – 18.
44. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sprendimo Dėl leidimo pastatyti skulptūrą skvere prie Aguonų gatvės projekto, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 03 – 31.
45. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sprendimo projekto „Dėl gatvių pavadinimų ir jų ribų“ Aiškinamasis raštas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, Nr. 2008 – 08 – 29.

46. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sprendimo projekto „Dėl skvero, stadiono ir gatvių pavadinimų ir jų ribų“ aiškinamasis raštas, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 2008 – 02 – 22.
47. Vilniaus miesto taryba, Sprendimas dėl aikštės pavadinimo, Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos sesijos protokolų archyvas: Vilnius, 1998 – 07 – 15, Nr. 226.

Summary

The master's thesis „Public space in Vilnius: analysis of the construction of meanings and functions at the political level“ examines the construction of the meanings and functions of public spaces in Vilnius at the political level (1990 – 2022). In Vilnius, as the capital of the state, public spaces represent the development of the history, culture and politics of the city, therefore the formation of the meanings and functions of public spaces becomes an important task at the political level. The influence of the political level in the construction of public spaces is understood as a media channel that allows for the effective transmission of a specific message on a certain political issue. However, in Lithuania, the political level is seen as an indecisive actor that shapes the meanings and functions of public spaces. Relying on the events of recent years and academic literature, this work aims to answer what functions and how public space is assigned by the political level, the creators of public spaces in Lithuania? The purpose of this work is to analyze the public space in the city of Vilnius and to determine what meanings and functions are assigned to specific public spaces by the political level.

Applying Henri Lefebvre's construction of spaces and using the theoretical approaches of Peter Berger and Thomas Luckmann's social constructivism, it is analyzed what meanings and functions are applied at the political level by the creators of public spaces in Lithuania. The documents that regulate the operation of public spaces are analyzed – design proposals, naming documents of public spaces, together with the analysis of media material, which allows for a holistic picture of the meanings and functions of public spaces. The analysis is carried out with the help of the qualitative content analysis method, which allows to see a holistic picture of the formed public spaces, related to meanings and functions. The method of content analysis allows efficient and purposeful examination of documents, thereby discovering the common vocabulary used by the political level, shaping the meanings and functions of public spaces.

The conducted research supports the initial insight that the political level is an active shaper of public spaces, but it is done chaotically and inconsistently. The structure of this work is divided according to the functional zones of the city – the old town, the center and the periphery, which allows us to notice the features of public space, which features are dominant, which are less noticeable and which should be paid more attention to. The analysis carried out allows us to say that the functional zone of the old town is dominated by the symbolic function, which is related to the meaning of the city's founding, the perpetuation of personalities, the functional zone of the center is characterized by a political function, and the peripheral functional zone of the city is dominated by the physical function, which is related to active and passive activities. As the relevance of public spaces increases in both academic and empirical fields, the role of the political level as a shaper of space becomes important, which can not only create attractive spaces for city residents and guests, but also use public spaces as a media channel, thus transmitting the narrative created by the political level.